

זמירות של שבת

ערוכות ומפורשות

על ידי

נפתלי בן-מנחם

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ט

ישראל

הועדה לתורה וספרות של המועצה למען השבת

ירושלים ת"ו, תש"ס

כל הזכויות שמורות למועצה למען השבת
הדפסת קטעים מותרת רק בציון המקור

לזכר

הורי הקדושים

אבי ר' מנחם מענדל ז"ר ילחק פריעד

ואמי הענדל בת הרב נפתלי הכהן שווארמץ

הגאהבים והנעימים בחייהם

ובמותם במשרפות אושוויינליס, סיון תש"ד,

לא נפרדו

הי"ד

סתח דבר

תחילתו של הספר בימים הקשים ביותר בירושלים הנצורה ויציאתו לאור בימים של ראשית צמיחת גאולתנו, שבהם חזרת לאט לאט עטרת ישראל לתפארתה. אף עבודה קטנה זו באה להשיב את עטרת הפיוט ליושנה. הרי "זמירות ושבחות" בשעת הסעודה בשבתות ובמועדים הם אחד הדברים המיוחדים לישראל. המדרש אומר: כשישראל אוכלין ושותין ומברכין ומשבחין ומקלסין להקדוש ברוך הוא, הוא מקשיב לקולם ומתרצה. ובשעה שאומות העולם אוכלין ושותין ומחרפין ומנאצין להקדוש ברוך הוא — אותה שעה חושב הקדוש ברוך הוא אפילו להחריב לעולמו והתורה נכנסת ומלמדת סניגוריא ואומרת: רבנו של עולם! עד שאתה מביט באלו שמחרפים ומכעיסים לפניך, הביטה בישראל עמך, שמברכים ומשבחים ומקלסים לשמך הגדול בתורה ובזמירות ובשבחות. ורוח הקודש צווחת "ברח דודי" — ברח מאומות העולם והדבק בהם בישראל (מדרש שיר השירים, קרוב לסופו. ועיין גם מגילה יב, ב.).

בזמירות של שבת הניתנות כאן הושם לב לא לבד לגילוי מקורותיהם שלפיוטים ופירושם, אלא גם לצורתם, שהזנחה עד עכשיו.

בתחילת ההערות והביאורים המפורטים לכל פיוט ניתן בקיצור תולדות חייו של הפייטן. לצערנו רבים מן הפייטנים אינם ידועים לנו אלא בשמותיהם הפרטיים בלבד ולא תמיד הצלחנו לזהותם.

בהערות וביאורים השתמשתי בספרים שונים ובסוף הספר (עמ' רכא — רכד) ניתנה רשימה ביבליוגראפית מדויקת של הספרים שהיו לי לעינים לשם קביעת הנוסח והפירוש. השתדלתי להשוות את נוסח הפיוטים אל כתבי יד ואל דפוסים ראשונים, אולם את הנוסח המסורתי לא שנית, אלא העירותי על השינויים בהערות וביאורים. נוסח הזמירות הוא נוסח המקובלים-החסידיים המוסיף על הזמירות של האשכנזים-הפרושים ואינו גורע מהם.

עלי להביע את תודתי לידידי: מר א"מ הברמן, שקרא הגהה אחת של הספר והעירני הערות חשובות; מר י' טופרובסקי, שתירגם לעברית את השירים הארמיים של האר"י הקדוש ואת מאמר הזוהר (עמ' קטז — קיח); ד"ר ח"ז הירשברג, מנהל המועצה למען השבת, שהתעניין בספר מתחילתו ועד סופו ודאג לשיפורו מבפנים ומבחוץ; מר מ"ש גשורי, על מבחר הניגונים בתווים; המכון לחקר השירה העברית, שהעמיד לרשותי כתבי יד ודפוסים עתיקים. כולם יעמדו על הברכה. נ. בן-מנחם

ירושלם עה"ק, יום העצמאות הראשון, תש"ט

זמירות ליל שבת

ש ל ו ם ע ל י כ ם

שְׁלוֹם. עֲלֵיכֶם מִלְּאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִלְּאֲכֵי עֲלִיּוֹן מִלְּךְ מִלְּכֵי
הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

שלוש פעמים

בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מִלְּאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מִלְּאֲכֵי עֲלִיּוֹן מִלְּךְ מִלְּכֵי
הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

שלוש פעמים

בְּרַבּוֹנִי לְשָׁלוֹם מִלְּאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מִלְּאֲכֵי עֲלִיּוֹן מִלְּךְ מִלְּכֵי
הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

שלוש פעמים

צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מִלְּאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מִלְּאֲכֵי עֲלִיּוֹן מִלְּךְ מִלְּכֵי
הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

שלוש פעמים

כִּי מִלְּאֲכֵי יְצוּהָ לָךְ לְשִׁמְרָה בְּכָל־דְּרָכֶיהָ
יְיָ יִשְׁמַר־צֵאתְךָ וּבֹאֲךָ מִצָּמָה וְצִד־עוֹלָם.

רבון כל-העולמים אדון כל-הנשמות אדון השלום מלך אביר
 מלך בריוך מלך גדול מלך דבר שלום מלך הדור מלך
 נתיק מלך וך מלך חי העולמים מלך טוב ומטיב מלך יחיד
 ימיתר מלך כביר מלך לבש בחמים מלך מלכי המלכים מלך
 נשגב מלך סמך נופלים מלך עשה מעשה בראשית מלך פדה
 ומציל מלך צח ואדום מלך קדוש מלך רם ונשא מלך שמע
 תסלה מלך תמים ורכו.

מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי על-כל-החסד אשר
 עשית עמדי ואשר אהה עתיד לעשות עמי ועם כל-בני ביתי
 ועם כל-בריותיך בני בריתי. וברוכים הם מלאכיך הקדושים
 והטהורים שעשים רצונך. אדון השלום מלך שהשלום שלו
 ברכני בשלום ותפקד אתי ואת-כל-בני ביתי וכל-עמך בית
 ישראל לחיים טובים ולשלום. מלך עליון על-כל-צבא מרום
 יוצרנו יוצר בראשית אסלה סגיה המאירים שתנוקה אתי ואת-
 כל-בני ביתי למצא חן ושכל טוב בציניך ובציני כל-בני אדם
 וסנה ובציני כל-ראינו לעבודתך ונבנו לקבל שפחות מתוך
 רב שמחה ומתוך עשר וכבוד ומתוך מעוט צונות והסר ממני
 ומכל-בני ביתי ומכל-עמך בית ישראל כל-מיני חלי וכל-מיני
 מדנה וכל-מיני דלות וצניות ואכזריות ותן-פני נצר טוב לעבדך

בְּאַמֶּת וּבִירְאָה וּבְאַהֲבָה וּנְהִינָה מְכַבְּדִים בְּצִיגֵיהֶם וּבְצִיגֵי כָל-רֵאשֵׁינוּ
 כִּי אֵתָה הוּא מִלֶּךְ הַכְּבוֹד כִּי לֶךְ נָאָה כִּי לֶךְ נָאָה.
 אָנָּה מִלֶּךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים צוּנָה לְמַלְאָכֶיהָ מִלְּאָכֵי הַשָּׁרָת מִשְׁרָתִי
 עֲלִיּוֹן שִׁפְקִדוֹנֵי בְּרַחֲמִים וַיִּכְרֹכֵנִי בְּבוֹאֹם לְבֵיתִי בְּיוֹם קֹדְשִׁנוּ
 כִּי הִדְלַקְתִּי גְרוּמִי וְהִצַּעַתִּי מִסֵּתִי וְהִתְלַפְּתִי שְׁמִלּוּמִי לְכְבוֹד
 יוֹם הַשָּׁבָת וּבְאֵתִי לְבֵיתֶךָ לְהַפִּיל תַּחֲנוּנִתִּי לְסִגְיָה שֶׁמַּצְבִּיר אֲנֻחֲתִי
 וְאֶצִּיד אֲשֶׁר בָּרָאתָ בְּשִׁשָּׁה יָמִים כָּל-הַיְצוֹר וְאֶשְׁנָה נֶאֱשַׁלֵּשׁ
 עוֹד לְהַצִּיד עַל-כּוֹסֵי בְּתוֹךְ שְׁמִחָתִי בְּאֶשֶׁר צוּיַמְנִי לִזְכְּרוֹ וּלְהִתְצַנֵּג
 בְּיָמֶיךָ נִשְׁמָתִי אֲשֶׁר נָתַתָּ בִּי. בּוֹ אֶשְׁבֹּת בְּאֶשֶׁר צוּיַמְנִי לְשִׁרְתֶּךָ
 וְכֵן אֶגִּיד גְּדֻלָּתְךָ בְּרִנָּה. וְשׁוּיַתִּי יְיָ לְקִרְאָתִי שֶׁתְּבַרְכֵּנִי עוֹד
 בְּגִלּוּתִי לְנֶאֱלָנִי וּלְעַרְרִי לְבִי לְאַהֲבָתְךָ וְאֶזְכֹּר אֶשְׁמַר סִגְיֶיךָ וְחֻקֶּיךָ
 בְּלִי-עָצָב וְאֶתְפַּלֵּל בְּדַת כְּרֵאוֹי וּכְנֻכִּין. מִלְּאָכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם
 לְשָׁלוֹם בְּרִכּוֹנִי לְשָׁלוֹם וְאֶמְרוּ בְּרוּךְ לְשִׁלְחֵנִי הַעֲרוּךְ וְצֹאֲתֶכֶם
 לְשָׁלוֹם מִצִּמְתָּה וְעַד-עוֹלָם אָמֵן סְלֵה.

א ש ת ח י ל

אש ת חיל מי ימצא
ורחוק מסנינים מכרה.

קטח כה לב בעלה   ושלל לא נחסר.
זמלתהו טוב ולא-רע   כל ימי חייה.

דרךשה צמר ופשתים   ותעש קטסז כסיה.
היתה באניות סוחר   סמרטק תביא לחמה.
ותקם בעוד לילה   ותמן סרף לביתה
וחק לנצרתיה.

ומטה שדה ותקטחו   מסרי כסיה נטעה כרם.
סגרה בעוז מתניה   ותאמץ ורעותיה.
סעמה כי-טוב סחרה   לא-יכבה בלילה נרה.
ידיה שלחה בכישור   וכסיה תמכו סלד.
כסה סרשה לצני   וידיה שלחה לאביון.

לא-תירא לביתה משלג
כי כל-ביתה לבש שנים.

מרבדים עשתה-לה   שש וארגמן לבושה.
נודע בשערים בעלה   בשבתו עם-יגני-ארז.

וּמִגֹּר נִתְּנָה לְכַנְעָנִי.	סָדִין עָשְׂתָה נִתְּמַכֵּר
וּמִשְׁסֵּק לַיּוֹם אֶמְרוֹן.	עִז־וְהָדָר לְבוּשָׁה
וּתּוֹבַת־חֶסֶד צַל־לְשׁוֹנָה.	סִיָּה שְׂתַחֲמָה בְּחִכְמָה

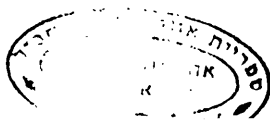
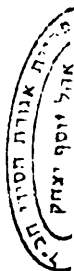
צוּפָיָה הָלִיכּוֹת בֵּיתָה
וְלַחֵם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל.

בַּעֲלָה וְנִהְלָלָה.	קָמוּ בְּנֵיהָ וְנִצְאָשְׁרוּקָה
וְאֵת צְלִית צַל־בִּלְעָנָה.	רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חֵיל

שָׁקַר חֶסֶן וְהִבֵּל הִי־סִי
אִשָּׁה יִרְצֶת־יְהוָה הִיא תִתְּהַלֵּל.

וַיִּהְלִיכָהּ בַּשָּׁעָרִים מִצָּשִׁיקָה.	תְּנוּ־לָהּ מִסָּרֵי יָדֶיהָ
--	------------------------------

זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. רַבִּי יִצְחָק שִׁמְחָה נֹאמֵר: כְּתִיב
 'וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי' וְכִתִּיב בְּמִן 'שֵׁשֶׁת יָמִים
 תַּלְקֶטְהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ'. כִּינּוּ דְלֹא מִשְׁתַּכַּח
 בִּיה מְזוֹנָא מִה-בְּרַקְתָּא אֲשֶׁתַּכַּח בִּיה? אֵלָּא הָכִי תֵּאָנָא: כֵּל
 בְּרַקָּאן דְּלִצְלָא וּמִתָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מַלְגִּין. וְתֵאָנָא: אֲמַאי לֹא
 אֲשֶׁתַּכַּח מִנָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְשׁוּם דְּהָהוּא יוֹמָא מִתְּבַרְכָּאן
 מִנִּיה כֵּל-שְׁתָּא יוֹמִין עֲלֵאִין וְכֵל-סֹד וְסֹד יְהִיב מְזוֹנִיָּה לְמִתָּא
 כֵּל-סֹד בְּיוֹמֵי מַהֲהִיא בְּרַכָּה דְּמִתְּבַרְכָּאן בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה. בְּגִין
 כִּף מֵאן דְּאִיהוּ בְּרַנָּא דְּמַהֲיִמְנִיתָא בְּעִי לְסִדְרָא סְתוּרָא וּלְאַתְקִנָּא
 סִדְרָתָא בְּלִילְיָא דְּשַׁבָּתָא בְּגִין דִּיתְבַּרְךְ סְתוּרִיָּה כֵּל-אֲנּוּן שְׁתָּא
 יוֹמִין דְּהָא בְּהָהוּא זְמָנָא אֲנֻזְמִין בְּרַכָּה לְאַתְבַּרְכָּא כֵּל-שְׁתָּא יוֹמִין
 דְּשַׁבָּתָא וּבְרַקְתָּא לֹא אֲשֶׁתַּכַּח בְּסְתוּרָא רִיקָנָא וְעַל-כֵּן בְּעִי
 לְסִדְרָא סְתוּרִיָּה בְּלִילְיָא דְּשַׁבָּתָא בְּנִתְקָא וּבְמִזְוִיָּה. רַבִּי יִצְחָק
 אָמַר: אֲפִילוּ בְּיוֹמָא דְּשַׁבָּתָא נָמִי. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: בְּעִי
 לְאַתְצַנָּא בְּהָא יוֹמָא וּלְמִיכַל תַּלְת סִדְרֵי דְּשַׁבָּתָא בְּגִין
 דִּישְׁתַּכַּח שְׂבָעָא וְעֻזְנָא בְּהָא יוֹמָא בְּעֻלְמָא. רַבִּי אֲבָא אָמַר:
 לְאַנְזַמְנָא בְּרַקְתָּא בְּאֲנּוּן יוֹמִין דְּלִצְלָא דְּמִתְּבַרְכָּאן מַהֲהִיא יוֹמָא
 וְהָא יוֹמָא מַלְגָּא רִישִׁיָּה דְּנֻצִיר אֲנָשִׁין מִשְׁלָא דְּנֻסִית מִצְרִיקָא
 קְדִישָׁא סְתִיקָא דְּכָלָא וְאֲפִיל לְסַקְלָא דְּמַפּוּחִין קְדִישִׁין תַּלְת

זמני מִכָּד צִל שְׁבֶתָא בְּגִין דִּיתְבָּרְכוּן בָּלְהוּ כְּדָא וְעַל-דָּא
 בְּצִי בַר נָשׁ לֹאֲתַעֲנָא תֵּלֶת זְמָנִין אֵלִין דְּהָא בָּהּא מִלָּא מְהִימְנוּתָא
 דְּלַעֲלָא בְּצִימָקָא קְדִישָׁא וּבִזְעִיר אַנְשִׁין וּבְסַקְלָא דְּמַפּוּחִין. וּבְצִי
 בַר נָשׁ לֹאֲתַעֲנָא בָּהּוּ וּלְמַחְדִּי בָּהּוּ. וּמֵאן דְּנִרְעַ סַד סַעֲדָתָא
 מְנִיָּהּ אַחְזִי מְהִימְנוּתָא לַעֲלָא וְעוֹנָשִׁיָּה דְּהָהּוּא בַר נָשׁ סָגִי. בְּגִינִי
 כֶּךָ בְּצִי לְסַדְרָא פְּתוּרִיָּה תֵּלֶת זְמָנִין מִכָּד צִל שְׁבֶתָא וְלֹא יִשְׁתַּכַּח
 פְּתוּרִיָּה רִיקָנָא וּתְשַׁבְּרִי בְּרַבָּתָא צְלִיָּה כָּל-שְׁאָר יוֹמֵי דְשְׁבֶתָא
 וּבִהְיָ מִלָּה אַחְזִי וְתֵלֵי מְהִימְנוּתָא לַעֲלָא. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר:
 הָאֵי מֵאן דְּאִשְׁלִים תֵּלֶת סַעֲדָתִי בְּשְׁבֶתָא קָלָא נָפִיק וּמִכְרָוָא
 צְלִיָּה: 'אֲזוּ תַתְּעִנְג צַל-יְהוָה' דָּא סַעֲדָתָא חָדָא לִקְבֵּל צִימָקָא קְדִישָׁא
 דְּכָל-קְדִישִׁין. וְהִרְפִּיבְתִּיהָ צַל-בְּמַתִּי אֶרֶץ דָּא סַעֲדָתָא תְּנִינָא לִקְבֵּל
 סַקְלָא דְּמַפּוּחִין קְדִישִׁין. וְהִתְבַּלְתִּיהָ נִסְלַת יַצְלֵב אֲבִידָּהּ דָּא הוּא
 שְׁלִימוֹ דְּאִשְׁתַּלִּים בְּזַעֲרִיר אַנְשִׁין וּלְקַבְּלִיהוּ בְּצִי לֹאֲשַׁלְמָא סַעֲדָתִיָּה
 וּבְצִי לֹאֲתַעֲנָא בָּבְלָהוּ סַעֲדָתִי וּלְמַחְדִּי בָּבֶל-סַד וְסַד מְנִיָּהּ מִשּׁוּם
 דְּאִיְהוּ מְהִימְנוּתָא שְׁלִימָתָא וּבְגִין כֶּךָ שְׁבֶתָא אֲתִיבָר מִכָּל-שְׁאָר
 זְמָנִין וְסָגִין מִשּׁוּם דְּכָלָא בִּיהּ אִשְׁתַּכַּח וְלֹא אִשְׁתַּכַּח הֵכִי בָבְלָהוּ
 זְמָנִי וְסָגִי. אָמַר רַבִּי חִזְיָא: בְּגִין כֶּךָ מִשּׁוּם דְּאִשְׁתַּכַּח כָּלָא בִּיהּ
 אֲדִכְרַת תֵּלֶת זְמָנִין דְּכַתִּיב: וְיָכַל אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי. וַיִּשְׁבַּת בְּיוֹם
 הַשְּׁבִיעִי. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי. רַבִּי אֲבָא (גִּסְסָא אַחֵר: רַב
 הַמְּנוּנָא סָבָא) כִּד הֵוָה יְחִיב בְּסַעֲדָתִי דְשְׁבֶתָא הֵוָה סַדִּי בְּכַד-
 סַד וְסַד וְהוּא אָמַר: דָּא הִיא סַעֲדָתָא קְדִישָׁא דְּצִימָקָא קְדִישָׁא
 סְתִימָא דְּכָלָא. בְּסַעֲדָתָא אַחֲרָא הֵוָה אָמַר: דָּא הִיא סַעֲדָתָא
 דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְכֵן בָּבְלָהוּ סַעֲדָתִי וְהֵוָה סַדִּי בָבֶל-סַד וְסַד.
 כִּד הֵוָה אִשְׁלִים סַעֲדָתִי אָמַר: שְׁלִימוֹ סַעֲדָתִי דְּמְהִימְנוּתָא.

רבי שמעון כד הוה אחי לסעדתא הוה אָמר הָכִי : אַתְּקִינוּ
 סַעְדָּתָא דַּמְהִימְנוּתָא עֲלָאָה. אַתְּקִינוּ סַעְדָּתָא דַּמְלָכָא — וְהוּא יְמִיב
 וְסוּדִי. כַּד אַשְׁלִים סַעְדָּתָא תְּלִיתָאָה הוּוּ מְכַרְזִי עֲלִיה : אִזּוּ תַתְּעֻנְג
 עַל־יְהוָה וְהִרְפַּבְתִּיהָ עַל־פְּמַתִּי אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּיהָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיהָ.
 אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְאַבּוּי : אֵלֵין סַעְדָּתִי הֵיךְ מַתְקֵנָּה? אָמַר לִיה :
 לִילָא דְשַׁבְתָּא כְּתִיב בֵּיה, וְהִרְפַּבְתִּיהָ עַל־פְּמַתִּי אֶרֶץ. בֵּיה
 דְּלִילָא מַתְבָּרְכָא מְסֻרוּנִיתָא וְכָלְהוּ חָקֵל מַפּוּחִין וּמַתְבָּרְכָא סְתוּרִיהָ
 דְּבַר נָשׁ וְנִשְׁמַתָּא אַתּוּסְסַת וְהוּא לִילָא סְדָנָה דְּמְסֻרוּנִיתָא טְוִי
 וּבְצִי בַר נָשׁ לְמַחְדֵּי בְּסֻדּוּתָא וּלְמִיכַל סַעְדָּתָא דְּמְסֻרוּנִיתָא.

אומר בשבחין

אמקיט סעצקא דמחמטקא שלימקא חרנא דמלכא בדישא
אמקיט סעצקא דמלכא דא היא סעצקא דחבל מפוחין בדישין ודער אנשין
דעמיקא בדישא אהן לסעצא ביהדיה

אומר בשבחין / למיעל גו סתחין
דבחבל מפוחין / דאנון בדישין
גזמן לה השקא / בסחורא סדקא
יבמנרמא סבתא / דנהרא על-רישין
ימינא ושמאלא / וביניהו כלה
בקשוטין אָלא / ומאנין ולבושין
יסבק לה בעלה / וביסודא דילה
דעביד נחא לה / יהא קמש קתשין
צוחין אף עקמין / בטילין ושבייתין
ברם אנשין סדמין / ורוחין עם נפשין
סדו סגי יימי / ועל-סדא סרמי
נהורא לה ימטי / וברכאן דגנשישין

קריבו שושבינן / צבדו תקונין
 לאששא זינן / ונוגין עם רחשין
 למצבד נשמתין / ורוחין סדמין
 בתרתין ובתלתין / ובתלתא שבשין
 וצטורין די לה / ומלקא דלעלא
 דיתצטר פלא / בקדיש קדישין
 רשימין וסתימין / בגנה קל-צלמין
 ברם צתיק יומין / הלא בטש בטשין
 יהא רצנא קמיה / דישרי על-צמיה
 דיתצנג לשמיה / במתיקין ודובשין
 אסדר לדרומא / מנרתא דסתימא
 ושלסן עם נהמא / בצפונא ארשין
 בסמרא גו קסא / ומדאני אסא
 לארוס נארוסא / להמקפא חלשין
 נצבד להון בתרין / במלין יקירין
 בשבצין צטורין / דעל-גבי סמשין
 שבימין ושביקין / מסאבין דרחיקין
 מבילין דמציקין / וכל-זיגי מבושין
 שכינתא תתצטר / בשית נהמי לסטר
 בווין תתקטר / וזינן דכנישין

למבצע על-רפתא / כזיתא וכביצתא
תבין יודין נקטא / סתימין ופרישין
משח זיתא ובזא / דטחנין רסיא
ונגדין נחליא / בגנה בלחישין
הלא גימא רזין / ומלין דגניזין
דליההון סתסזין / סמירין וכבישין
אצטר ית פלה / ברזין דלעלא
בגו האי הלולא / דצירין קדישין.

ויהא רבנא מן גרם צתיקא קדישא דכל-קדישין סמירא דכל-
 סמירין סתימא דכלא דיתמשך טלא עלאה מניה למלא רישיה
 דנציר אנשין ולהטיל להם כל מפוחין קדישין בנהירו דאנשין
 ברבנא ובסודותא דכלא ויתמשך מן גרם צתיקא קדישא דכל-
 קדישין סמירא דכל-סמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא
 וחסדא בנהירו עלאה ברעותא וסודותא עלי ועל-כל-בני ביתי
 ועל-כל-הגלויים עלי ועל-כל-בני ישראל עמיה ויפרקינא מקל-
 עקתין בישין דיתון לצלמא. ויומין ויתקרב לנא מזונא ופרנסתא
 טבתא בלי-צרה ועקתא ממזלא דכל-מזונא ביה תליא. וישן ביננא
 מצינא בישא ומסרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם. וייתי
 לנא ולכל-נפש שתנא חנא וחסדא וסני אריכי ומוזגי רויסי ורחמי
 מן גדמיה. אמן בן יהי רצון אמן ואמן.

כל מקדש שביעי

כל-מקדש שביעי כראוי לו
כל-שמר שבת כדת מחללו
שכרו הרבה מאד על-פי סגלו
איש על-מחנהו ואיש על-דגלו

אוהבי יי המסכים לבגזן אריאל
ביום השבת שישו במקבלי מתן נחליאל
גם שאו-ידכם קדש ואמרו לאל
ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו ישראל

לרשי יי זרע אברהם אהבו
המאמרים לצאת מן השבת וממקרים לבא
ושמחים לשמרו ולערב צרובו
זה-היום צשה יי נגילה ונשמחה בו

זכרו תורת משה צבדי במצות שבת גרוסה
חרומה ליום השביעי ככלה בין רעותיה משבצה
סהורים יירשוה ויקדשוה במאמר כל-אשר צשה
ניכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר צשה

יום קדוש הוא מבוא וצד צאתו
כל-זרע יצלב יכבדוהו כדבר המלך ודתו
לנוס בו ולשמם במצנוגים אכול ושתו
כל-צדת ישראל יצשו אתו

משך ססדך לידעיה אל קנא ונקם
נוסרי יום השביעי זכור ושמור להקם
שמם בבנין שלם ובאור סניף מבהיקם
ירון מדשן ביתך ונסל צדניה משקם

צזור לשוכתים בשביעי בסריש ובקציר לעולמים
פוסעים בו ססיעה קטנה סוצדים בו לברך שלש סעמים
צדקתם תצהיר באור שקצת הימים
:: אלהי ישראל הקה תמים

[בךשם במצותיה וטהרם בפעם השמים לטהר
רוחך מנחמו בבקשה חרד בבקשה מן-הקדש
שבתיהם תשקנם בגחלת הפהר
בנחלים נסיו בגזת עלי נהר].

מנוחה ושמחה אור ליהודים
יום שבתון יום מחמדים
שמריו וזכריו המה מצידים
פי לששה כל ברואים ועומדים

שמי שמים ארץ וימים
כל-צבא מרום גבהים ורמים
תנין ואדם וחסית ראמים
פי ביה יי צור עולמים

הוא אשר דבר לעם סגלתו
שמר לקדשו מבאו צד-צאתו
שבת קדש יום חמדתו
פי בו שבת מכל-מלאכתו

במצות שבת אל יחליצך
קום קרא אליו יחיש לאמצך
נשמת כל-חי וגם נצריצך
אכל בשמחה פי כבד רצך

במשנה לחם וקדוש רבה
ברב מטעמים ורוח נדיבה
יזכו לרב טוב מתענגים בה
בביאת גאל לעולם הבא.

מה-ידידות מנוחתך / את שבת המלכה
בכן נרוץ לקראתך / באי בלה נסוכה
לבוש בגדי חמדות / להדליק נר בברכה
ומכל כל-העבדות / לא תצשו מלאכה
להתצננ במוצאי שבת / בברכים ושלום ודגים

מערב מזמנים / כל-מיני מטעמים
מבעוד יום מוכנים / תרנגולים מטעמים
ולצורך פסח מינים / שתות יינות מבשמים
ומפנקי מצננים / בכל-שלש פסמים
להתצננ במוצאי שבת / בברכים ושלום ודגים

נחלת יצחק יירש / בלי-מזרים נחלה
ויבדוהו עשיר ורש / ותזכו לגאולה
יום שבת אם-תכבדו / והייתם לי סגלה
ששת ימים תעבדו / ובשביעי נגילה
להתצננ במוצאי שבת / בברכים ושלום ודגים

מפציה אסורים / וגם לחשב חשבונות
תהוירים מתרים / ולשדך תבנות

ותינוק ללמדו ספר / למנצח בנגינות
ולהגות באמרי-שפר / בכל-סנות ומחנות
להתענג בתענוגים / ברכרים ושלו ודגים

הלויקה תהי בנסת / ענג קרא לשבת
והשנה משפחת / קדת נפש משיבת
בבן נפשי לה ערנה / ולנוח בחבת
פשושים סוה / בו ינחו בן ובת
להתענג בתענוגים / ברכרים ושלו ודגים

מצין עולם הקא / יום שבת מנוחה
כל-המתענגים בה / יזכו לרב שמחה
מחבלי משים / יצלו לרנחה
פדותנו תצמים / ונס יגון נאנחה
להתענג בתענוגים / ברכרים ושלו ודגים.

מֵה יִסִּית

מֵה־יִסִּית וּמֵה־נִצְמָתָ בְּתַעֲנוּגִים
אֶת שִׁבְת מְשׁוֹשׁ נֹגִים
לֶךְ בָּשָׂר וְגַם־דָּגִים
נִכּוֹנִים מִבְּעוֹר יוֹם

מִעֲרֵב עַד־עֲרֵב לֵב תְּרִים
בָּבֶא עֲמֵךְ עַת דּוֹדִים
גִּיל וְשִׁשׁוֹן לַיהוּדִים
לִמְצֵא פְדִיּוֹם

וְאֵת עֲנֵג לִהְתַּעֲנֵג בְּמִמְתַּקִּים
בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם
וַיֵּין כִּי יִתְאַדָּם
וְשָׁאֵר מִשְׁקִים

רָאָה וּקְדַשׁ בְּיוֹם קָדֵשׁ עַל־יַיִן
זָכְרָהּ וְאֵם אֵין
עַל־לֶחֶם בָּצֵעַ בָּצֵין
יָפָה לְקַדְּשׁוֹ

שְׁמֵרָהוּ כְּהִלְכוּתֵיו מַעֲבָדוֹת
מֵאֲבוֹת וְתוֹלְדוֹת
שִׁיר לֹאֵל תֵּן לַהֲדוּת
זְכוֹר לְקַדְשׁוֹ

כָּל-שָׁמֶר יוֹם שַׁבָּת מִסְּלִלּוֹ
מִחוּלָּלוֹ יִמְסַל מַעְלֹו
וְכָא גִאֲלוֹ שְׁמוֹ שִׁילָה
יֻבַּל שִׁי לוֹ

דְּבַר סֶמֶן טוֹב לֶךְ בְּמֶן וְאוֹת דָּגֵל
סִמְבִּטְיוֹן מִתְגַּלְגֵּל
בְּכָל-יוֹם נַח כָּעַם סָגֵל
יִשְׁבְּתוּ וְיִשְׁקֻטוּ

הַטְרָחִים וְלֹא נָחִים צְדִי שְׁשִׁי
נִתְשַׁלְּחִם לַחֲפָשִׁי
בְּגִדֵי שֵׁשׁ וְגַם-מָשִׁי
לְכַבְדֹּךָ יַעֲטוּ

וַיֹּאמְרוּ בְּאֵי כָלָה מַה-תֵּאֱחָרִי
הֵן שְׁלֹחַן וְגַם-גִּרְךָ
צְרוּכִים כִּי-כָא אוֹרְךָ
קוֹמִי אוֹרִי

כבוד יי עליך כאור זרח
בצת יצר בלי-טרח
קצות מערב וגם-מזרח
צפון וזמין

עליונים ותחתונים במאמרו
עלי-תכל שם אורו
ובחטוא יציר ליוצרו
בקשו להטמין

ואת חלית פני קונך ולא נטמן
יום אחד למוצאיו
אז נגנז ליראיו
יין פסים ימן

יהי לזכרך ולשמרך וינצל
מכל-רע וישפן בצל
עצי צדן ושם אצל
ישרים ימן

סעודותיו ושבחותיו אשר שלש
כאיש פנו בדת פלש
במקרא חד היום שלש
רמו שלשתן

יַעֲלֶה אִם־שֶׁל־אֵלֶּה יַעֲשֶׂה לָּהּ
מַחֲבָלִים וְגַם־צִירִים
יַצֵּל וּבְלִי־מַצָּרִים
יִירֶשׁ נַחֲלָה

בְּרָכוֹת יַעֲטֶה מוֹרָה בְּרֹאשִׁיתָךְ
וְיִשְׁתַּקֶּנָּה לְאַחֲרִיתָךְ
וְשָׁבוּ בָנִים בְּצֹאתָךְ
לְהַבְדִּיל יִשְׂאוּ

כּוֹס רְנוּיָה לְהַלֵּל יְהִי בְּשִׁיר וָרֶן
בְּקוֹל נְצִים קְרָא בְּגִרּוֹן
לְלוֹתָךְ בְּנִין אֶהְיֶן
בְּשִׁיר יִקְרָאוּ

כְּבוֹד מַלְכִים וְכָל־פְּלָכִים לְלוֹתָם
הַפְּחֹת וְהַסְגִּנִּים
בְּשִׁכְחוֹת וּבְרַנְנִים
בְּכָל־עֵת צֹאתָם

יֵצֵאוּ סִסְדּוֹ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב לַיֵּל וַיּוֹמָם
וְאָז לְיוֹם עַל־מְקוֹמָם
יִנָּצְחוּ שִׁיר אֲשֶׁר זָמַם
בְּכָל־מִינֵי זִמְרָה

עלי-עולה אשר כפולה ביום שבת
באהבת יום ברב חבת
עם נצר כאישון בת-
עין נשמר

מי יפאר גדל פאר המלכה
מנחה אפים
הליכתה אלפים
אמה ארקה

סי זלף מן בקוראי שמך שמע עליון
ואל-תחנש לרש ואביון
וקבל ניב וגם-הגיון
לכבו נשפל

מזון ארחה ליום מנוחה בצת יחסר
יוחן בפת דג וכשר
ישב כשר בלי-מחסר
לחמו נכסל

יום שביעי כמרוצי אזי קשבו
ברדת דגן שמים
בתת לחם יומים
איש תחתיו שבו.

יום שבת

יום שבת קדש הוא
אשרי האיש שמרהו
וצל-היין זוכרהו
ואל-ישים אל-לבו
הכיס רק ואין בו
ישמח וירנה / ואם לנה / הצור יפרע את-חובו

הבשר יין ודגים
אל-יחסר במענוגים
ואם-שלש-אלה לפניו צגים
זה יהיה שקרו
אשר חפץ ביקרו
יוסף חצה / דג ומצא / מרגליות בבשרו

ואם שלטן כדת צרוך
ומלאך אל יצנה ברוך
זה יהיה זמן ארוך
ואיביו יהיו כדמן
ומלאך רע יצנה אמן
בצל ברחו / יספר שבחו / שמו יצלה בטוב שמן

נָשִׁים גְּרוֹת מְדַלְקָה
וְחֶק גְּדוֹת מְחַזְקָה
וְהַסְלוֹת מַסְקָה
גֵּן בַּעֲדָן וְכִימָן
יוֹם בֹּא עַת לְדָמָן
וְאִם לֹא עָבְרוּ / וְנִזְקְרוּ / אֲזִי קְרוּבָה לְדָמָן

תָּנוּ שִׁבַּח וְשִׁירָה
לְאֵל אֲשֶׁר שָׁכַת בְּרָא
וְלָנוּ בּוֹ נָתַן תּוֹרָה
קָרָא לְמֹשֶׁה מִתְּנָה
בְּבֵית גִּזְזִי הִיא טְמוּנָה
לֶךְ יִצְחָק / וְקַח אִמָּה / תִּנָּה לְעֶדֶת מִי מָנָה

נָשָׂא כִי גִּאֲנָחָה
בָּא שָׁכַת בָּא מְנוּחָה
גִּיל וְשִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה
בִּרְכוּ וְקִדְּשׁוּ בְּמָן
מִלְרֶדֶת לְעַם לֹא אֱלָמָן
וְהַשְׁכַּת / נָשָׂא מְשִׁיבַת / בְּפַסֵּת בֵּר אֲשֶׁר טָמָן

חֲקוּמִיָּה בְּמֶרֶה
נִצְטוּי בְּאִזְקָה
בְּהֶרְרִים בְּשִׁעָרָה
תְּלוּיִם הִלְכוּמִיָּה

שמרי מצותיה
ינחלו / ליום שכלו / שבת בצבאותיה

זה האות אשר שם אל
בינו ובין בני ישראל
ובשביעי אשר הואל
סמבטיון הנקר
שבכל-יום רץ ונמקח
יובים / בו מנוח / תשיב למין הנמקח

קולי קולות יחדלון
בצת שירי יגדלון
כי בטל הם יזלון
ואל-ישיגו גבולי
בארץ שיר נפל חבלי
התקוששו / ואל-תשמשו / בנזר שיר שפרה-לי.

יום זה לישראל

יום זה לישראל אורה ושמחה / שבת מנוחה

צוית סקודים / במצמד סיני
שבת ומוצדים / לשמר בכל-שני / לערוך לפני
משאת נארוחה / שבת מנוחה
יום זה לישראל אורה ושמחה / שבת מנוחה

חמדת הלכות / לאמה שבורה
לנפשות נכאבות / נשמה יתרה / לנפש מצרה
יסיר אנה / שבת מנוחה
יום זה לישראל אורה ושמחה / שבת מנוחה

קדשת ברכת / אתו מכל-ימים
בששת כלית / מלאכת עולמים / בו מצאו עגומים
השקט ובטחה / שבת מנוחה
יום זה לישראל אורה ושמחה / שבת מנוחה

לאסור מלאכה / צויתנו נורא
אנכה הוד מלוכה / אם שבת אשמרה / אקריב שי למורא
מנחה מרקחה / שבת מנוחה
יום זה לישראל אורה ושמחה / שבת מנוחה

ושיר אַצֶרֶךְ לךְ / בְּנוּנוֹן וּנְצִימָה
מול תַּפְאֶרֶת גְּדִלְךָ / נִפְשִׁי לְךָ כָּמָה / לִסְגָּלָה תְּמִימָה
קִיָּם תִּבְקָעָה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה

רָצָה תִּפְלְתִּי / כְּמוֹ קֶרֶבֶן נֶחֱשׁוֹן
וְיוֹם מְנוּחָתִי / בְּרִנָּה וּבִשְׂשׁוֹן / חֲבִיב כָּבֵת אִישׁוֹן
בָּרַב הַצִּלְתָּה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה

יִשְׁעֶךָ קוֹיֵנוּ / יָה אֲדִיר אֲדִירִים
בֶּן-דָּוִד מִלִּכְנֹ / שְׁלַח-נָא לַעֲבָרִים / וַיִּקְרָא לְדִרְוֹרִים
רָנַח נִהְנַחְתָּה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה

אָנָּה עֲלִיוֹן נוֹרָא / הִבִּיטָה עֲנֵנוּ
פָּדְנוּ בְּמַהֲרָה / חַנּוּנוֹ נַעֲנֵנוּ / שִׂמְחַ נַפְשֵׁנוּ
בְּאוֹר וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה

חֲדָשׁ מִקְדָּשֵׁנוּ / זָכְרָה נִחְרָבֶת
טוֹבֶךָ מוֹשִׁיעֵנוּ / תָּנֶה לְנִצְעָצָת / בְּשַׁבַּת יוֹשֻׁבֶת
בְּזִמְרִי וּשְׁבָחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה

זָכַר קָדוֹשׁ לָנוּ / בְּזָכוֹת יִקְרַת הַיּוֹם
שֶׁמֶר־נָא אוֹתָנוּ / בְּיוֹם זֶה וּבְכָל־יוֹם / דּוּדֵי צַח וְאִיוִם
תִּבְיֵא רְנוּחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה

קוֹל רָגָה וִישׁוּעָה / לְיִשְׂרָאֵל הַשְּׁמִיעָה
בָּבֶא חֲזִיוֵן תְּשׁוּעָה / צוֹר מַצְמִים יְשׁוּעָה / אוֹר שֶׁמְשִׁי הוֹפִיעָה
תִּמִּיד הַנְרִיחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה
יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׁמְחָה / שַׁבַּת מְנוּחָה.

יה רבון

יה רבון שלם ושלמיא
אנת הוא מלכא מלך מלכיא
עובדי גבורתך ותמהיא
שפר קדמי להמוניה

שבחין אסדר צפרא ורמשא
לך אלהא קדישא ברא כל-נפשא
צירין קדישין יבגי אנשא
חינת ברא ועוף שמיא

בברבין עובדיך ומקיפין
מכך רמיא זקף כפיפין
לו יחי גבר שנין אלפין
לא יעל גבורתך בך שבגיא

אלהא די לך יקר ורבותא
פרק ית-צנך מפום אריותא
ואפק צמך מגו גלותא
צמא די בסרת מכל-אמיא

למקדשך תוב ולקדש קדשין
אמר די ביה יחדון רוחין ונפשין
ויזמרון לך שירין ורחשין
בירושלם קרתא דשופריא.

צור משלו אכלנו

צור משלו אכלנו / ברכו אמוני
שבחנו והותרנו / כדבר אדני

הזן את-עולמו / רוצנו אבינו
אכלנו את-לחמו / ונינו שתינו
על-כן נודה לשמו / ונהללו בפינו
אמרנו וצנינו / אין-קדוש כאדני

בשיר וקול תודה / נברך אלהינו
על-ארץ חמדה / שהנחיל לאבותינו
מזון וצידה / השביע לנפשנו
חסדו גבר עלינו / ואמת — אדני

רחם בחסדך / על-עמך צורנו
על-ציון משכן כבודך / וכל בית תפארתנו
בן-דוד עבדך / יבא ויגאלנו
רוח אפינו / משיח אדני

יבנה המקדש / עיר ציון תמלא
ושם נשיר שיר חדש / וברננה נצלה
הרחמן הנקדש / יתברך ויתעלה
על-כוס יין מלא בברכת אדני.

צמאה נפשי

צמאה נפשי לאלהים לאל חי
לבי ובשרי ירננו אל-אל חי

אל חי בקראני
ואמר חי אני
כי לא-יראני
האדם וחי

ברא כל בחכמה
בעצה ובמזמה
עד-מאד געלמה
מציני כל-חי

רם על-כל כבודו
כל-פה יחו הודו
ברוך אשר בידו
נפש כל-חי

הבדיל ניני תם
חקים להורותם
אשר יעשה אתם
האדם וחי

מי זה יצטרך
נמשל לאבק דק
אמת כי לא-יצטרך
לפגיה כל-חי

בלב יצר חשוב
כדמות חמת עכשוי
ואיכזה ישוב
הקשר החי

נסוגים אם-אבו
מדרכם שבו
טרים ישקבו
בית מועד לכל-חי

על-כל-חסדיה
תחדש צדיה
פוחם את-ידיה
ומשביע לכל-חי

זכר אהבת קדומים
והחיה נרדמים
וקרב הימים
אשר בן-ישי חי

ראה לגברת אמת
שפחה נואמת
לא כי בגוף המת
ובני הטי

הלא חלקך מראש
חלק דמו דרש
שפך אף על-ראש
השציר הטי

אקד על-אפי
ואפרש לך בפי
עת כי אפתח פי
בנשמת כל-טי.

בר יוחאי

בר יוחאי נמשחת אשכּיף
שמן ששון מחבריך

בר יוחאי שמן משחת קדש
נמשחת ממדת הקדש
נשאת ציץ נזר הקדש
חבוש על-ראשך פארך

בר יוחאי מושב טוב ישבת
יום נסת יום אשר ברכת
במצבת צורים שצמדת
שם קניית הודך והדרך

בר יוחאי צצי שטים עומדים
למודי יי הם לומדים
אור מפלא אור היקוד הם יוקדים
הלא המה יורוף מוריך

בר יוחאי באת לשדה מפוחים
וצלית ללקט בו מרקחים

סוד תורה בציצים ופרחים
נעשה אדם נאמר בעבורך

בר יוסאי גאורת בגבורה
יבמלחמת אש דת השפעה
וחרב הוצאת מתפעה
שלפת נגד צורריך

בר יוסאי למקום אבני שיש
הנעת ופני אריה ליש
גם-גלת כתר על-ציש
תשורי ומי ישורך

בר יוסאי בקדש הקדשים
קו ירק מחדש חדשים
שבע שבתות סוד חמשים
קשרת קשרי שיין קשריך

בר יוסאי יו"ד חכמה קדומה
השקפת לכבודו פנימה
ל"ב גמיבות ראשית תרומה
את-כרוב ממשח זיו אורך

בר יוסאי אור מפלא רום מעלה
הראת מלחביט פי רב לה

תַּעֲלוּמָה וְאֵין קוּרָא לָהּ

נִמְתָּ עֵין לֹא תִשׁוּרָהּ

בֶּר יוֹחָאִי אֲשֶׁרִי יוֹלְדָתָהּ

אֲשֶׁרִי הָעָם הֵם לוֹמְדִיהָ

אֲשֶׁרִי הָעוֹמְדִים עַל-סוּדָהּ

לְבוּשֵׁי חֹשֶׁן תִּמְיָהּ וְאוּרִיהָ.

זמירות ליום השבת

אסדר לסעודתא

אתקינו סעודתא דמהימנותא שלימתא חרותא דמלכא קדישא

אתקינו סעודתא דמלכא דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וחקל תפוחין

קדישין וזעיר אנגין אתין לסעודא ביהדיה

אסדר לסעודתא / בצפרא דשבתא

ואזמן ביה השתא / עתיקא קדישא

נהורה ישרי ביה / בקדושא רבא

יבסמרא טבא / דבה תחדי נפשא

ישדר לן שופרה / ונחוי ביקרה

וינחוי לן סתרה / דאתאמר בלחישא

יגלה לן טעמי / דבתריסר נחמי

דאנון את בשמה / כפילא וקלישא

צורא דלפלא / דבה חיי כלא

ויתרבי חילא / ותסק עד רישא

חדו סצדי סקלא / בדבור וקלא

ומללו מלה / במתיקא כדובשא

קדם רבון צלמין / במלין סתימין
תגלון סתגמין / ותימרון חדושא

לצטר סתורא / ברנא יקירא
צמיקא וסמירא / ולאו מלתא אושא

ואלין מליא / יהון לרקיציא
ותמן מאן שריא / הלא קהוא שמשא

רבו יתיר יסגי / לצלא מן דרגה
ויסב בת זוגה / דהות פרישא

ידי אסחי אנא / לגבי חד מנא
לסטרא חוריןא / דלית בה ממשא

אומן בתלתא / על-פסא דברכתא
לצלת עלתא / צתיקא קדישא.

סי יי וברוך צורי / בי תתהלל נפשי

כי יי יאיר נרי / בהלו נרו עלי-ראשי

יי רצי לא אחסר / על-מי מנחות ינהלני

נתן לחם לכל-בשר / לחם חקי הטריפני

יהי רצון מלפניך / אמה אלהי קדושי

מצרף לפני שלחנה / תדשן בשמן ראשי

מי יתן מנוחתי / לפני ארון השלום

והיתה שלמה מסתי / הסיים והשלום

ישלח מלאכו לפני / ללוחי לונה

בכוס ישועות אשא פני / מנת כוסי רונה

צמאה נפשי אל-יי / ימלא שבע אסקי

אל-הקרים אשא ציני / בהלל ולא כשמי

חדנת ימים ושנות עולמים / עורה כבודי עורה

ועל-ראשי יהיו תמים / נר מצוה ואור תורה

קומה יי למנוחתי / אמה וארון צנה

קח-נא אל את-ברכתי / והחזק מגן חונף.

מזמור לדוד

מזמור לדוד

יהוה רצי לא אחסר.

בנאות דשא ירביצני. על-מי מנחות ינחלני.

נפשי ישובב ינחני במעגלי-צדק למצן שמו.

גם כי-אלף	בגיא צלמנות
לא-אירא רע	כי-אמה צמדי
שבטך ומשענתך	המה ינחמני.

מצרף לפני שלחן	נגד צררי
דשנת בשמן ראשי	כוסי רגליה.

אך טוב נחסד	ירדפוני כל-ימי חיי
ושבתי בבית-יהוה	לארץ ימים.

ברוך יי יום יום

ברוך יי יום יום
נצמס-לנו ישע ופדיום
ובשמו נגיל כל-היום
ובישועתו נרים ראש עליון
כי הוא מעוז לדל ומחסה לאביון

שבטי-יה לישראל צדות
בצרתם לו-צר בסבלת ובצבדות
בלבנת הספיר הרקאם עז-ידידות
ונגלה להצלותם מעמק בור ודות
כי-צם-יי החסד והרבה צמו פדות

מה-יקר חסדו בצלו לגוננמו
בגלות בקלה שלח למצנימו
להוריד בריחים נמנה בינימו
ויתנם לרחמים לפני שבימו
כי לא-יטש יי את-צמו בעבור הגדול שמו

צילם שות כסאו להציל ידידיו
להאבד משם מצוני מרדיו

מַעֲבֵר בַּשֶּׁלַח פָּדָה אֶת־עַבְדֵּי
קָרָן לַעֲמֹ זָרִים תִּהְיֶה לְכָל־חֲסִידָיו
כִּי אִם־הוֹנָה וְרַחֵם כָּרַב חֲסִידָיו
וַעֲפִיר הָעֲזִים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו
וְגַם־חֲזוֹת אַרְבַּע צָלוּ לַמְרוֹמָיו
וּבִלְבָם דָּמּוּ לְהִשְׁחִית אֶת־רַחוּמָיו
עַל־יָדֵי כֹהֲנָיו מִגֵּר מִתְקוֹמָיו
חֲסִידֵי יְיָ כִּי לֹא־תִמְנֶנּוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָיו
נִסְגַּרְתִּי לְאָדָם בְּיַד־רָעִי מִדָּנִי
שֶׁבָּקֶל־יוֹם מִמְּלָאִים כָּרַשֵׁם מִצָּדִנִּי
עֲזַרְתָּו עָמִי לְסִמּוֹךְ אֶת־אֲדָנִי
וְלֹא נִטְשָׁנִי כָל־יָמֵי עַדָּנִי
כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי
בָּבֶאוּ מֵאָדָם חֲמוּץ בְּגָדִים
זָבַח לוֹ בִּבְצָרָה וְטִבַּח לוֹ בְּבִגְדִים
וַיִּזְנַחֵם מִלְּבוּשָׁיו לְהֵאָדִים
בִּכְחוֹ הַגָּדוֹל יִבְצֹר רוּחַ־נְגִידִים
הִנֵּה בְרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים
רָאִתוּ כִּי־כֵן אֱדַמִּי הָעֶצֶר
יִחְשַׁב־לוֹ בִּבְצָרָה תִּקְלַט בִּבְצָר
וּמִלְאָךְ כָּאָדָם בְּתוֹכָהּ יִנָּצֵר
וּמִזִּיד בַּשֶּׁגֶג בְּמִקְלָט יִנָּצֵר
אֶהְיֶה אֶת־יְיָ כָל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים נִצֵּר

יצוה צור חסדו קהלותיו לקבץ
מארבע רוחות עזיו להקבץ
ובהר מרום-הרים אתנו להקבץ
ואתנו ישוב נדחים קבץ
והשיב לא נאמר כי-אם ושב וקבץ

ברוך הוא אלהינו
אשר טוב גמלנו
ברחמיו וקרב חסדיו הגדיל לנו
אלה וקאלה יוסף עמנו
להגדיל שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו

ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו
להללו ולשבחו ולספר הודו
מכל-אם גבר עלינו חסדו
לכן בלב וקנפוש ובמאוד נמליכו ונניחדו
כי-טוב יי לעולם חסדו

שהשלוש שלו ישים עלינו ברכה ושלוש
משמאל ומימין על-ישראל שלום
הרחמן הוא יברך את-עמו בשלום
ויזכור לראת בנים ובני עסקים בתורה ובמצות על-ישראל שלום
פלא יועץ אל גבור אבי-עד שר-שלום.

ברוך אל עליון

ברוך אל עליון / אשר נתן מניחה
לנפשנו פדיון / משאת נאנחה
והוא ידרש לציון / עיר הנדחה
עד-אנה תגיון / נפש נאנחה
השמר שבת / הבן עם הבת / לאל ירצו / כמנחה על-מחבת

לרב בערבות / מלך עולמים
את-עמו לשבת / און בנצמים
במאכלות ערבות / במיני מטעמים
במלבושי כבוד / זבח משפחה
השמר שבת / הבן עם הבת / לאל ירצו / כמנחה על-מחבת

ואשרי כל-חוכה / לתשלומי כסל
מאת כל סוכה / שכן בערפל
נחלה לו יזכה / בקר ובשפל
נחלה ומנוחה / בשמש לו זרחה
השמר שבת / הבן עם הבת / לאל ירצו / כמנחה על-מחבת

כל-שמר שבת / כדת מסללו
הן הכשר חבת / קדש גורלו

וְאִם יֵצֵא חֹבֶת / הַיּוֹם אֲשֶׁר־י לֹ
לֹאֵל אֲדוֹן מַחֲוֹלָלוֹ / מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה
הַשֹּׁמֵר שָׁבֶת / הַבֵּן עִם הַבֵּת / לֹאֵל יִרְצוֹ / כְּמִנְחָה עַל־מַחְבֶּת

חֲמֻדַּת הַיָּמִים / קִרְאוּ אֵלַי צוּר
וְאֲשֶׁר־י לְתַמִּימִים / אִם־יִהְיֶה נָצוּר
כְּתָר הַלּוּמִים / עַל־רֹאשׁוֹ יִצוּר
צוּר הָעוֹלָמִים / רוּחוֹ כִּם נָחָה
הַשֹּׁמֵר שָׁבֶת / הַבֵּן עִם הַבֵּת / לֹאֵל יִרְצוֹ / כְּמִנְחָה עַל־מַחְבֶּת

זְכוּר אֶת־יּוֹם ה־ / שָׁבֶת לְקִדְשׁוֹ
קִרְנוּ כִּי נִבְרָהָה / גִּזְרַת עַל־רֹאשׁוֹ
עַל־כֵּן יִתֵּן ה־ / אָדָם לִנְפָשׁוֹ
עֲנֵג וְגַם־שִׁמְחָה / בָּהֶם לִי לְמִשְׁחָה
הַשֹּׁמֵר שָׁבֶת / הַבֵּן עִם הַבֵּת / לֹאֵל יִרְצוֹ / כְּמִנְחָה עַל־מַחְבֶּת

קִדְשׁ הִיא לָכֵם / שָׁבֶת הַמִּלְכָּה
אֶל־תּוֹךְ בְּתִיכֶם / לְהִנִּיחַ בְּרִיכָה
בְּכָל־מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם / לֹא תַעֲשׂוּ מְלָאכָה
בְּיָמֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם / עֲבָד וְגַם־שִׁפְחָה
הַשֹּׁמֵר שָׁבֶת / הַבֵּן עִם הַבֵּת / לֹאֵל יִרְצוֹ / כְּמִנְחָה עַל־מַחְבֶּת.

יום זה מכובד

יום זה מכבד מכל-ימים
כי בו שבת צור עולמים

ששת ימים עשה מלאכתו
ויום השביעי לאלהיו
שבת לא תעשה בו מלאכה
כי כל עשה ששת ימים

ראשון הוא למקראי קדש
יום שבתון שבת קדש
על-פן כל-איש ביינו יקדש
על-שתי לחם יבצעו תמימים

אכל משמנים שחה ממתקים
כי אל יתן לכל בו דבקים
בגד ללבש לחם חקים
בשר ודגים וכל-מסעמים

לא תחסר כל בו
ואבלת ושבעת וברכת

את-יְיָ אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ
כִּי בֵרַכְךָ מִכָּל-עַמִּים

הַשָּׁמַיִם מִסַּפְרִים כְּבוֹדוֹ
וְגַם-הָאָרֶץ מִלְּאָה חֶסֶדוֹ
רְאוּ כָל-אֱלֹהֵי עֲשֵׂתָה יְדוּ
כִּי הוּא הַצּוֹר שְׂעָלוֹ תָמִיד.

יום שבתון

יום שבתון אין לשכח

זכרו פריס הניחם

יונה מצאה בו מנוח

ושם ינוחו יגיצי כח

היום נכבד לבני אמונים

זהירים לשמרו אבות ופנים

חקוק בשני לחת אבנים

מרב אונים ואמץ כח

יבאו כלם בקרית יסד

נעשה ונשמע אמרו כאחד

יפתחו ופנו יי אחד

פרוץ נתן ליצף כח

דבר בקדשו אל בנה המר

יום השביעי זכור ושמור

וכל-סקודיו יסד לגמר

סזק מתנים אמץ כח

קָדַם אֲשֶׁר נָע וְכָזָאן תְּמִינָה
יִזְכֵּר לְמַקְדֹּז בְּרִית וְשִׁבּוּעַ
לְבַל יַעֲבֹר-בּוֹ מִקְרָה רָעָה
בְּאֲשֶׁר יִשָּׁבַע עַל-מִי נָם.

יום שבתון

(נוסח אחר)

יום שבתון אין לשלם

זכרו כרים הנחם

יונה מצאָה בו קנום

ושם ינוחו יגיצו כח

היום נכבד לבני אמונים

זהירים לשמרו אבות ובנים

חקוק בשני לחת אבנים

מרב אונים ואמץ כח

ומתוך צרפל האיר אפל

ועל-עב הרים ישרי שפל

ומגדל צרי אראה נפל

אף אנכי מלאתי כח

דרך בנצל אויבים וצרים

וגם-המצד קרסלי זרים

ואז יצנו-לך צמי בשירים

אל המהלך על-בנפירות

הַעֲשֵׂה אֲשֶׁר נָע וְכָצֹאן תִּפְעֶה
וְכִרְ-לוֹ וּפְקֹד בְּרִית וּשְׁבוּעָה
לְבַל יִזְכְּרֶ-בוּ מִקְרָה רָעָה
בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע עַל-מִי נָם.

כִּי אֲשַׁמְרָה שַׁבָּת

כִּי אֲשַׁמְרָה שַׁבָּת אֶל יִשְׁמְרֵנִי
אוֹת הִיא לְעוֹלָמִי עַד בְּיָנוּ וּבֵינִי

אָסוּר מֵצֵא חֶפֶץ מַעֲשׂוֹת דְּרָכִים
גַּם מִלְּדַבֵּר בּוֹ דְּבָרֵי צָרָכִים
דְּבָרֵי סִחְרָה אַף דְּבָרֵי מַלְכִים
אֶהְיֶה בְּתוֹרַת אֵל וּתְחַכְמֵנִי

בּוֹ אֶמְצָא תְּמִיד נֶפֶשׁ לְנַפְשִׁי
הִנֵּה לְדוֹר רֹאשׁוֹן נָתַן קְדוּשִׁי
מוֹפֶת בְּתַת לָחֶם מִשְׁנֵה בְּשִׁשִּׁי
כָּכָה בְּכָל־שִׁשִּׁי יִכְסִּיל מְזוֹנִי

רֶשֶׁם בְּדַת הָאֵל חֶק אֶל־סִגְנוֹ
בּוֹ לַעֲרֹךְ לָחֶם שָׁנִים לִפְנֵי
גַם־בּוֹ לְהַתְּצִנּוֹת עַל־שִׁי גְבוּלִי
אָסוּר לְבַד מִיּוֹם כְּפוּר צוּנִי

הוא יום מְכַבֵּד הוא יום תַּעֲנוּגִים
לָחֶם וַיֵּין טוֹב בְּשֵׁר וְדָגִים

מתאבלים בו הם אֶחָזֹר נְסוּגִים
כִּי יוֹם שְׁמָחוֹת הוּא וַיִּשְׁמַחֲנִי

מִחַל מְלָאכָה בּוֹ סוּפוֹ לְהַכְרִית
עַל־כֵּן אֶבְכֶּס־בּוֹ לִבִּי כְּבָרִית
אֶת־פְּלֵלָה אֶל־אֵל עֲרֵבִית וְשַׁחֲרִית
מוֹסָף וְגַם־מִנְחָה הוּא יַעֲגִנִי.

שמרו שבתותי / למצן תינקו ושבצתם
מזיו ברכותי / אל-המנוחה כי באתם
ולו עלי בני / וצדנו מצדני / שבת היום ליי

לצל קראו דרור / ונתתי את-ברכותי
אשה אל-אחתה לצרר / לגלות על-יום שמחתי
בגדי שש עם שני / והתבוננו מזקני / שבת היום ליי

מהרו את-המנה/ לצשות את-דבר אסתר
וחשבו עם-הקונה/ לשלם אכל והותר
בטחו כי אמוני/ ושתו יין משמני/ שבת היום ליי

הנה יום גאלה/ יום שבת אם תשמרו
והייתם לי סגלה/ לינו ואסר תצברו
ואז תחיו לפני/ ותמלאו צפוני/ שבת היום ליי

סזק קריתי/ אל אלהים עליון
וקשב-את נותי/ בשמחה ובהגיון
ישוררו שם רנני/ לויי וכהני/ ואז תתצנג על-יי.

דרור יקרא

דרור יקרא לבן עם בת
וינצרכם כמו בבת
נעים שמכם ולא ישפת
שבו נוחו ביום שבת

דרש נוי ואולמי
ואות ישע עשה צמי
נטע שרק בתוך פרמי
שעה שונעת בני צמי

דרך פורה בתוך בצרה
וגם־בבל אשר גברה
נתן צרי באף עברה
שמע קולי ביום אקרא

אלהים תן במדבר הר
הדס שטה ברוש תדקח
ולמזהיר ולנזקח
שלומים תן קמי נקח

הִדַּף קָמִי אֶל קִנְאָה
בְּמוֹג לִבִּי וּבְמִגְנָה
וְנִרְחִיב פִּי וְנִמְלֵאנָה
לְשׁוֹנִי לְךָ רָנָה

דָּעָה חֲכָמָה לְנִפְשִׁי
וְהִיא כֶּתֶר לְרֹאשִׁי
נִצֵּר מִצָּנוֹת קְדוֹשִׁי
שָׁמַר שַׁבַּת קְדוֹשִׁי.

שבת היום לי

שבת היום לי
מאד צהלו בְּרֻנִי
וגם־הִרְבּוּ מַעֲדָנִי
אתוֹ לִשְׁמֹר כְּמַצֵּנֶת יי
שבת היום לי

מַעֲבֵר דֶּרֶךְ וְגִבּוּלִים
מַעֲשׂוֹת הַיּוֹם קִפְּצִים
לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּהִלּוּלִים
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יי
שבת היום לי

וְאִם תִּשְׁמְרֵנוּ יְהִי יִנְצָרְךָ כְּכֶבֶת
אֶתָּה וּבְנֶךָ וְגַם־הַבֵּת
וְקִרְאתָ עֲנָג לַשַּׁבָּת
עַז תִּתְּצַנֵּג עַל־יי
שבת היום לי

אֶכֶל מִשְׁמָנִים וּמַעֲדָנִים
וּמִטְעָמִים הִרְבֵּה מִיָּנִים

אֲגִזִּי סֶרֶךְ וְרִמּוֹנִים
וְאָבִלָה וּשְׂבָעָה וּבִרְכָּה אֶת־יְיָ
שֶׁבֶת הַיּוֹם לִי.

לְעֶרֶךְ בְּשִׁלְחַן לֶחֶם חֲמֻדוֹת
לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם שְׁלֹשׁ סְעֻדוֹת
הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת
שִׁקְדֵי וְשִׁמְרוֹ וְעֲשׂוֹ בְּנֵי
שֶׁבֶת הַיּוֹם לִי.

זמירות לסעודה שלישית

.

בני היכלא

אתקינו סעדתא דמהמנוחא שלמחא חרותא דמלקא קדישא
אתקינו סעדתא דמלקא דא היא סעדתא דזעיר אנפין ועתיקא קדישא
וחקל תפוחין קדישין אתין לסעדא ביהדיה

בני היכלא דכסיפין / למחוי זיו דזעיר אנפין
יהון הקא / בהאי תבא / דבה מלקא בגלופין
צבו לחדא / בהאי נצדא / בגו צירין וכל-גודפין
חדו השמא / בהאי שעתא / דבה רצנא ולית וצפין
קריבו לי / חזו חילי / דלית דינן דתקיפין
לבר נטלין / ולא צאלין / הני כלבין דחציפין
וקא אומין / צתיק יומין / למנחה צדי יהון חלפין
רעו דילה / דגלי לה / לבטלא בקל-קלפין
ישני לון / בנוקביהון / ויטמרון בגו כפין
ארי השמא / במנחתא / בחדותא דזעיר אנפין.

מזמור לדוד

מזמור לדוד

יְהוָה רָצִי לֹא אֶחָסֶר.

בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל־מִי מְנַחֲוֹת יִנְהַלֵּנִי.

נַפְשִׁי יִשׁוּבֵב יִנְחֵנִי בַּמַּעֲגָלִי־צָדֵק לַמַּעַן שְׁמוֹ.

בְּגִיָּא צְלֻמֹּת

גַּם כִּי־אֵלֶךְ

כִּי־אֵתָה עֲמָדִי

לֹא־אִירָא כָּע

הִמָּה יִנְחַמֵּנִי.

שִׁבְטָךְ וּמַשְׁעֲנִתָּךְ

נֶגֶד צַרְרִי

תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלֹחַן

כּוֹסֵי רִנָּה.

דִּשְׁנָתְךָ בַּשֶּׁמֶן רֹאשִׁי

יִרְדְּפוּנִי כָּל־יָמֵי חַיִּי

אַךְ טוֹב וְחֶסֶד

לְאֶרֶךְ יָמִים.

וְשָׁבְתִי בְּבֵית־יְהוָה

ידיד נפש

ידיד נפש אב הרחמן
משך עבדך אל-רצונך
ירוצ עבדך כמו איל
ישתחנה אל-מול הדרך
יערב לו ידידותך
מנחת צוף וכל-טעם

הדור נאה ויו העולם
נפשי חולת אהבתך
אנא אל נא רפא-נא לה
בהקראת לה נעם זיוך
אז תתסוק ותתרפא
וקימה לה שמחת עולם

ותיק יהמו-נא רחמיך
וחוסה-נא על-בן אהובך
כי זה פמה נכסף נכספתי
לראת בתפארת צורך
אלה חמדה לבי
וחוסה-נא ואל-תתעלם

הגלה-נא ופרש חביבי
צלי את-סבת שלומך
תאיר ארץ מכבודך
נגילה ונשמחה בך
מהר אהב כי בא מועד
וסגנו כימי עולם.

אל מסתתר

אל מסתתר בשפירי חביון
השכל הנצלם מכל-רציון
צלת העלות מכתר בכתר עליון
כתר יתנו לך ??

בראשית תורתך הקדומה
רשומה חכמתך הסתומה
מאין תמצא והיא נעלמה
ראשית חכמה יראת ??

רחובות הנקר נחלי אמונה
מים צמקים ידלם איש תבונה
תוצאותיה חמשים שצרי בינה
אמונים נצר ??

האל הגדול ציני כל נגדך
רב חסד גדול על-השמים חסדך
אלהי אברהם וזכר לעבדך
חסדי ?? אציר תהלות ??

מרום נאדר בכם וגבורה
מוציא אוֹרָה מאין תְּמוּרָה
פחד יצחק משפּטנו הַאִירָה
אַתָּה גבור לעולם יי

מי אל כמוך עשה גדלות
אֲבִיר יַעֲקֹב נוֹרָא תְּהִלּוֹת
תְּפִאֶרֶת יִשְׂרָאֵל שִׁמְצַת תְּפִלּוֹת
כִּי־שִׁמְצַת אֵל-אֲבִיוָנִים יי

יְהִי זְכוּת אָבוֹת יְגַן צְלִינוּ
נִצַּח יִשְׂרָאֵל מְצֻרֹתֵינוּ גָּאֻלֵנוּ
וּמְבוֹר גְּלוֹת דָּלֵנוּ וְהַעֲלֵנוּ
לְנֹצֵחַ עַל-מְלָאכַת בֵּית יי

מִיָּמִין וּמִשְׁמָאל יְנִיקַת הַנְּבִיאִים
נִצַּח וְהוֹד מֵהֶם נִמְצָאִים
יָכִין וּבְצוֹ בָּשָׂם נִקְרָאִים
וְכָל-בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי יי

יְסוֹד צְדִיק בְּשִׁבְעָה נִצָּלָם
אוֹת בְּרִית הוּא לְעוֹלָם
מִצִּין הַבְּרָכָה צְדִיק יְסוֹד עוֹלָם
צְדִיק אַתָּה יי

נֹא הֵקֵם מְלָכֹת דָּוִד וְשִׁלְמָה
בַּעֲטָרָה שְׁעָטָרָה לֹא אָמו
כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל כִּלְהָ קְרוּאָה בְּנִצְיָמָה
עֲטָרַת תַּפְאֲרֶת בְּיָד יְיָ

חֲזֹק מִיַּחַד כְּאֶחָד עָשָׂר סְפִירוֹת
וּמִפְרִיד אֱלֹיָף לֹא יֵרָאֶה מְאֹרוֹת
סְפִיר גְּזֻרָתָם יַחַד מְאִירוֹת
תִּקְרַב רְנָתִי לְסִנִּיף יְיָ.

זמירות למוצאי שבת

המבריל בין-קודש לחול

המבריל בין-קדש לחל
סטאטינו ימחל
זרענו וכספנו ירבה כחול
וכוכבים בלילה

יום פנה כצל תמר
אקרא לאל עלי גמר
יום אשר אמר שמר
אתא בקר וגם-לילה

צדקתך כתר תבור
על-חטאי עבר מעבר
כיום אתמול כי יעבר
ואשמורה בלילה

חלפה עונת מנחתי
מי יתן מנוחתי
יגצתי באנחתי
אשחה בקל-לילה

קולי בל־יטל
פתח לי שער המִנְטָל
שְׂרָאשִׁי נִמְלֵא־טל
קִנְצוֹתִי רְסִיסִי לִילָה

הַצֵּתֶר נֹרָא וְאִיּוֹם
אֲשׁוּצַ תְּנָה פְּדִיּוֹם
בְּנֶשֶׁף בְּעָרֵב יוֹם
בְּאִישׁוֹן לִילָה

קִרְאֵתִיךָ יְהִי הוֹשִׁיעָנִי
אֲרַח חַיִּים תּוֹדִיעָנִי
מִדְּלָה תִּבְצָעָנִי
מִיּוֹם עַד־לִילָה

סֵהֶר טָנוּף מַעֲשֵׂי
פֶן־יֵאמְרוּ מִכְצִיסִי
אֵי־הָאֱלֹהִים עֲשֵׂי
נִתֵּן זְמֵרוֹת בְּלִילָה

נִחְנֶנּוּ בְּיָדֶךָ בַּחֲמֶר
סִלַּח־נָא עַל־קַל וְחֲמֶר
יוֹם לְיוֹם יִבְיַע אֶמֶר
וּלְיִלָה לְלִילָה.

במוצאי יום מנוחה

במוצאי יום מנוחה
המצא לעמך רוחה
שלח תשבי לנאנחה
ונס גוון נאנחה

יאה הוא לך צורי
לקבץ עם מסורי
מיד גוי אקורי
אשר כרה לי שוחה

עת דודים תעורר אל
למלט עם אשר שאל
ראות טובה קבא גאל
לשה פזורה נדחה

קרא ישע לעם נדכה
אל דגול מרכבה
יהי השבוע הקא
לישועה ולרוחה

בַּת צִיּוֹן הַשְּׂכוּלָה
אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם גְּעוּלָה
מִהָרָה תִּהְיֶה בְּעוּלָה
אִם הַבָּנִים שִׁמְחָה

מִצְנֻנוֹת אֲזִי יוֹבִין
וּפְדוּיֵי יְיָ יִשְׁבִּין
וּמִי יֵשַׁע יִשְׁאָבִין
וְהַצָּרָה נִשְׁכָּחָה

נָחָה עִמָּךְ כָּאֵב רַחֲמָן
יִצְפָּצְפוּ עִם לֹא-אֱלֹמָן
דָּבָר יְיָ אֲשֶׁר נֶאֱמַן
בְּהַקִּימָךְ הַבְּטָחָה

וַיִּדְרִים פְּלִטֵי חֶרֶץ
נִגְיָנָתָם יִפְצְחוּ בְּמֶרֶץ
בְּלִי-צֹנְחָה וּבְלִי-סֶרֶץ
וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צֹנְחָה

יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה
בְּנִבּוֹאת אֲבֵי חוֹזָה
וַיִּשְׁמַע בְּבֵית יְהוָה
קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה

חֶזֶק יִמְלֵא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ
אִמִּיץ יַעֲשֶׂה בְּקִשׁוֹתֵינוּ
וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו
בְּרִכָּה וְהַצִּלָּה

בְּמוֹצָאי יוֹם גִּילָה
שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה
שְׁלַח תִּשְׁבִּי לַעַם סְגֻלָּה
רִנַּח שְׁשׁוֹן נְהַנְחָה

קוֹל צְהֵלָה וְרִנָּה
שְׁפָתֵינוּ אֵז תְּרַנֵּנָה
אָנָּה יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּה יְיָ הַצִּלֵּתָהּ.

חדש ששוני

חדש ששוני אל גא וקביא
את-אליהו הנביא

אמץ וסוזק רפיון ידי
ברך מלאכתי וכל-מעבדי
גאלי וקר-עניי ומרודי
דברך הטוב הקם לעוודי
הרץ ושלח ושמח לבבי
את-אליהו הנביא

וצד וקנן די ספוקי
זמן מזוני ולחם חקי
חלב חיל גוים חיש להניקי
טובה תשפע עוללי ויונקי
יבא משיחי לעיר מושבי
את-אליהו הנביא

כונן לעם זה צרי ציר לחבש
לחם לאכל וקגד ללבש
משנאי יחזה ירא ויבש

נָוֶה הָרָה שְׁעִיר בְּקָרוֹב תִּכְבַּשׁ
שְׁשׁוֹנֵי יִגְדֵּל בְּרֹאֶת סְבִיבִי
אֶת־אֱלֹהֵיוֹ הַנָּבִיא

עֲמוֹן וּמוֹאָב מִתְּהַרָה תִּכְלֶה
פְּדוּתֶיךָ לְעַמֶּךָ בְּקָרוֹב תִּגְלֶה
צִיּוֹן תִּמְלֹא מַעַם אֱלֹהִים
קִרְיַת מֶלֶךְ רַב אֶזְנֵי נִצְלָה
שֶׁכֶן תִּשְׁכֵּן בְּתוֹךְ עַם צְבִי
אֶת־אֱלֹהֵיוֹ הַנָּבִיא.

אגיל ואשמח

אגיל ואשמח בלִבִּי
בראתי כי מאִיבִי
תִּרְיֵב רִיבִי
וּלְצִיּוֹן גֵּאֵל תִּבְיֵא
אִישׁ צָמַח תְּצַמִּיחַ
אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ

לִבְנֵי בְּצֻמִּים יִסְדֹּד
תִּפְּלֵ אִמָּה וַפְּסֹד
לִבָּם יִפְּחֹד
בְּצֵת יַעֲלֶה גֹי אֶחָד
וְאַרְחוּתֵיּוֹ יַצְלִיחַ
אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ

עוֹד מִמּוֹרֶחַ לְמַעַרְב
יַעֲזוֹר לַעֲשׂוֹת הָרֶגֶב רֵב
בְּאֲדוֹם וַעֲרֵב
לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה וּקְרֵב
עַל־אִיבָיו יַצְרִיחַ
אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ

וְיָדִים מִלְכֵי אֲדָמָה
יִטּוּר נְפִישׁ וְקִדְמָה
מִשְׁמַע וְדוּמָה
נוֹסוּ נְגֻבָה וְנִמָּה
אֲשֶׁר אֶתְכֶם יִבְרִיחַ
אֵלֶיהוּ הַנִּבְיָא וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ

רְנוּ כָל-עוֹבְרֵי אֶרֶץ
כִּי הִנֵּה רַעֲנָן אֶרֶץ
אֲוֵרוֹ זָרַח
קָנָה בַּפְּתוּר וּפְרַח
עַל-הַר צִיּוֹן יִבְרִיחַ
אֵלֶיהוּ הַנִּבְיָא וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ.

אלהים יסעדנו

אלהים יסעדנו
ברכה במאודנו
ונזכר טוב יזכרנו
ברך-משלח ידינו
אלהים יסעדנו

ביום ראשון למלאכה
יצו אתנו ברכה
ויום השני בכה
במתיק את-סודנו
אלהים יסעדנו

רבה צבאי ישעי
בשלישי וברביעי
בחמישי אך לא בשישי
ישלח את-פדנו
אלהים יסעדנו

הָכֵן סְבוּחַ סֶבַח
בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי זָבַח
קֹדֶשׁ הַלֵּיל וְשִׁבַּח
עַל-כָּל-מַחְמַדְנוּ
אֱלֹהִים יִסְעָדְנוּ

מַעֲדָנִים לְנַפְשֵׁנוּ
נִתֵּן בְּיוֹם קֹדֶשְׁנוּ
וּרְעֻנָּה צִרְשָׁנוּ
וְלֵילָה אֹרֶךְ בַּעֲדֵנוּ
אֱלֹהִים יִסְעָדְנוּ.

אלי חיש גואלי

אלי חיש גואלי
צבדף ישכילי
מבשר טוב אלי
את-אליהו הנביא

נאוו על-הקרים
שלוחי יוצר הרים
ורגלי המבשרים
באמר שובי שובי

חבי במצט רגע
כל-מחלה וכל-נגע
אויבך אפגע
יום נקם בלבי

מלכך זבא לך
יפה את בלך
ורציתי למולך
גלצדי התשבי

נִסְתָּ תַטְפָּנָה
שִׁפְתֵי בְנֵי יוֹנָה
כִּי בָא צֶת לְחַנָּה
צִיּוֹן נִחַלַת צָבִי.

אדיר איום ונורא

אדיר אים ונורא
בצר לי לה אקרא
י' לי לא אירא

גדור סרצת היכלי
דגול מהר סכלילי
י' היה עזר לי

הן אמה תקנתי
ולישועתך קוייתי
אדני עז ישועתי

וה' ינשא כפים
חן פרשי כפים
י' ארך אפים

טובך תחיש לעמך
יהי עלינו כנאמה
י' עשה למצן שמך

כּוֹנֵן בַּיִת מְכוֹנֶה
לְהַרְבֵּץ בּוֹ צֹאנֶה
יְיָ בְּאוֹר־שְׁנִיָּה

מִפֶּסֶד לְהַצִּילִי
נִהְלָנִי לְגוֹרְלִי
אֲדֹנִי שִׁמְעָה בְּקוֹלִי

סֶעַד וְסִמְךָ לְנִמְקְרִים
עֲזֹר־נָא אֶת־הַנִּשְׁאָרִים
יְיָ יוֹצֵר הָרִים

פָּדָה עַמֶּךָ מֵעֲזִים
צֹאנֶךָ מִיַּד גּוֹזִיִּים
יְיָ עֹשֶׂה חַיִּיִּים

קָרַב קֶץ נִחְמָה
רַחֵם אִם לֹא רַחֲמָה
יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה

שָׁכַן כְּמֶאֱזוּ בְּאֶהְלָנוּ
תְּמִיד אֵל מַחֲלִלָנוּ
יְיָ מִלְכֵנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנו.

איש חסיד היה / בלי-מזון ומחיה
 בביתו עסק מלבש / ואין בגד ללבש
 גונן בחשוכה אשה / וגם-בבנים חמשה
 דברה לו האשה / יותר אין להתנאשה
 המבלי לחם לאכל / בצרם ובחסר כל
 ותורה מצאת כי ינצח / מה-נאכל מצתה
 זהיר כבר נשוק / הלא תצא לשוק
 סנון ורחום במוקיו / אולי יגמלנו ברחמי
 טוב לקנו מחסה / רצון יראוי יצשה
 יצפת בדעת ובחכמה / צפתך בלי-להסכימה
 קצאתי לבשת ולכלמה / מבלי כסות ושלמה
 לאין בדי לפורטה / אפילו שנה פרוטה
 מהרה ושאלה משכנים / מלבושים נאים מתקנים
 נלבש והשליך יתבו / על-י אשר אהבו
 שחו ולדיו קטלולם / אל-ישב דף נכלם
 צבר בשוק בשברתו / והנה אליהו הנביא לקראתו
 פץ לו המבשר / באמת היום תתצער
 צוני בכל-קבוצה / כי הנני עבדך
 קרא למי בדעתו / קנות עבד אין כמותו

רחש איף ?שנה דינו / צבד למפר את-אדנו
 שת לו חכמתו בקרבו / ונהחזיק בו כמו רבו
 תגר קנאו באהבים / בשמונה מאות אלף והובים
 תבעו מה-מלאכתך / אם בקנן חכמתך
 תכלית טרקלין ופלטרין / הרי אתה בן-חורין
 יום ראשון במפצלים / פצל עם פוצלים
 שוע בחצי הלילה / ענני גורא עלילה
 נזמתי ונמפרתי להעבידי / לכבודך ולא לכבודי
 בורא עולם בקנן / השלם זה הבגן
 רחמיה יקמרו בחנינתי / כי לטובה פונתי
 מלאכי רחמים ממעונתו / אז החלו לבנותו
 רבו בוני המלוקה / ונתשלם כל-המלאכה
 דץ הסוחר בראתו / כי נגמרה מלאכתו
 קלולת מגדלים נאים / לפי ענן הבנאים
 יזכר לה צמה / אתמול אשר דברת
 ספשני בנדי וקברור / כנמת לענן שחרור
 זה קימו באמת / וסרח לו איש האמת.

אמר יי ליעקב

אמר יי ליעקב / אל-תירא עבדי יעקב
בחר יי ביעקב / אל-תירא עבדי יעקב
גאל יי את-יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
דרך כוכב מיעקב / אל-תירא עבדי יעקב
הבאים ישמש יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
וירך מיעקב / אל-תירא עבדי יעקב
זכר-אלה יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
חדות ישועות יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
טבו אהליך יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
יורו משפטיך ליעקב / אל-תירא עבדי יעקב
כי לא-נחש ביעקב / אל-תירא עבדי יעקב
לא-הביט און ביעקב / אל-תירא עבדי יעקב
מי מנה צפר יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
נשבע יי ליעקב / אל-תירא עבדי יעקב
סלח-נא לעון יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
עתה השב שבות יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
פדה יי את-יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
צוה ישועות יעקב / אל-תירא עבדי יעקב
קול קול יעקב / אל-תירא עבדי יעקב

רְנוּ שְׁמִי לִי־עֶקֶב / אֶל־תִּירָא עֲבָדֵי יֶעֱקֹב
שָׁב יְיָ אֶת־גְּאוֹן יֶעֱקֹב / אֶל־תִּירָא עֲבָדֵי יֶעֱקֹב
תָּתֵן אֲמִתּוֹ לִי־עֶקֶב / אֶל־תִּירָא עֲבָדֵי יֶעֱקֹב

אֲמֵה סֶתֶר לִי מִצָּר תַּצְרֵנִי רְנֵי פֶלֶט תְּסוּבְּנֵי סֶלָה.
בְּטָחוּ בֵּינִי עַד־כִּי בָּיָה יְיָ צוּר עוֹלָמִים.
יְיָ עֲזֵר לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יִכְרֹךְ אֶת־עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.

אליהו הנביא

אֵלֵיהוּ הִנָּבִיא אֵלֵיהוּ הִתְשַׁבֵּי אֵלֵיהוּ הַגִּלְעָדִי
בְּמִהְרָה יָבֹא אֵלֵינוּ עִם מְשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד

אִישׁ אֲשֶׁר קָנָא לְשֵׁם הָאֵל
אִישׁ בָּשָׂר שְׁלוֹם צַל־יָד יְקוּמִיאל
אִישׁ גֵּשׁ וַיִּכְפֹּר צַל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

אִישׁ דּוֹרוֹת שְׁנַיִם־עָשָׂר רְאוּ צִינִי
אִישׁ הִנָּקְרָא בַּעַל שַׁעַר בְּסַמְנִי
אִישׁ וְאֶזְזֹר עוֹר אֶזְזֹר בְּמַתָּנִי

אִישׁ זַעַף צַל־עוֹבְדֵי חַמְנִים
אִישׁ חָשׁ וַנִּשְׁבַּע מִהְיֹת גִּשְׁמֵי מַעֲוִנִים
אִישׁ טַל וּמָטָר עָצַר שְׁלֹשׁ שָׁנִים

אִישׁ יָצָא לְמִצָּא לְנַפְשׁוֹ נִחַת
אִישׁ כָּלְכִלוּהוּ הָעַרְבִים וְלֹא מָת לִשְׁחַת
אִישׁ לְמַעַנּוֹ נִתְּכָרְכוּ כֹד וְצַפְסַת

אִישׁ מוֹסְרִיּוֹ הִקְשִׁיבּוּ כְּמֵהִים
אִישׁ נִעְנָה כָּאֵשׁ מִשְׁמֵי גְבוּהִים
אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים

איש צתיר להשתלם משמי צרבות
איש סקיד על-כל-בשורות טובות
איש ציר נאמן להשיב לב בנים על-אבות

איש קרא קנא קנאתי ליי בתפארה
איש רכב על-סוסי אש בסערה
איש שלא טעם טעם מיתה וקבורה

איש תשבי על-שמו נקרא
תצליחנו על-ידו בתורה
תשמיצנו מפיו בשורה טובה במהרה
תוציאנו מאפלה לאורה

איש תשבי תצילנו מפי אריות
תבשרנו בשורות טובות
תשמחנו בנים על-אבות
במוצאי שבתות

בכתוב: הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני
בוא יום יי הגדול והנורא. והשיב לב-אבות על-בנים ולב בנים
על-אבותם.

אשרי מי שראה פניו בחלום
אשרי מי שנמן לו שלום
והחזיר לו שלום
יי יברך את-עמו בשלום.

אותותינו התמהמהו

אותותינו התמהמהו

אֵיה אֱלֹהֵי אֱלֵיהוּ

בֶּן שֹׁמֵץ אֶל-אֲמֹרָתוֹ

צִצְק חֲמֵס מִצְרֹתוֹ

אָמַר אֵיה צוֹר וּשְׁמוֹתוֹ

אֶלֶף שָׁנִים לֹא עָנָהוּ

זָוַר תִּשְׁבִּי עַל-אֶפְרַיִם

וַיַּעֲזֹר אֶת-הַשָּׁמַיִם

וְעַל-פִּי יָרְדוּ אֵשׁ וְנֵמִים

הֵר הַכָּרְמֶל שֶׁם נִסָּהוּ

דִּבֶּר עַל-כֹּד עִם-צַחֲסֹת

וּבִרְכָה שֶׁם בָּם פָּרַחַת

הַשִּׁיב הַמָּת מִן הַשַּׁחַת

מִי-שָׁמַע זֶה וּמִי רָאָהוּ

הַבְּצִיר שָׁרִים נַחֲמִשִּׁיהֶם

עִם אֲרֻכָּעִים עִם-אֲמִשִּׁיהֶם

נוסדו ערבים למבקשיהם
לתת לחמו וינהו

ובצת צלה רום בסצרה
ובמרצבת אש בצרה
ואלישע שב צצק מרה
אבי אבי ולא-צנהו

זרמי גרדן התלכדו
עד-קסליו לא מצדו
גם לאלישע כן צמדו
צפיו ראוי ויתמהו

חוכי אתות הנבאות
מתי יחזו הנוראות
בעשות נגדם הנפלאות
מעשה אדני כי-נורא הוא.

רבוֹן העוֹלָמִים

רבוֹן העוֹלָמִים, אב הַרְחָמִים וְהַסְּלִיחוֹת, בְּסֶמֶן טוֹב וּבְמִזְל טוֹב
 הָחַל צְלִינוּ אֶת-שִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הַבָּאִים לַקְּרֹאתָנוּ
 לְשָׁלוֹם, חֲשׂוֹכִים מְכַל-חֹטָא וְפֹשַׁע וּמִנְקִים מְכַל-צוֹן וְאַשְׁמָה
 וְרָשָׁע וּמִדְּבָקִים בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְחֲנֻנוּ דָּוָה
 בִּינָה וְהַשְׁכָּל מֵאַחַד וְתַשְׁמִיעֵנוּ בָּהֶם שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה וְלֹא תַעֲלֶה
 קִנְיָתָנוּ צֶל-לֵב אָדָם וְלֹא קִנְיָת אָדָם מַעֲלֶה צֶל-לִבָּנוּ. מִלִּפְנֵי
 אֱלֹהֵינוּ, הָאֵב הַרְחָמֵן, שִׁים בְּרָכָה וִירוּחָה וְהַצְלִחָה בְּכָל-מַעֲשֶׂה
 יְדֵינוּ. וְכָל-הַיּוֹצֵץ צֶל-עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל צָעָה טוֹבָה וּמַחֲשָׁבָה
 טוֹבָה אֲמִצּוֹ, בְּרָכוּ, גְּדִלוֹ וְקִיּוֹ. כֵּיִם צָצְתוּ בְּדָבָר שְׁנֵאמַר:
 יִתְּנֵנוּ-לָךְ כָּלכֶּכֶד וְכָל-צָצְתָה יְמֵלֵא. וְנֵאמַר: וְתִגְזֹר-אֲמַר וְיָקֻם-לָךְ
 וְצֶל-דְּרָכֶיךָ נָגַה אֹר. וְכָל-הַיּוֹצֵץ צְלִינוּ וְצֶל-כָּל-עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 צָעָה שְׂאִינָה טוֹבָה וּמַחֲשָׁבָה שְׂאִינָה טוֹבָה תּוֹסֵף צָצְתוּ, בְּדָבָר
 שְׁנֵאמַר: יְיָ הַפִּיר צָצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחֲשָׁבוֹת עַמִּים. וְנֵאמַר:
 עֲצוּ צָעָה וְתִסָּר דְּבָרוֹ דָּבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עָמְנוּ אֵל. וּפְתַח לָנוּ
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵב הַרְחָמִים אֲדוֹן הַסְּלִיחוֹת בְּזֶה הַשָּׁבוֹעַ וּבְכָל-שָׁבוֹעַ
 שְׁעָרֵי אוֹרָה, שְׁעָרֵי אֶרֶץ יְמִים וְשָׁנִים, שְׁעָרֵי אֲרִיכַת אַפִּים,
 שְׁעָרֵי בְרָכָה, שְׁעָרֵי בִינָה,
 שְׁעָרֵי גִילָה, שְׁעָרֵי גְדִלָה, שְׁעָרֵי גְאֻלָּה, שְׁעָרֵי גְבוּרָה,
 שְׁעָרֵי דִיצָה, שְׁעָרֵי דָּוָה,

שַׁעֲרֵי הוֹד, שַׁעֲרֵי הָדָר, שַׁעֲרֵי הַצִּלְחָה, שַׁעֲרֵי הַרְנוּסָה,
שַׁעֲרֵי נֶעֱד טוֹב.

שַׁעֲרֵי וְרִיזוּת, שַׁעֲרֵי זְמֶרָה, שַׁעֲרֵי זְכִיּוּת, שַׁעֲרֵי זִיו, שַׁעֲרֵי זֶהָר
תוֹרָה, שַׁעֲרֵי זֶהָר חֶקְמָה, שַׁעֲרֵי זֶהָר בִּינָה, שַׁעֲרֵי זֶהָר דַּעַת,
שַׁעֲרֵי חֲדוּהָ, שַׁעֲרֵי חֶמְלָה, שַׁעֲרֵי חֵן וְחֶסֶד, שַׁעֲרֵי חַיִּים טוֹבִים,
שַׁעֲרֵי חֶקְמָה.

שַׁעֲרֵי טוֹבָה, שַׁעֲרֵי טָהָר,
שַׁעֲרֵי יְשׁוּעָה, שַׁעֲרֵי יֶשֶׁר,
שַׁעֲרֵי כִסְיָהּ, שַׁעֲרֵי כִלְקָלָה, שַׁעֲרֵי כְבוֹד,
שַׁעֲרֵי לְמוּד,

שַׁעֲרֵי מִזוֹן, שַׁעֲרֵי מְנוּחוֹת, שַׁעֲרֵי מַחִילוֹת, שַׁעֲרֵי מַדָּע,
שַׁעֲרֵי נְחֶמָה, שַׁעֲרֵי נְקִיּוֹת,
שַׁעֲרֵי סְלִיחָה, שַׁעֲרֵי סִינְעֵמָא דְשִׁמְיָא,
שַׁעֲרֵי עוֹרָה,

שַׁעֲרֵי פְדוּת, שַׁעֲרֵי פֶרֶןסָה טוֹבָה,
שַׁעֲרֵי צְדָקָה, שַׁעֲרֵי צְהֵלָה,
שַׁעֲרֵי קִדְשָׁה, שַׁעֲרֵי קוֹמֶמִיּוֹת,

שַׁעֲרֵי רַחֲמִים, שַׁעֲרֵי רַצוֹן, שַׁעֲרֵי רְפוּאָה שְׁלָמָה,
שַׁעֲרֵי שְׁלוֹם, שַׁעֲרֵי שְׁמִחָה, שַׁעֲרֵי שְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת, שַׁעֲרֵי שְׁלָוָה,
שַׁעֲרֵי תוֹרָה, שַׁעֲרֵי תַפְלָה, שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה, שַׁעֲרֵי תְשׁוּעָה,
כְּדִכְתִּיב: וְתִשׁוּעַת צַדִּיקִים מִי מַעֲוֹם בָּצֵת צָרָה וַיִּצְּרֶם יי וַיִּפְלְטֶם
יִפְלְטֶם מִרְשָׁעִים וַיִּשְׁיַעֲם כִּי חָסוּ בּוֹ. וַנֹּאמֶר: חֲשֵׁף יי אֶת-אֲרוֹצַּי
קִדְשׁוֹ לְעֵינַי כָּל-הַגּוֹיִם וַיֵּרְאוּ כָל-אֲפֹסִי-אֶרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ.
וַנֹּאמֶר: קוֹל צִפְיָךְ נִשְׁאֹו קוֹל יַחְדּוֹ יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יֵרְאוּ

בשוב יי ציון. וְקִים־לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ מִקְרָא שְׂפָתוֹב: מִה־נָּאוּ
עַל־הַקְּרִים רַגְלֵי מִבְּשָׁר מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם מִבְּשָׁר טוֹב מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֶיהָ. רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הָנָם וְלִירוּשָׁלַם
מִבְּשָׁר אֲתָן. אָמֵן סְלֵה.

הערות וביאורים

.

שלום עליכם

(עמוד ט)

תפילה שנוסדה על-ידי המקובלים ונתקבלה כמעט בכל תפוצות ישראל. מומיעה, כנראה, בפעם הראשונה ב"תקוני שבת", פראג ת"א. עיין: A. Berliner, Randbemerkungen zum taeglichen Gebetbuche, Berlin 1909, S. 45 = כתבים נבחרים, כרך ראשון, ירושלים תש"ה, עמ' 45. מהדורות קודמות של "תקוני שבת" לא עלה בידי להשיג בירושלים בימי מלחמה אלה.

יסוד התפילה במסכת שבת, דף קיט, ב. תניא: ר' יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי-השרת מלוין לו לאדם בערב-שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומסתן מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון, שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל-כרחו; ואם לאו — מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל-כרחו.

וביתר הרחבה מובא הדבר בזהר חדש, ווארשא תרס"ב, דף מח, ב: ותא חזי כד אתי בר נש מבי כנישתא יהוון עמיה מלאכין קדישין מהאי גיסא ומלאכין מהאי גיסא ושכינתא על כלהון כאימא על בנין... כל דא אם איניש יעול לבייתיה בחדווא ויקבל אושסיון בחדווא וכד אתי ויחזי שכינתא ומלאכין שרגא נהרא פתורא מתתקנא ואיניש ואיתתיה בחדוה האי שעתא שכינתא אמרת: זה שלי הוא — ישראל אשר בך אתפאר. ואם לאו — שכינתא אזלת ומלאכין עמה וייתי יצר הרע עם חיליה ואתחברו עמהון ויאמר: זה שלי הוא ומן חיילין דילי ומיד שורה עליו ומסמאתו ויסחלק ייה מנהון וישאר אשא עם אשא ומאכלו טמא.

תרגום עברי נאה שהוא גם פירוש טוב על דברי זוהר אלה אנו מוצאים ב"קיצור שני לוחות הברית", אמשטרדם תס"ז, דף סה, א:

כשארם בא מב"ה בע"ש באים עמו מלאכים מצד זה ומצד זה ושכינה על כולם כאם על בנים... וכל זה כשארם בא לביתו ומקבל אושפיוזא בשמחה וכשהשכינה רואה נרות דולקות ושלחן ערוך ואיש ואשתו בשמחה ובשלום שכינה אומרת: זה משלי הוא—ישראל אשר בך אתפאר. ואם ח"ו לאו הכי, שאין שלום ביניהם ח"ו, שכינה הולכת ומלאכים עמה ויצר הרע וחייליו עמו מתחכרים עמהם ואומרים: זה משלי הוא ומן חילי הוא. מיד רוח הטומאה שורה עליו ומסתלק יו"ד מן האיש וה' מן האשה ונקראים אש ואש ח"ו. עיין גם זהר חדש, מדרש רות, דף סד, ב.

יש והביעו דברי התנגדות לנוסח התפילה. ר' חיים מוולוז'ין, למשל, התנגד לו משום ש"אין לבקש מהמלאכים כי אין להם כח מאומה והכל אצלם בהכרח, כאשר האדם זוכה מוכרחים הם לברכו ואם לאו אז ח"ו בהכרח מקללין". עיין: סדור אשי ישראל, ירושלם, כתר ראש, סימן צג—תבונה, עניני תורה ומוסר, יוצא לאור על-ידי ישראל זיסל פלטיין-דבורץ, שנה ח, גיסן תש"ח, עמ' סט.

נוסחות שונים: מעוררים עניין נוסחות התפילה. ר' יעקב עמדין כותב בסידורו (עמודי שמים, אלטונא תק"ה, דף שמה, א): "ראה בכמה סדורים נדפס בבואכם בצאתכם*", מה שלא יצדק כלל בלשון. וכאלה השבושים עוד מ"ש ממלך מ"ה במ"ם, שאין לו הכנה וקשר בענין. גם יש להפליא עוד על מה זה שלח המלאכים ופטרם לשלום, הלא טוב שיחזקו יותר וישמחו גם בסעודה, אם היא כחקנה וכראוי לה, כודאי תרב שמחתם ויוסיפו לו ברכתם, ולמה ימהר

---

* נוסח זה "בצאתכם" מצאתי בכמה מקומות: תקוני שבת, פראג ת"א (כאן גם: בבואכם); תיקוני שבת, ליורנו תקמ"ד; תקוני שבת, פיסא תקמ"ו; ענג שבת, ליורנו תקס"ה; סדר תפלת החדש כמנהג ק"ק ספרדים, ווינה 1922.

לשלחם מזה (הלואי ישארו אצלנו לעולם, כי אז נשמר בכל דרכנו, כי לכך באו עמנו ככתוב) אולי נתיירא שלא יראו דבר שאינו כהוגן, ודואג שלא יפרשו מעצמם מתוך כעס, לפיכך נתחכם לפטרם בפיוס, ומנהגי לקבל המלאכים ולומר: שלום עליכם מלאכי השרת מלאכי עליון מלך מ"ה הקב"ה בלבד, כדי שלא לשנות המנהג מכל וכל אלא נותן שלום. ותיקון זה של ר' יעקב עמדין (מלך במקום ממלך) נתקבל גם על ידי ר' יצחק בער ב"סדר עבודת ישראל" שלו.

ולעומת דברי ר' יעקב עמדין על "צאתכם לשלום" עיין מה שכתב רבי רפאל מייזלש בספרו "תוספת שבת", פראנקפורט דאדרא תקכ"ז, דף כו, א: "מיהו לפי מה שנהגו העולם לומר בליל שבת בבואם לביתם שלום עליכם מלאכי השרת כו' צאתכם לשלום כו' גם אחר הרבון מסיימים וצאתכם לשלום מעתה ועד עולם [עיין למעלה, עמוד יא. — ג. ב. מ.] א"כ מבואר מזה הנוסח שהמלאכים יוצאים משם מיד אחר הלוייה לביתו... אכן מקרוב נדפס סידור א' בדורינו [הכוונה לסידורו של ר' יעקב עמדין. — ג. ב. מ.] שמחק הנוסח צאתכם לשלום ולפי הנראה הדין עמו בזה אך קשה לשבש הנוסחה המקובלת בידינו מקדמונינו ושם נוהגים בכל העולם לאמרה בנוסח זה".

ועיין: ר' וואלף באסקאוויץ, מחצית השקל — על אורח חיים, סימן רסב: "ולענין פשוט דאע"ג דהמלאך נשאר אצל האדם כל יום השבת מ"מ אין לשנות נוסח צאתכם לשלום כי הוא על דרך 'ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך' ואע"ג דאין יציאת המלאכים עתה מ"מ אומר צאתכם לשלום על זמן היציאה כשתהיה".

וכן גם ב"שערי תשובה" שם, סעיף ב: "דהכוונה שבעת שיצאו יהיה צאתם לשלום ולא שדוחה אותם מעליו ופוטרם ולפי שאינו יודע צאתם הוא גמר ואומר עכשיו ואין למחוק דבר שנהגו ברוך ישראל".

אביא עוד את דברי בעל הסידור "ישועות ישראל", לובלין תר"ם:

"צאתכם לשלום. כשיש איזה מריבה בבית לא יאמר חרוז זה וישקים המריבה (קבלה מרב גדול. והוא בדוק ומנוסה)".

יש להזכיר גם את הנוסח "מלאכי השלום" במקום "מלאכי השרת" בבית הראשון. בעל "שלשה ספרים נפתחים" גורס: "מלאכי השרת, מלאכי השלום" בבית הראשון ובשלושת הבתים האחרים: "מלאכי השלום, מלאכי השרת". ובמקום "ברכוני לשלום" הוא גורס: ברכוני לחיים טובים ולשלום. ועיין בעניין זה ב"לקוטי מהרי"ח" לר' ישראל חיים פרידמאן, חלק שלישי, מארמאראש סיגעט תרע"א, ב"השמטה לחלק ב" (כו, ב) שבתחילת הספר. הספרדים הוסיפו חרוז לאחר "ברכוני לשלום": בשבתכם לשלום וכו'. עיין, למשל: סדר תפלת החדש כמנהג ק"ק ספרדים, ווינה 1922.

לאחר "שלום עליכם" באים שני פסוקי תהילים: כי מלאכיו. תהלים צא, יא; ה' ישמר צאתך. שם קכא, ח.

רבון כל-העולמים

(עמ' י—יא)

גרסה כאן לפי "אוצר התפלות". אף תפילה זו אינה עתיקה. היא נכנסה ל"סידור" יחד עם "שלום עליכם". נראה שהחלק הראשון עד "תמים דרכו" יסודו בפרקי היכלות רבתי, פרק כו, ד. בעל "אוצר התפלות" מעיר בתחילה: "מכאן עד 'מלאכי השלום' שבסוף היה נוהג הרב הצדיק ר' יוסף מראשקוב ז"ל לומר בביהכ"נ קודם מנחתו אחר שהדליק נרות של שבת והציע המטה והחליף בגדיו, וכן נראה מנוסח הרבון". ובאמת אין להבין את התפילה אלא אם נאמר שנועדה לומר מלכתחילה בבית הכנסת קודם קבלת שבת. כך מובנים

הדברים: צוה למלאכיך מלאכי השרת שיסקדוני ברחמים בבואם לביתי...
ובאתי לביתך להפיל תחנתי לפניך ואעיד אשר בראת בששה ימים
כל היצור (בתפילת "ויכולו" בלחש) ואשנה (בתפילת "ויכולו" בקול)
ואשלש עוד להעיד על כוסי (בקידוש על היין) וכו'.

נוסח אחר של התפילה מובא ב"עבודת ישראל" וב"אוצר התפלות"
בצירוף ההערה: "תחנה זו יאמר בכל ליל שבת אחר תפלתו קודם
צאתו מבית הכנסת":

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי עַל-כָּל-הַחֲסָדִים אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ עִמָּדִי וְאֲשֶׁר אָתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמָּי וְעִם כָּל-בְּרִיּוֹתֶיךָ.
וְיֵהי נָא רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם אֵב הַרְחָמִים שְׁתַּכַּרְכְּנִי
וּתְפַקְּדֵנִי לְסִיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם וּתְזַכְּנֵנִי אֹתִי (וְאֶת-אִשְׁתִּי וְאֶת-
זַרְעִי) וְאֶת-כָּל-בְּנֵי בֵּיתִי לְמִצָּא חֵן וְשָׁכֵל טוֹב בְּעֵינֶיךָ וּבְצִינֵי
כָל-רָאִי. וְאִנִּי לְקַבֵּל שְׂבָחוֹת מִתּוֹךְ רַב שְׂמִחָה וּמִתּוֹךְ עֲשֶׂר
וּקְבוֹד וּמִתּוֹךְ מַעוֹט עֲזוֹנוֹת וּתְעַבִּיר מִמֶּנִּי וּמִכָּל-בְּנֵי בֵּיתִי וּמִכָּל-
עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל-חֲלִי וּמִדְּוָה וְכָל-דִּלּוֹת וְנַעֲנִיּוֹת וְדַבְּקֵנִי
בְּיֵצֶר הַטּוֹב לְעִבְדֶּךָ בְּאַמֶּת וּבִירְאָה וּבְאַהֲבָה. אָנָּה מֶלֶךְ הַקְּבוֹד
אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם צוּה-לִי מְלֶאכִיךָ מְלָאכֵי הַשָּׁלוֹם מְשַׁבְּמֵי עֲלִיוֹן
שִׁיפְקִדוֹנֵי בְּיוֹם קִדְשֵׁנוּ לְטוֹבָה וּלְבִרְכָּה לְסִיִּים וּלְשָׁלוֹם מִצֵּמָה
וְצֵד-עוֹלָם סְלָה.

מְלָאכֵי הַשָּׁלוֹם עֲלֵיכֶם הַשָּׁלוֹם, מְלָאכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם,
מְלָאכֵי הַשָּׁלוֹם בְּרַכּוֹנִי לְשָׁלוֹם. אָמֵן.

ב"אוצר התפלות" שם מוסיף בסוף: "כל זה יאמר כשאין לו פנאי
להאריך ואם יש לו פנאי יאמר רבון כל העולמים כו' ולא יאמר
מודה אני לפניך הנזכר לעיל".

ובסידור "שער השמים" מביא לאחר "אשת חיל" תפילה מורכבת
מ"שלוש עליכם" ו"רבון כל העולמים" ביחד בצירוף הערה: "קצת
אנשים אומרים זה":

שְׁלוֹם צְלִיכֶם מִלֵּאכֵי הַשְּׁלוֹם בְּבוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֲתֶכֶם
אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ הַקָּבֹד וְהַקְדוֹשׁ. אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם רַבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים
אֲדוֹן כָּל־הַבְּרִיּוֹת וְאֲדוֹן כָּל־אֲשֶׁר צְשִׁית וְאֲשֶׁר אָמַר צְחִיד
לְצִשׁוֹת צְשֵׁה צְמִי חֶסֶד וְצֵם בְּרִיּוֹתֶיהָ. וּבְרוּכִים הַמִּלֵּאכִים שְׁעֲשִׂים
רְצוֹנָהּ. אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם תְּבַרְכֵנִי בְּשָׁלוֹם וְתַפְקֵדֵנִי בְּשָׁלוֹם לְחַיִּים
טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם וְתַזְכֵּנִי לְמִצְוֹתֶיהָ וְתִן־לִי חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּצִינֶיהָ
וּבְצִינֵי כָל־רָאִי וְתַעֲבֹר וְתַמְחֹל לִי כָל־כְּסָאֲתִי וְעוֹנוֹתִי
וּפְשָׁעִי וְתַזְכֵּנִי לְקַבֵּל שְׁבָתוֹת וְיָמִים טוֹבִים מִתּוֹךְ רֹב עֶשֶׂר
וּקְבוֹד וּמִתּוֹךְ מַעוֹט צוֹנוֹת וְהִסֵּר מִמֶּנִּי וּמִזִּרְעִי וּמִזִּנְע וְרָצִי
מִצְתָּה וְצֵד־עוֹלָם כָּל־חֲלִי וְכָל־דְּלוֹת וְצָנִיּוֹת וְאֲכִיוֹנוֹת וְלֹא תִהְיֶה
צָרָה בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ. וְתִן־בִּי יֵצֵר טוֹב לְעִבְדְּךָ בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה
וְאֶהְיֶה מְקַבֵּד בְּצִינֶיהָ וּבְצִינֵי כָל־רָאִי כִּי אָמַר הַמֶּלֶךְ הַקָּבֹד
אָמֵן סְלָה.

עֵיין בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה. סִימָן רַסב, ב. שֶׁהִתְנַגַּד לומר אֵת הַתְּפִילָה "רַבּוֹן
כָּל הָעוֹלָמִים" עַד הַסּוּף. "וְנוֹהֲגִין לומר רַבּוֹן הָעוֹלָמִים עַד תָּמִים
דְּרָכוֹ שְׁאִינוֹ רַק שֶׁבַח לְבַד". בַּעַל "שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה" מַסְתַּמֵּךְ בַּכֶּךְ גַּם
עַל שְׁאִילַת יַעֲקֹב. חֶלֶק שְׁנִי, אֶלְטוֹנָא חֲקִי"ט, דף סט, א (סִימָן קכ"ה).
עֵיין שָׁם.

שִׁינּוּי נּוֹסְחוֹת: כַּמַּעַס כָּל הַשִּׁינּוּיִים שֶׁבַּתְּפִילָה מִקּוֹרֶם בְּכַעֲוִית שׁוֹנוֹת
שֶׁנִּתְעוֹרְרוּ וְשֶׁכָּל אֶחָד לֹא מִצָּא לֵהֵן פִּתְרוֹן אַחֵר אֲלֹא בְּשִׁינּוּי נּוֹסַח
וְהַכֹּל עַל מִקּוֹמוֹ בֹּא בְּשָׁלוֹם. עֵיין, לְמַשָּׁל, בְּסִידוֹר "יִשׁוּעוֹת יִשְׂרָאֵל"
וּבִסְפֵר "עוֹנֵג חַיִּים לְשַׁבָּת", דף יח, ב.

עַמ' י, שׁוֹרָה 13: וְתַמְקוֹד אוֹחַנוּ וְכָל עַמְךָ (יִשׁוּעוֹת יִשְׂרָאֵל); וְתַפְקֵדֵנִי
אוֹתִי (שַׁעֲרֵי הַשְּׁמִים; עוֹלַת שַׁבָּת).—שׁוֹרָה 15: רַבִּים גּוֹרְסִים: יוֹצֵר כָּל
מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית.—שׁוֹרָה 17: יֵשׁ מוֹסִיפִים לְאַחַר "לְעִבְדוֹתֶךָ": וְסִלַּח וּמַחֵל
לָנוּ וּלְזִרְעֵנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ וְחַטָּאוֹתֵינוּ וְעוֹנוֹתֵינוּ (שַׁעֲרֵי הַשְּׁמִים, וְעוֹד).
פֶּסוּק זֶה נִשְׁמַט בְּטַעוֹת מְרֹב הַסִּידוֹרִים מִשּׁוֹם שֶׁאֵין לומר כֵּךְ בְּלִיל

שבת. אבל. כאמור, ברור שיש לומר תפילה זו קודם קבלת שבת. —
 20: יש מוסיפים לאחר "ואביונות": ושפלות (שלשה ספרים נפתחים). —
 עמ' יא, שורה 1: יש מוסיפים אחר "כל-רואינו": ויהיו דברינו נשמעים
 לעבודתך. — 4: שיפקדוני ברחמים ויברכוני — שיברכוני (ישועות ישראל).
 — 7: והעדתי ושניתי אשר בראת בששה ימים כל היצור ואשלש עוד
 (ישועות ישראל). — 11: ולעורר — לעורר. פקודיך — לפקודיך.

פירושים: עמ' יא, 3: צוה למלאכיך. הכוונה למלאכים המלווים לו
 לאדם בערב שבת מבית-הכנסת לביתו. שבת קיט, ב.
 ש' 7: ואעיד אשר בראת בששה ימים כל היצור ואשנה ואשלש
 עוד להעיד על כוסי. הכוונה לשלוש פעמים "ויכולו" שאומרים בליל-
 שבת: בלחש ובקול רם בבית-הכנסת ובפעם השלישית — בקידוש
 על היין. "אמר רב: ג' פעמים חייב אדם לומר "ויכולו": אחד
 בתפילה ואחד לאחר התפילה ועל הכוס (הרוקח, סימן מט, בשם "מדרש
 ויכולו" ומובא גם בהגהות מיימוניות הלכות שבת כט, ט). עיין:
 גרינהוט, ספר הלכות, חלק שני, טז, ב = אייזנשטיין, אוצר מדרשים
 א, עמ' 156.

אשת חיל

(עמ' יב—יג)

כבר העיר ר' אברהם ברליגר (עיין כתבים נבחרים, חלק ראשון,
 עמ' 45), שציור זה של אשה למופת (משלי לא, י—לא) לא נתקבל
 לתוך הסידור. כמו שחושבים היום בטעות, כדי לקדם בברכה את
 האשה, עקרת הכית, שעמלה במשך כל השבוע במשק הכית, אלא
 האשה כאן היא השכינה ויש בו בפרק זה כב פסוקים כנגד כב
 ציגורות שלמעלה הפתוחים בליל שבת ומשפיעים ברכה מן הברכה
 העליונה, מראש כל הכתרים.

זכור את יום השבת

(עמ' יד—טז)

קטע מן הווהר, שמות, דף פח. בהתאם ליתקון סעודה מיוסד מסי ותיקין חסידים ואנשי מעשה בצפת ובירושלם תוב"ב" (עיין: ר' נתן נטע הנובר, שערי ציון, ליורנו תרכ"א, דף צו, א) יש לומר בכל יום בשעת הסעודה מאמר מתוך הווהר. בשבת אומרים ככל אחת משלוש הסעודות מאמר-ווהר. עיין גם: [ר' יהודה ליב סג"ל], תקון השלחן, ריגיוו תק"ע, עמ' נד—עא. כאן הובא מאמר הווהר הראשון בתרגום עברי:

זְכוֹר אֶת-יּוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ, ח). רַבִּי יִצְחָק שְׂמַח וְאָמַר: כְּתוּב (בראשית ב, ג): 'וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְכַתוּב בְּמֶן (שמות טז, כו): 'שֵׁשֶׁת יָמִים תַּלְקָטְהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ'—כִּינּוֹן שְׁלֹא נִמְצָא בּוֹ מְזוֹן—מֵהַ בָּרָכָה נִמְצָאָה בּוֹ? אֲלֹא כִּךְ שָׁנָה: כָּל-הַבְּרָכוֹת שֶׁלֹּמְעָלָה וּלְמַטָּה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תְּלוּיוֹת. וְשָׁנָה: מִסְּפִי מָה לֹא נִמְצָא הֵמֶן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי? מִסְּפִי שֶׁהַיּוֹם הַהוּא כָּל-שֵׁשֶׁת הַיָּמִים מִתְּבַרְכִּים מִמֶּנּוּ וְכָל-אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן מְזוֹנוֹ לְמַטָּה. כָּל-אֶחָד בַּיּוֹמוֹ, מֵאֲתָה בָּרָכָה שֶׁהֵם מִתְּבַרְכִּים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וּבְשִׁבְלִי זֶה מִי שֶׁהוּא בְּדִרְגָּתָהּ הָאֲמֵנָה צָרִיךְ לְסַדֵּר שְׁלִחָן וּלְהִתְקִין סֻעָדָה בְּלִיל שָׁבַת בְּשִׁבְלִי שִׁיתְּבָרַךְ שְׁלִחָנוֹ בְּכָל-אֵלֶּה שֵׁשֶׁת הַיָּמִים, כִּי הֲלֹא בְּזֶמֶן הַהוּא מִזְמָנָהּ בָּרָכָה לְהִתְבָּרַךְ [בָּהּ] כָּל-יָמֵי הַשְּׁבוּעָה וְהַבְּרָכָה אֵינָה מְצוּיָה עַל-שְׁלִחָן רֵיק וּלְפִיקָךְ צָרִיךְ [הוּא] לְסַדֵּר שְׁלִחָנוֹ בְּלִיל שָׁבַת בְּלִחָם וּמְזוֹנוֹת.

רַבִּי יִצְחָק אָמַר: אַף בַּיּוֹם שָׁבַת גַּם-כֵּן.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר צָרִיךְ לְהִתְעַנֵּג בַּיּוֹם הַזֶּה וּלְאָכַל שְׁלֹשׁ סֻעָדוֹת בַּשָּׁבַת, בְּשִׁבְלִי שִׁימְצָא שֶׁבַע וְעֵנֶג בַּיּוֹם הַזֶּה בְּעוֹלָם.

רַבִּי אֲבָא אָמַר: שְׁתַּדְּמֵן הַבְּרָכָה בְּאוֹתָם הַיָּמִים שֶׁמִּלְמַעְלָה

שהם מתברכים מהיום הזה והיום הזה ראשו של וציר פנים
מלא טל היורד מצתיק הימים הקדוש הנצלם מכל ומטליל
לשדה המפוחים הקדושים של פצמים משנכנסת השבת בשביל
שיתברכו כלם באחד. ומפני זה צריך אדם להתענג של פצמים
אלו. כי הלא בזה תלויה ההאמנה העליונה בצתיק הימים
הקדוש בוציר הפנים ובשדה המפוחים. וצריך האדם להתענג
בהם ולשמח בהם ומי שגורע סעדה אחת מהם מראה פגימה
למצלה ופגשו של האדם הזה גדול. בשביל זה צריך לסדר
שלחנו של פצמים משנכנסת השבת ולא נמצא שלחנו ריק
ותשכן ברכה עליו כל-שאר ימי השבוע ובדבר זה הוא מראה
ותולה האמנתו למצלה.

רבי שמעון אמר: כל-מי שמשלים של סעודות בשבת קול
יוצא ומקריז עליו: אֹז תתענג על-ה' (ישעיה נח, יד) — זאת
היא סעדה אחת כנגד צתיק הימים הקדוש מכל-קדושים.
והרבתיה על-במתי ארץ — זאת היא הסעדה השנייה כנגד
שדה המפוחים הקדושים. והאכלתיה נחלת יצקב אביה — זהו
הסוף שנשלם בוציר הפנים. וכנגדם צריך להשלים סעודתו
וצריך להתענג בכל-הסעודות ולשמח בכל-אחת ואחת מהן מפני
שזוהי האמנה שלמה ובשביל זה יום השבת נקבד מכל-הזמנים
והסגים מפני שהכל נמצא בו ולא נמצא בכל-הזמנים והסגים.
אמר רבי חייא: ומפני זה, מפני שהכל נמצא בו, נזכר של
פצמים, שנאמר (בראשית ב, ב—ג): 'וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי,
'וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי'.

---

* ואין הדברים מתאימים למקובל, שסעודת ליל-שבת היא נגד "חקל תפוחין",
סעודה שניה שלשחרית כנגד "עתיקא קדישא" וסעודה שלישית כנגד "זעיר
אנמין". יש מחקנים כאן: דא סעודתא חדא לקבל חקל תפוחין קדישין...
דא סעודתא תנינא לקבל עתיקא קדישא. עיין בספר ענג חיים לשבת, דף יט, א.

רבי אבא (נֶסֶח אַחֵר: רב המנונא הִזְקֵן) קִשְׁקֵיה יֵשֵׁב בְּסֻעֲדוֹת
הַשִּׁבְתָּה הָיָה שָׁמַם בְּכָל-אַסֶּת וְאַסֶּת וְהָיָה אָמַר: זֹאת הִיא סֻעֲדָה
קְדוֹשָׁה שֶׁל צַדִּיק הַיָּמִים הַקְּדוֹשׁ הַנּוֹעַלִם מְכַל. בְּסֻעֲדָה הָאֲחֵרוֹנָה
הָיָה אָמַר: זֹאת הִיא סֻעֲדָת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְכָךְ בְּכָל-
הַסֻּעֲדוֹת וְהָיָה שָׁמַם בְּכָל-אַסֶּת וְאַסֶּת.

קִשְׁקֵיה מְשַׁלִּים הַסֻּעֲדוֹת אָמַר: שְׁלֹמוֹ סֻעֲדוֹת הַהֶאֱמָנָה.
רבי שמעון קִשְׁקֵיה בָּא לְסֻעֲדוֹת הָיָה אָמַר בָּךְ: הִכִּינוּ סֻעֲדוֹת
הַהֶאֱמָנָה הַעֲלִינָה. הִכִּינוּ סֻעֲדוֹת הַמֶּלֶךְ — וְהָיָה יֹשֵׁב וְשָׁמַם.
כְּאִשֶּׁר הַשְׁלִים אֶת הַסֻּעֲדָה הַשְּׁלִישִׁית הָיוּ מַכְרִיזִים עָלָיו:
‘אֲזוּ תִּתְּצֵנּוּ עַל הַיָּד, וְהִרְבַּתִּיהָ עַל-בְּמַתִּי אֶרֶץ, וְהִאֲכַלְתִּיהָ
בְּחֵלֶת יַעֲקֹב אָבִיהָ’.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְאָבִיו: סֻעֲדוֹת אֵלֵינוּ — אֵיךְ הֵן מוֹכְנוֹת? אָמַר
לוֹ: לֵיל שִׁבְתָּ — כְּתוּב בּוֹ: ‘וְהִרְבַּתִּיהָ עַל-בְּמַתִּי אֶרֶץ’ בְּלֵיל-
זֶה מִתְּבַרְכֵת הַמַּטְרוֹנָה וְכָל-שָׂדֶה הַמְּפֹאֲחִים וּמִתְבָּרֵךְ שֶׁלֹּסֵן הָאָדָם
וְנִשְׁמָה מִתּוֹסֶסֶת וּבְלֵיל זֶה שְׁמַחַת הַמַּטְרוֹנָה הִיא וְצָרִיךְ בֶּן-
אָדָם לְשַׁמֵּם בְּשִׁמְחָה וּלְאָכַל סֻעֲדוֹת הַמַּטְרוֹנָה.

אומר בשבחין

(עמ' יז—יט)

הפתיחה: "אתקינו סעודתא". חרגומה:

הכינו את סעודת ההאמנה השלימה, חרות המלך הקדוש; הכינו סעודת
המלך: זוהי סעודת "חקל תפוחין קדישין" — וזעיר אנפין ועתיקא
קדישא באים לסעוד בה.

פתיחה זו לכל אחת משלוש הסעודות שלשבת חוברה על-פי הזוהר.
שלוש הסעודות הן, כידוע, כנגד שלוש הדרגות שלשכינה. סעודת

ליל-שבת כנגד "חקל תפוחין", סעודה שניה שלשחריית כנגד "עתיקא קדישא", סעודה שלישית כנגד "זעיר אנפין".
 "אומר בשבחין" נדפס כאן על-פי "אוצר התפלות" בתיקונים מרובים בניקוד בהתאם למשקל: ————— / —————. סימנו: אני יצחק לוריא בן (ש)שלמה א. עיין: אוצר השירה והפיוט, א, עמ' 110, סי' 2322.

רבו ההשערות בנוגע לשי"ן הכפולה בסימן. עיין, למשל, מה שכתב הרב ראובן מרגליות ב"קרית ספר", שנה יז (ת"ש), עמ' 248. הוא מציע להעכיר את הבית "שכינתא תתעטר" לסוף השיר ואז יהא סימן השיר: אני יצחק לוריא בן שלמה אשן כנוין. השערה זו שיער גם מר י' טופורובסקי ולא ידע אז בכלל על דברי מרגליות (עיין גם קרית ספר, שם, עמ' 422 בהערה). בדפוס הראשון של השיר — יפה נוף, ויניציאה חש"ד (לערך של"ה) — חסר בכלל הבית "שכינתא תתעטר". עיין קרית ספר, שם, עמ' 423. ר' ישראל סרוג אומר בפירושו "נעים זמירות ישראל" לשיר זה (נדפס בפעם הראשונה בשלימות ב"תקוני שבת", אלעקסינץ תקכ"ז; בדפוסים אחרים, כגון דיהרנפורט תנ"ב וחמוש"ד (8^ו, 20 דפים) שכרשותי, לא נדפס אלא קיצור): "זה הבית (היינו "שכיתין ושביקין") כתב הרב ראשונה ואח"כ כתב הרב שכינתיה תתעטר הנ"ל ומחק בית זה". עיין שם הערת ש. אברמסון. גרשם שלום אומר, ש"אינו מן הנמנע שר"י סרוג שמע דברים אלו בצפת כשם שאפשר שבדה אותם מלבו כמו כמה דברים אחרים". עיין: קרית ספר יט (תש"ב), עמ' 192, הערה 24. הרב י"ל זלוטניק במאמרו "אומר בשבחין" (גרות שבת, כרך רביעי, תש"ו-תש"ז, עמ' ככ-כג) סובר, שעדותו של ר"י סרוג מהומנת. ויש לה סמוכים בכתב-יד שבירו. עיין שם.

ידועים לנו שני פירושים עתיקים מפורטים על שלושת השירים הארמיים של האר"י לשלוש סעודות השבת. א. "נעים זמירות ישראל" פירושו

של ר' ישראל סרוג שנוכר למעלה. ב. "מנחת יעקב" לר' יעקב ב"ר
 רפאל לבית לוי ממוזנא. נדפס בפעם הראשונה בתוך "חקוני שבת",
 פראג ליושג"ה [= ת"א]. ר' יעקב כבר השתמש בפירושו של ר"י
 סרוג, אמנם לא הזכירו. עיין: גרשם שלום, ישראל סרוג – תלמיד
 האר"י? – ציון ה (ת"ש), עמ' 229.
 על פירושים אחרים עיין בביבליוגראפיה שבסוף הספר.

בתקוני שבת, פיסא תקמ"ו, ובענג שבת, ליורנו תקס"ה, באה קודם
 השיר פתיחה זו:
 אֶהְלֵלָה שֵׁם-אֱלֹהִים בְּשִׁיר נֶאֱגָדְלָנוּ בְּתוֹדָה (תהלים סט, לא).
 ה' צִוִּי וּמִגְנִי בּוֹ בָּטַח לִבִּי וְנִצָּרְתִּי וְנִצְלָו לִבִּי וּמִשִּׁירִי
 אֶהְדָּנּוּ (שם כח, ז).

והרי תרגום עברי של השיר:

אֹמַר בְּשִׁבְחִים לְבָא לְתוֹךְ פְּתָחִים
 שֶׁבַעֲדָה הַמְּפֹאֲחִים שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים

נָכִין לָהּ עֲבָשׁוּ בְּשִׁלְחֹן חֶדֶשׁ
 וּבִמְנוּחָה טוֹבָה הַמְּאִירָה צֶל־רְאשִׁים

יְמִינָהּ וּשְׂמָאלָהּ וּבִינֵיהֶם כָּלָה
 בְּקִשּׁוּטִים הוֹלֶכֶת וּבְגָדִים וּלְבוּשִׁים

מִסַּבֵּק אִתָּהּ בַּעֲלָהּ וּבִיָּסוֹד שָׁלָה
 שֶׁעָשָׂה נִסָּת לָהּ יְהִיָּה מִכָּה מִכִּים

צָעָקוֹת וְצוֹקוֹת בְּטָלוֹת וּפּוֹסְקוֹת
 אֲבָל פָּנִים חֲדָשׁוֹת וְרוּחוֹת צֵם נִפְשׁוֹת

חֲדָנָה גְּדוּלָּה תָּבֵא וּפִי־שָׁנִים
אוֹר לָהּ יִגִּיעַ וּבִרְכוֹת רַבּוֹת

קָרְבוֹ שׁוֹשְׁבֵינִים צָשׂוּ תַּקּוּנִים
לְהַרְבוֹת מִיָּנִים וְדָגִים וְעוֹפוֹת

לַצִּשּׁוֹת נִשְׁמוֹת וְרוּחוֹת חֲדָשׁוֹת
בְּשִׁלְשִׁים וּשְׁתַּיִם וּבְשִׁלְשֵׁת שָׁרִיגִים

וְצִטְרוֹת לָהּ שִׁבְצִים וְהַמֶּלֶךְ הַעֲלִיּוֹן
שִׁיתְּצַטֵּר כָּלֹו בְּקֶדֶשׁ קְדָשִׁים

רְשׁוּמִים וְסְתוּמִים בְּתוֹךְ כָּל־הָעוֹלָמוֹת
אֶבֶל צַתִּיק הַיָּמִים הֵלֵא בְטֶשׁ בְּטִישׁוֹת

יְהִי רָצוֹן לְפָנָיו שִׁישְׁכֵן עַל־צֻמוֹ
הַמִּתְצַנֵּג בְּשִׁמּוֹ בְּמִמְתַּקִּים וְדִבְשָׁנִים

אֶסְדֵּר לְדָרוֹם הַמְּנוּרָה הַסְּתוּמָה
וְהַשְׁלַחַן עִם־הַלֶּחֶם בְּצֶפּוֹן אֲשֶׁר־בֵּין

בֵּינֵן בְּתוֹךְ הַכּוֹס וְחִבִּילוֹת הַדָּם
לְאֵרוֹשׁ נֶאֱרוֹשָׁה לְהִתְחַזֵּק סְלָשִׁים

נִצְשָׂה לוֹ כְּתָרִים בְּמַלִּים יְקָרוֹת
בְּשִׁבְצִים צִטְרוֹרִים שֶׁעַל־פָּנָי חֲמָשִׁים

חֲדָלוּ וּפְסְקוּ הַטְּמָאִים הַרְחוּקִים
הַחֲבִלָּנִים הַמְּצִיקִים וְכָל כָּל־יָוִן חֲבוּשִׁים

הַשְׂכִּינָה תִּתְּצַטֵּר בְּשִׁשָּׁה כְּכָרוֹת־לֶחֶם לְצֵד
בְּוִיִּם תִּתְקַשֵּׁר וְזָנִים הַנֶּאֱסָפִים

לבצע על-הפח כזית וכביצה
שני יודים אחזת סתומים ומפךשים

שמן זית וך שטחנות הריחים
ומשכים הנחלים בתוכה בלחשים

הלא נאמר סודות ומלים נסתרות
שאין גלויית קמונות ונעלמות

אצטר את-הפלה בסודות שלמעלה
בתוך אתה חתנה שלמלאכים קדושים.

פירושים למקור הארמי:

טור 1: אומר בשבחין. יש מפרשים אומר – אכרית. כלומר:
אכרית בשבחים אלה את המקטרגים החוסמים להם את דרך-הכניסה
לשדה התפוחים. יש גורסים כאן: אסדר בשבחין. עיין: קרית ספר
יט, עמ' 192, הערה 24; הרב י"ל זלוטניק, אומר בשבחין – גרות
שבת, כרך ד, עמ' כב.

טור 2: חקל תפוחין = שדה תפוחים = גן-עדן. על הפסוק "כרית
שדה אשר ברכו ה'" (בראשית כז, כז) דרשו חכמינו (תענית כט, ב):
כרית שדה של תפוחים.

טור 4: ובמנרתא סבתא – ובמנורה טובה. כלומר: גרות מתוקנים,
דולקים יפה. ויש כאן זכרון הפסוק "בהטיבו את-הנרות" (שמות ל, ז).

טור 5–6: ימינא ושמאלא וביניהו כלה בקשוטין אזלא ומאנין
ולבושין. ימינא – הם הימים ד, ה, ו. שמאלא – הימים א, ב, ג.
והכלה, השבת, מתהלכת באמצע עדויה בקישוטים ומלבושים נאים.

טור 7–8: עיין דברים קשים על בית זה המובאים בספר "אמונת
ה'", ירושלם תרצ"ו, עמ' שסט, שעו–שעו.

סור 16: בתרתין ובתלתין — בליב נתיבות החכמה. ובתלתא שבשין — ובשלושה שריגים: תורה, נביאים וכתובים. יש גורסים כאן: בתרתין ותלתין ותלתא שבשין. עיין: גרות שבת, שם, ע' כג.

סור 17: ועטורין דלה ומלכא דלעלא. ברוב הספרים הנוסח: ועטורין שבעין לה ואני נקסתי בנוסח "ועטורין דלה" לשם המשקל. ועיין להלן. סור 28: שבעים קישוטים לשבת: ל"ה תיבות ב"ויכולו" ול"ה תיבות בקידוש. אף יין בגימטריא שבעים. ועיין: ענבי חן, מאה שירי יין למשוררי ספרד וארצות המזרח, יוצאים לאור על ידי א. מ. הברמן, תל-אביב תש"ג, עמ' 52. ב"גרות שבת" שם הנוסח: ולמלכא.

סור 19: ב"תיקוני שבת", סראג ת"א: בשויה כל עלמין.

סור 20: ברם עתיק יומין. ב"גרות שבת" שם הנוסח: דבה עתיק יומין.

סור 21: דישרי על-עמיה. כך גורס גם יעבץ. עיין שם ב"גרות שבת", שמביא את הנוסח: דתשרי. וכן בכמה מקורות.

סור 23: אסדר לדרומא מנרתא דסתימא ושלחן עם נהמא בצפונא ארשין. אסדר את הנרות בדרום כדי להשיג את החכמה הסתומה והשולחן עם הלחם בצפון אשכין (= אשרין = ארשין) — כדברי חז"ל: הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצטין (כבא בתרא כה, ב). יש גורסים כאן: אשוי לדרומא. עיין גרות שבת, שם.

סור 25—26: ומדאני אסא לארוס וארוסה. ב"מדאני אסא" נהגו לרקוד לפני חתן וכלה. עיין כתובות יז, א.

ועיין שבת לג, ב: בהדי פניא דמעלי שבחא חזא ההוא סבא דהוה נקיס תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות. אמרו ליה: הני למה לך? אמר להו: לכבוד שבת. וחיסגי לך בחד. חד כנגד "זכור" (שמות כ, ח) וחד כנגד "שמור" (דברים ה, יב). אמר ליה לבריה: חזי כמה חביבין מצות על ישראל. בעברית:

ערב שבת עם חשכה ראו זקן אחד כשהוא אוחו בידו שתי חבילות של הדסים ורץ בין השמשות. אמרו לו: אלו למה לך? אמר להם: לכבוד שבת. ויהא די לך באחד. אחד כנגד "זכור" ואחד כנגד "שמור". אמר לו לבנו: ראה כמה חביבות מצוות על ישראל.

קכג

סור 28: בשבעין עטורין דעל גבי חמשיין. שבעים הקישוטים (עיין למעלה) עולים על חמישים הברכות שנתברכו בהן האבות. 'וה' ברך את אברהם בכל' (בראשית כד, א) ב'כל' = חמישים.

סור 29–30: ברוב המקורות בא בית זה לאחר "שכינתא תתעטר". כך ב"אוצר התפלות"; תיקוני שבת, פראג ת"א; תיקוני שבת, ליורנו חקמ"ד; תיקוני שבת, פיסא תקמ"ו; ענג שבת, ליורנו חקס"ה; עולת שבת, אמשטרדם תק"ב; ועוד. ב"שלשה ספרים נפתחים" הנוסח כמו כאן. — וכל מיני חבושין. וכל מיני רשעים החבושים בגיהנום משתחררים מעיגויהם בערב שבת. יעבץ גורס במקום חבושין — חרשין = כישופים. וכך גם ב"תיקוני שבת", ליורנו חקמ"ד, וב"ענג שבת".

סור 31–32: בשית נהמי לסטר בוין תתקטר. בששה ככרות-לחם לכל צד. כמו "לחם הפנים" שבשולחן המקדש. "בוין תתקטר" — בשני ווים (פעמיים שש) יתקטר השולחן בשתים עשרה החלות שבמקדש.

סור 33–34: כזיתא וכביעתא, תרין יודין נקטא, סתימין ופרישין. במשנה ברכות ז, א מחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה בשיעור הפת שאדם צריך לאכול, שיוכל לברך עליו ברכת המזון. אחד אומר "כזית" ואחד אומר "כביצה", שזהו גודל של שני זיתים. המקובלים מפרשים את המחלוקת על שיעור הפת במחלוקת על פירוש הפסוק "פותח את-ידך" (תהלים קמה, טז). פותח את ירך — "ידך", היינו יו"ד שלך, היו"ד הראשונה שלשם הויה והיו"ד האחרונה שלשם "אדני", שממנה באים השפע והחיות. הסובר ששיעור הפת הוא "כזית" סובר שב"ידך" הוא מרמז ליו"ד פשוטה, סתום (י), והסובר ששיעור הפת הוא "כביצה" סובר שמרמז ליו"ד מלאה, פרוש (יו"ד = 20 = כ, מספר כפול: שני זיתים).

סור 39: אעטר ית כלה — ולא "אתעטרת כלה". נוסח זה מצא גרשם שלום בכתב-יד שברשותו (עיין קרית ספר יט, עמ' 192, הערה 24) וגם רי"ל ולוטניק (נרות שבת, שם) והוא מתאים למשקל. תרגום גרמני של השיר מאת ארנסט מילר בספרו של: Dr. M. Zobel, Der Sabbat, Berlin 1935, S. 190–192.

ויהא רעוא

(עמ' יו)

ויהי רצון מלפני צתיק הימים הקדוש מכל-קדושים נסתר מכל נסתרים הנצלם מכל שימשך השל העליון ממנו למלא ראשו של וציר הפנים ולהטליל לשדה התפוחים הקדושים בהארת פנים ברצון ובשמחת כל. וימשך מלפני צתיק הימים הקדוש מכל-קדושים נסתר מכל-נסתרים הנצלם מכל רצון ורחמים חן וחסד בהארה עליונה ברצון ושמחה עלי וצל-פל-בני ביתי וצל-פל-הנלוים עלי וצל-פל-בני ישראל צמו ויצילנו מכל-צוקות רעות שתבאנה לעולם ויכין וינתן לנו מזון ופרנסה טובה בלא צרה וצוקה מן המזל שקל המזון תלוי בו. ויצילנו מצין הרע ומן החרב של מלאך המות ומדינה של גיהנם. ויבא לנו ולכל-נפשותינו חן וחסד וחסים ארזים ומזונות ברנח ורחמים מלפניו. אמן בן יהי רצון אמן ואמן.

כל מקדש שביעי

(עמ' כא-כב)

במחרוזת הראשונה, בתחילת החיבה השניה של שלושת הטורים הראשונים (מקדש, שמר, הרבה) אנו מוצאים את הסימן משה. עיין: אליעזר לאנדסהוטה, עמודי העבודה, ברלין תר"ז, עמ' 264, אוצר השירה והפיוט, חלק שני, עמ' 479, סימן 358. אולם אין אנו יודעים עדיין משה זה מיהו.

הפיוט נדפס ב"מחזור ויטרי", ברלין תרמ"ט, עמ' 147.

המבנה: שמונה מחרוזות בנות ארבעה טורים כל אחת. הסימן: משה, א"ב. כל טור רביעי הוא לשון כתוב.

הפיוט נדפס כאן לפי "עבודת ישראל" ומחזור ויטרי.

מראי מקומות, שיגויי נוסחאות ופירושים:

- שורה 2: לשון ישעיה נז, ו. במחזור ויטרי חסר "כדת". כן גם בכתב-יד פארמה 352 (צילום במכון לחקר השירה העברית בירושלים).
- 3: על פי איוב לד, יא: כי פעל אדם ישלם-לו. ועיין בשבת קיט, א: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) "אז תתענג על-ה' והרכבתיך על-במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך".
- 4: במדבר א, נב.
- 5: אריאל – בית המקדש.
- 6: נחליאל – התורה. עיין עירובין נד, א: מאי דכתיב (במדבר כא, יח-כ) "וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא"ז אמר ליה: אם אדם משים עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל, שנאמר "וממתנה נחליאלי" וכיון שנחלו אל עולה לגדולה. ולפני הפייטן רחם דברי פרקי דרבי אליעזר, סרק מז (מהדורת רד"ל, ווארשא ברי"ת, קיט, א): רבי אליעזר בן עזריה אומר: ערב שבת בששה לחדש בשש שעות ביום קבלו ישראל את הדברות ובתשע שעות ביום חזרו ישראל לאהליהם והיה המן מוכן להם לשני ימים לפיכך שבתו באותו שבת שמחים... והפירוש: שמחו ביום שבת כשם ששמחו ישראל בשעת מתן התורה, כי השבת היא שקולה כנגד שאר כל מצוות התורה. עיין להלן בהערות לשורה 13. – במחזור ויטרי גורס כאן: ביום שבת... מתן דת נחליאל. אפשר שהמלה "דת" נשתרבבה לכאן מן המחרוזת הראשונה, סור 2.
- 7: לשון תהלים קלד, ב.
- 8: מלכים-א ח, נו.
- 10: עיין מכילתא, יתרו, פרשה ז (מהדורת איש-שלום, ווינא תר"ל, דף סט, א): זכור ושמור זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן

אמרו מוסיפין מחול על הקדש. עיין גם בבראשית רבא ט, יד (מהר' טהעאדאר, עמ' 74): ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. אמר ר' יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קדש. עיין: הרב מי"ל זק"ש, תוספת השבת—גרות שבת ב, עמ' כו-כח. — בכתב-יד פארמה: מאחרים שבת לצאת וממהרים לבוא.

11: ולערב ערובו; עירובי חצרות ותחומים. במחזור ויטרי: ולערב מערבו.

12: תהלים קיח, כד.

13: לשון מלאכי ג, כב. ונראה לי כאן פירושו של בער: התורה נלמדת מתוך מצות שבת וכמו שאמרו חז"ל (ירושלמי ברכות, פרק א, ויניציא רס"ג, דף ג, ג): מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה. עיין גם: שם, נדרים, פרק ג, דף לח, ב; מדרש רבה ויקרא כה טז; דברים ד, ד. ועיין: גרות שבת, ב, עמ' קסב-קסג.

14: במחזור ויטרי: חרותה ביום שביעי ככלה בין שתי ריעותיה משובצה. ועיין למעלה, עמ' יז, ב"אמר בשבחין: ימינא ושמאלא וביניהו כלה בקשוטין אזלא. השווה לכאן הפירוש על כך.

15: טהורים—ישראל. "במאמר כל אשר עשה"—באמירת "ויכלו". במחזור ויטרי: כמאמר. בכתב-יד פארמה: כמאמר אל רם ונישא. 16: בראשית ב, ב.

17: במחזור ויטרי: יום זה.

18-19: שם: כל ישראל כבדוהו כמשפט המלך ודחו... ולשמוח בתענוג שבת אכול ושתוה. "כדבר המלך ודחו"—לשון אסתר ד, ג.

20: שמות יב, מז.

21: תהלים לו, יא; נחום א, ב. ועיין בראשית רבא מט, כד (מהר' טהעאדאר, עמ' 508): בשר ודם חמה כובשתו, אבל הקב"ה כובש את החמה. נוקם יי ובעל חמה (נחום א, ב). ר' יונתן אמר: בשר ודם קנאה כובשתו, אבל הקב"ה כובש את הקנאה. אל קנא ונוקם וגו'. כלומר: הוא מבקש מאת ה', שימשוך חסד על יודעיו. אף על פי

שלמי מידת הדין ראוי לנקום בנו — אתה אדון על המידות ובידך
לכבוש את הקנאה. עיין ר' צבי הירש חיות, ציון ב (תר"ב),
עמ' 150.

22: במחזור ויטרי: נוטרי יום שביעי בזכור. להקם — לקיים.

23: שם: שמחים... ואור סג' תבהיקם. שלם — ירושלים.

24: תהלים לו, ט.

25: שם: שובתים. ופירוש הסור: עוזר לעולמים לאותם השובתים
בשביעי, בחריש ובקציר. על פי שמות לד, כא: בחריש ובקציר
תשבות.

26: שם: וסועדים. עיין שבת קיג, ב, שאסור לפסוע פסיעה גסה

בשבת. עיין גם ברכות ו, ב. "וסועדים בו לברך שלש פעמים" —

על פי שבת קיז, ב: כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת? שלש.

27: תצוה. במחזור ויטרי: תזהיר.

28: שמואל-א יד, כא. יש גורסים כאן בטעות:

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה תָמִיד

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים.

30: לשון ישעיה סג, יד.

32: במדבר כד, ו. במקום ארבעת הסורים האחרונים שהבאתי מ"מחזור

ויטרי" (עיין גם: אגרות שד"ל, חלק ב, פרעמישל תרמ"ב, עמ' 209,

אגב: כאן הנוסח: "כבהמה תרד בגבעה... שבטיהם תשכנם")

מצויים בכמה ספרים לא מדויקים ארבעה טורים אלה:

קָרְבָנוּ לַעֲבוֹדָתְךָ בְּטוֹב וּבְנִצְיָמִים

רַחֵם צְלִינוּ בְּרַב רַחֲמִים

שְׁמְרָנוּ מִיַּד כָּל-הַקָּמִים

תְּשַׁמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנוּ כְּמוֹ רַחֲמִים.

להלן מובא נוסח אחר של "כל מקדש" בסימן א"ב (עיין: אוצר

השירה והסיוט ב, עמ' 479, סימן 359) — על פי "קיצור שני לוחות

הברית", אמשטרדם תס"ז, דף סו, א:

כָּל־מִקְדָּשׁ שְׂבִי צִי לִי הָרוֹקֵעַ הָאָרֶץ צֶל־הַמִּים ¹
כָּאֵלּוּ נִצְשָׁה שְׁתָּף לוֹ וְקִים שְׁעָשׂוּעַ דָּת יוֹמִים ²,
כִּי הַצִּיד לְבוֹרְאוֹ בְּכָתוּב בְּתוֹרָתוֹ בִּיפִי פְעָמִים ³;
נִהְי־עָרַב נִהְי־בָקָר יוֹם הַשָּׁשִׁי וַיָּכֵלוּ הַשָּׁמַיִם.

אֵל אֱלֹהִים אָמֵת חַתּוּמִּים מְרֹאשׁ וְצֶד־סוֹף צֶל־מְלוּאָם
בָּרָא עֲלִיּוֹנִים בְּיֹד וּמַחְתּוּנִים בְּהָא בָּרָאם ⁴,
גְּבוּרֵי כֹחַ הַשָּׁמַיִם בְּצִאָתָם וְשָׁשִׁים בְּבוֹאָם ⁵
וְהָאָרֶץ וְכָל־צָבָאם.

דְּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְקִדְשׁ הַשָּׁבֶת בְּכִנְיָסָה,
הָאָדָם מִפְּנֵי סֶפֶק מוֹסִיף מַחֲל צֶל־הַקִּדְשׁ לְהַפְרִישָׁה
וְלִצִּי ⁶ הַיּוֹדֵעַ עֲתִים וְרִנָּצִים לְבָדוֹ הַגִּירָסָא
וַיָּבֵל אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׂבִי צִי מִלֵּאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.

זְכוֹר אֶת־יוֹם הַשָּׁבֶת לְקִדְשׁוֹ מְרֹאשׁוֹן צָנָה יְיָ רָצִי,
חֶסֶד טוֹב כִּי יִקְרָא לְפָנֶיהָ לְיוֹם הַשָּׁבֶת הַצִּנִּי צִי ⁷.

-
1. לשון תהלים קלו, ו. 2. על פי משלי ח, לו: ואהיה שעשועים יום יום.
3. בראשית א, לא. כל מחרוזות מסתיימת בכתוב. מתחיל כאן ב"ויכלו השמים" וממשיך את הפסוק בסופה של המחרוזת הבאה וכן הלאה.
4. עיין: ירושלמי חגיגה סרק ב, הלכה א; בראשית רבא יב, ט; כשר, תורה שלמה, חלק ב, עמ' קצו.
5. על פי תפילת "אל אדון על כל המעשים" שבתפילת שחרית שלשבת.
6. במקור: וה', ועיין רש"י על שמות יא, ד.
7. עיין במכילתא יתרו (מהד' איש-שלוס, סט, א): זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרו מאחד בשבת, שאם יחמנה לך מנח יסח תהא מתקנו לשם שבת; רבי יצחק אומר: לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת. וכן בביצה טז, א: אמרו עליו על שמאי הזקן: כל ימיו היה

טהר נפשך ונוח כדבר אורי וישעי
וישבת ביום השביעי.

יהיו כל-מעשיך לשם שמים ומשיחת חל הפרישה.
בבדהו 8 מעשות דרכיך כאלו כל-מלאכתך נעשה.
למצן ינוח עבדך נאמתך וכל-בהמתך מהעמסה
מכל-מלאכתו אשר עשה.

מלאך טוב ילך לפניך. שלחן ערוך ימצא כהלכתו
גר-מצוה ויין קדוש ולחם משנה כמצותו
וסר עונף וספאתך תכסר 9 יצגהו 11 וקדשך
ויברךך בברכתו
ויברךך אלהים את-יום השביעי ויקדש אתו.

ציניך בקדוש בנר יביטו ובכוס אשר מסכתו.
פרס לחמך בצין יפה לבני ביתך ולעני ושמחתו.
צדקה ילך לפניך אשר הגדת לני ולא כחדתו.
כי בו שבת מכל-מלאכתו.

קדש השבת בתורה ובמצות ובתפנוקים ובגדי סכוסות¹⁰.

אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאח אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאח
הימנה, מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל חלל חוקן מדה אחרת
חיתח לו, שכל מעשיו לשם שמים, שאמר: ברוך ה' יום יום (תחלים
סח, כ). תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתך (= מאחד
בשבת לשבתך) ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום.
8. במקור בטעות: יכבדהו. עיין גם להלן: וסר עונך. 9. ישעיה ו, ז.
10. ובגדי סכוסות — בגדים יפים. עיין במיט "אשכול אווי תאוות כל נפש"
שבמוסף למרשת שקלים: תלבושת הוד עדי עדיים סכוסה.

רצה לא יאנה אליה¹¹ וניי יכרף אסמיה המקסות.
שמו הנדול בעשה עמה אות לטובה מחותמו
ותמצאנו במקסות
אשר-קרא אלהים לעשות.

תנצל מחקלים ומלחמות גוג ומגוג ומרששי שלהבת¹²,
תראה בגן אריאל בשמחה ורב חבת.
תנסל ליום שקלו שבת¹³ ותזמר בגשש משיבת
מןמור שיר ליום השבת¹⁴.

מנוחה ושמחה

(עמ' כג)

הסימן: משה. ואף כאן אין אנו יודעים לזהות את מחברו. לפני
זמן קצר שיער חכם אחד (נרות שבת, כרך שלישי, עמ' קסד),
שהפיוט "מנוחה ושמחה" נתחבר על-ידי ר' מנחם בן מכיר ואין בה
בהשערה זו אפילו קורטוב של אמת. נדפס בפעם הראשונה ב"שירים
וזמירות ותשבחות", קושטאנטינה ש"ה, סימן קנז.
המשקל: ח תנועות. חמש מחרוזות. כל אחת בת ארבעה טורים. נדפס
כאן לפי "עבודת ישראל".

3: ב"שירים וזמירות ותשבחות": שמרה וזכרה.

4: הכל היה גברא ועומד בששת ימי בראשית.

7: שירים וזמירות: חית ראמים.

---

11. תחלים צא, י.

12. ואין החריוה עולה יפה — עם חבת, ישיבת, שבת.

13. השווה: הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו שבת ומנוחה — שבברכת המזון.

14. תחלים צב.

8: ישעיה כו, ד.

10: בער גורס: מֵנָא, כדי להתאים אל המשקל. ר' זאב וואלף חיות (גרות שבת, כרך שלישי, עמ' כנ) מתקן: מכואו לצאתו. ב'אוצר התפלות': שְׁמור. בשירים וזמירות: שְׁמור... בבאו ובצאתו.

12: בראשית ב, ג. יש מוסיפים 'אל' לאחר 'שְׁבַת' ואין זה נכון.

14-15: קום קרא אליו התפילה 'נשמת כל-חי' בשחרית של שבת ו'נעריצך' בקדושת מוסף והוא יחיש לאמצך. יש אומרים, שאף 'יחיש לאמצך' פיוט הוא, אולם אין דבר זה נראה לי. — ש"י אברמוביץ (מנדלי מוכר ספרים) במחברתו 'זמירות ישראל' (ויטומיר 1875)

לא עמד על תוכן הדברים והילכך חיקן במקום נעריצך — מעריצך.

16: ולאחר התפילה תאכל את לחמך בשמחה כי כבר רצך אלהים בתפילתך. על פי קהלת ט, ז: לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב-

טוב ייגך כי כבר רצה האלהים את מעשיך.

17: 'קדוש רבה' הוא קידוש של יום. עיין פסחים קו, א; הרב י"ל זלוטניק, מני קדם — גרות שבת, כרך רביעי, חש"ז, עמ' קלח.

18: מתענגים. ב'אוצר התפלות': המתענגים. כל השומר שבת ומענגה כפי כוחו שכרו בעולם זה יותר על השכר הצפון לעולם הבא. עיין רמב"ם, הלכות שבת ל, ו, ושבת קיח, א.

19: ב'שירים וזמירות' וב'אוצר התפלות': בביאת גואל לחיי העולם הבא.

ועיין באגרות שד"ל, חלק ששי, קראקא תרנ"א, עמ' 817, שכתב לר' יעקב רייפמאן: 'במחיקת מלת שמור [בסור 10] ומלת לחיי וה"א המתענגים בפיוט מנוחה ושמחה. מסכים אני עמך, גם צריך לנקד אכול בשמחה בקמץ האליף, והוא מקור, על דרך זכור ושמור'. אולם רייפמאן לא שם לב למשקל ומשום כך אין לקבל אלא חלק מתיקוניו.

מה ידידות מנוחתך

(עמ' כד—כה)

הסימן: מנחם. נדפס בפעם הראשונה ב"שירים וזמירות ותשבחות" סימן קנג.

המבנה: שש מחרוזות של ארבעה טורים כל אחת עם טור חוזר. ר' זאב וואלף חיות סובר (נרות שבת, כרך שלישי, עמ' כג), שיש כאן משקל. יב חנועות, ולפיו הציע תיקונים אחדים, שנביאם להלן. נדפס כאן לפי "עבודת ישראל".

1: על פי תהלים פד, ב: מה-ידידות משכנותיך.

2: את שבת המלכה בכך נרוץ לקראתך באי כלה וכו'. עיין שבת קיט, א: רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת ואמר: בואי כלה. בואי כלה. ונוסח אחר בבבא קמא לב, א: דאמר ר' חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר: בואי כלה, בואי כלה.

4: בסידור "הגיון לב", מהד' רא"ל לאנדסהוט, קניגסברג 1845: העבודה. ב"שירים וזמירות": עבודות.

5: חיות: שלו. לתיקון המשקל.

6: ב"שירים וזמירות": מערב מטמינים.

8: שם: לערוך.

9: בכל שלש פעמים — בכל שלוש הסעודות שחייב אדם לאכול בשבת. חיות: הפעמים. ב"שירים וזמירות": לאכול שלש פעמים.

11: חיות: מבלי-מצרים.

עיין שבת קיח, א: כל המענג את השבת נותנין לו גחלה בלא מצרים שנאמר (ישעיה נח, יד) "אז תתענג על-ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך גחלת יעקב אביך" וגו'.

12: לתיקון המשקל מציע חיות לגרוס: יכבדוהו או לנקד וְךָש.
בִּישִׁירִים וּזְמִירוֹת, מכבדו... יזכו לגאולה.

"ותזכו לגאולה". חז"ל הדגישו כמה סעמים, שגאולת ישראל קשורה בשמירת השבת. אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהילכתן מיד נגאלין, שנאמר (ישעיה נז, ד) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את-שבתותי וכתוב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'. שבת קיח, ב. ובמדרש בראשית רבא מז, ז: אם מקבלים בניך את השבת הם נכנסים לארץ ואם לאו אין נכנסים. שם שמות כה, טז: אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא. שם, ויקרא ג, א: שאין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת, ועוד בכמה מקומות. 13: אם תכבדו. יש ספרים שגורסים: אם תשמרו. עיין, למשל, הגיון לב, אוצר התפלות, זמירות ישראל (אברמוביץ). — והייתם לי סגולה. שמות יט, ה.

14: חיות: ששת ימים געבור בשביעי נגילה. ומסביר: כן נכון על פי המשקל וגם על פי הפשט, כי לא יתכן שנאמר "תעבדו" רבים נסתרים [נוכחים] ואחר כך נגילה רבים מדברים בעדם.
16—18: עיין שבת קיג, א: "ממצוא חפצך" (ישעיה נח, יג) חפצך אסורין חפצי שמים מותרין; "דובר דבר", שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול; דבור אסור הרהור מותר. עיין גם שם, דף קנ, א: חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת. וכן: משדכין על החינוקות ליארס בשבת ועל החינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. — "למנצח בנגינות". רבים התחבטו בפירוש המלים. חיות מציע לקרוא במקום "למנצח בנגינות" שאין לו כל מובן; וללמדהו אומנות. וההצעה מתקבלת על הדעת. בער מפרש: תהלים. כלומר: ללמדו ספר תהלים. ש"י אברמוביץ כותב: "והפייטן שנה סה לשון הגמרא וכתב למנצח בנגינות תחת ללמדו אומנות, ובלי ספק עשה זאת בעבור החרוז שיהא עולה יפה". אולם לשם החרוז גם "אומנות" עולה יפה. — חפצך אסורים. באוצר התפלות: בו אסורים.

19: אמרי שפר — התורה.

21: עיין שבת קיג, א: "שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול", כי אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת. תהי. ברוב המקורות: תהא "ענג קרא לשבת" — על פי ישעיה נח, יג. באוצר התפלות: קָרָא לשבת. וכן גם ב"שירים וזמירות ותשבחות".

22: והשנה משובחת. עיין אגרות שד"ל, חלק ששי, עמ' 178, שר' יעקב רייפמאן הגיה כאן והמשנה משובחת ושד"ל לא הסכים לכך. ופירוש הסור: השינה בשבת משובחת, משיבת נפש, אם היא כדת. חיות גורס: כמו דת. ב"שירים וזמירות ותשבחות": והשנה משבחת, לנפש דת משיבת.

23: חיות: ובכן נפשי.

24: שם: פְּשׁוּשִׁים. ב"שירים וזמירות ותשבחות": לנוח בחבת כשושנה סוגה.

26: שבת נמנתה בין שלושת הדברים שהם "מעין העולם הבא". עיין שבת נז, ב. העולם הבא — כך גם ב"שירים וזמירות ותשבחות" וב"הגיון לב". — חיות: יום השבת — ואין צורך בהגהה.

27: חיות: יזכו [ל]רוב גיל ושמחה.

28: מחבלי משיח. עיין שבת קיח, א: כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח וכו'.

מה יפית

(עמ' כו — ל)

הסימן: מרדכי בר יצחק חזק (מה, ראה, דבר, כבוד, יהי, ברכות, יצו, חסדו, קדוש. חי זקף). אפשר גם שהסימן הוא: מרדכי בר יצחק לוי חזק (יצו חסדו קדוש יעקב ליל ויומם / ואז ליום על-מקומם). המשקל: כל סור ראשון של כל מחרוזת הוא בן תשע

תנועות, שני הסורים האמצעיים בני שש תנועות והסור הרביעי – בן ארבע תנועות. עיין להלן בדברי ר' יעקב רייסמאן. בעלי האחויות בפולין כטוב לבם ביין הכריחו את היהודים שבאו עמהם במגע לשיר זמר זה לפניהם ולפני אורחיהם כדי לבדח את לבם בהעיוותיהם המעוררות שחוק וכדי להעמידם לצחוק וללעג. עיין: אייזענשטיין. אוצר דינים ומנהגים, ניו-יורק תרצ"ח, עמ' 204 : M. Zobel, Der Sabbat, S. 183; A. Z. Idelsohn, Jewish Music, New York 1929, p. 385.

החסידים האחרונים לא אמרו שיר זה. "מה יפית" הזכיר תמיד את שעבודו של ישראל בגולה והפריע לשמחת השבת. "מה יפית" מכונה גם אדם שמכניע את עצמו לפני מי שגדול ממנו, מחניפו ומשתדל למצוא חן בעיניו. עיין: רשומות ו, עמוד 325. האגדה מספרת, שהמשורר שר שיר זה בליל שבת בשעה שמתו, בנו, היה מוטל לפניו (משום כך אמר: את שבת משוש גוגים; טור 2) ובשעה שאמר "חי זקוף מך" (טור 85) זקף בנו את ראשו. השיר נדפס כאן לפי "עבודת ישראל".

- 1: ב"אוצר התפלות" וב"שלשה ספרים נסתחים": אהבה בתענוגים.
- 2: משוש גוגים: משמחת אכלים. עיין למעלה, עמ' סג: מתאכלים בו הם אחור גסוגים / כי יום שמחות הוא וישמחני. וכן בעמ' לב: נפש כי נאנחה / בא שבת בא מנוחה / גיל וששון ושמחה.
- 4: המשקל לקוי.
- 5: חדים – שמחים.
- 6: עתך עת דודים – על פי יחזקאל טז, ח. עת דודים – זמן הנשואים ונקט כאן לשון זה משום שהשבת נקראת "כלה".
- 8: פדיום – גאולה.
- 10: תענוגות בני אדם – על פי קהלת ב, ח.
- 11: יין כי יתאדם – על פי משלי כג, לא.

17: מאבות ותולדות. כלומר: לא תעשה בשבת כל מלאכה: לא אבות מלאכה ולא תולדותיהם.

18: שיר לאל חן להודות. כלומר: תאמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות וכו' (תהלים צב).

22: מחוללו ימחל מעלו. יוצרו ימחל לו חטאו. על פי שבת קיה, ב: כל המשמר שבת כהילכתה אפילו עובד עבודת כוכבים כדור אנוש מוחלין לו, שנאמר (ישעיה נו, ב) "אשרי אנוש יעשה-זאת וגו' מחללו". אל תקרי מחללו אלא מחול לו.

23-24: ובא גואלו שמו שילה, יובל שי לו. עיין ילקוט שמעוני, ישעיה, רמז תכ: שעתידין אומות העולם להביא דורון למלך המשיח וכן הוא אומר "עד כי-יבא שילה" (בראשית מט, י) קרי ביה עד כי יובל שי לו.

25-26: במן – שלא ירד בשבת. ועיין למעלה, עמ' סב, ב"כי אשמרה שבת": הנה לדור ראשון נתן קדושי/מופת בתת לחם משנה בששי. ואות דגל – ועוד סימן (=אות דגל) אחד: סמבטיון הנהר המתגלגל בכל יום ונח בשבת. עיין בראשית רבא יא, ו: הרי נהר סמבטיון יוכיח, שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא נח. ועיין למעלה, עמ' לג: סמבטיון הנהר / שבכל יום רץ ונמהר / יוכיח / בו מנוח. ויש מפרשים שכאילו מדובר כאן על שלושה סימנים: המן, אות דגל והסמבטיון. ומהו "אות דגל"? "ד' דגלים הם:

דגל יהודה למזרח ודומה לאריה... והיה על ראש דגלו דמות אריה ויוצא למעלה והיה בו עוד וויין של זהב כדמות סייף ועל ראש הסייף הוריד הקב"ה אמה של ענן השביעי בו ג' אותיות משל אבות העולם: א' מאברהם וי' מיצחק וי' מיעקב וסימן אי"י. והיו אותיות הללו מזיו השכינה.

ובדרום היה חוגה דגל מחנה ראובן תימנה והיה על ראש דגלו דמות אר"ם הדומה לדודאים ועליו ווין של זהב כדמות סייף ולמעלה מאותה סייף אמה מן הענן הז' וחקוק בו ג' אותיות משל אבות

העולם: ב' מאברהם, צ' מיצחק, ע' מיעקב וסימן בצ"ע. והיו
אותיות הללו מזיו השכינה.

ובמערב היה חונה דגל מחנה אפרים... והיה על ראש דגלו דמות דג...
ועליו וויין של זהב כדמות סייף ולמעלה מאותה הסייף היה אמה מן
הענן וחקוק בו ג' אותיות משל אבות העולם: ר' מאברהם, ח' מיצחק,
ק' מיעקב וסימן רח"ק. והיו אותיות הללו מזיו השכינה.

ובצפון דגל מחנה דן... ועל ראש דגלו וויין כדמות סייף ודמות הדגל
כמו נחש... ולמעלה מן הסייף אמה מן הענן חקוק בו ג' אותיות
משל אבות העולם: מ' מאברהם, ק' מיצחק, ב' מיעקב וסימן מק"ב.
והיה אלו האותיות מזיו השכינה.

נשארה ה' מאברהם הוסיף הקביה יו"ד משמו וברא את העולם...
העמיד הקדוש ברוך הוא עמוד ענן למעלה מן הארון והדגלים מסביבין
אוחו... וקבועין בו באותו ענן שתי אותיות הקדושים י"ה והיה הולך
בכל מחנה ישראל והיה מאיר ביום ובלילה כירח ובהם היו ישראל
יודעים בין יום ובין לילה ואותן שני אותיות הקדושים שהן י"ה היו
סורחין הנה והנה נדים ונעים וניראים על כל ד' דגלי השבטים כל
ימות השבוע לפעמים על דגל זה ולפעמים על דגל זה וכן היה מנהגם
כל ימי השבוע עד יום ה' סמוך לערב שבת ובמקום שהם עומדים
כשקדש עליהם את היום שם היו נחים ולא זזים ממקומן מעת שהגיע
בהם רגע כניסת שבת עד רגע מוצאי יום הקודש אז היו חוזרים
וסורחין לכל דגל ודגל כמנהגם (ספר הקנה והוא ספר הפליאה,
קארעץ חקמ"ד, דף לב, ב"ג).

27: עם סגל — עם סגולה.

30: העובדים במשך כל השבוע את, השבת, שולחת לחופשה והם
לובשים בגדי שש ומשי לכבודך. עיין שבת קיט, א; כבא קמא
לב, ב.

33-37: על פי ישעיה ס, א: קומי אורי כי-בא אורך וכבוד ה'
עליך זרה.

קלח

41-48: יסוד הדברים בחגיגה יב, א: אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנוז מהן, שנאמר (איוב לח, טו): "וימנע מרשעים אורם". ולמי גנוז? לצדיקים לעתיד לבא. עיין גם בראשית רבא יב, ה. ועוד שם: ל"ו שעות שמשה אותה האורה, י"ב של ערב שבת וי"ב של ליל שבת וי"ב של שבת, כיון שחטא אדם הראשון בקש לגנוה, חלק כבוד לשבת, שנאמר (בראשית ב, ג): "ויברך אלהים את-יום השביעי. ובמה ברכו? באור. לאור דברי חז"ל נבין את דברי הפייסן: וכחטוא יציר - אדם הראשון - לְיוֹצְרוֹ (כך יש לנקד לצורך המשקל) ביקש הקדוש ברוך הוא להטמין את האור ואת, השבת, חלית - ביקשת את פני קונך ולא נטמן עד מוצאי-שבת, שאז נגנו ליראיו, לצדיקים.

48: יין עסיס - הוא יין מתוק המשומר בענביו לצדיקים לעתיד לבוא.

52: ישרים - האבות.

54: כאיש ענו - הוא משה רבינו. פלש - גלה.

55-56: במקרא חד "היום" שלש. בפסוק אחד שילש את המלה "היום". שמות טז, כה: ויאמר משה אכלהו היום כי-שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה. רמז שלשתן. כלומר: שלוש הפעמים "היום" בפסוק אחד מרמז לשלוש הסעודות שחייב אדם לאכול בשבת. עיין שבת קיז, ב.

57-60: שבת קיח, א: כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג... כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים.

61-63: יש לתקן: בראשיתך, לאחריתך, בצאתך, כל הכינויים חוזרים על השבת. ברכות יעטה מורה. תהלים סד, ז. מורה - הקדוש ברוך הוא. 64-65: להבדיל ישאו כוס רויה - כלומר: יקחו כוס יין להבדלה. ויש לתקן כאן הניקוד לצורך המשקל: וְשָׂאוּ.

67: נין אהרן — הוא אליהו. חז"ל אמרו, שפינחס [בן אלעזר בן אהרן הכהן] הוא אליהו. עיין ילקוט שמעוני, במדבר, רמז חשעא; סרקי רבי אליעזר, סרק מד. והכוונה: ללוות את השבת בשירי אליהו הנביא.

77: עלי עולה אשר כפולה ביום שבת. הלויים יזמרו שיר על העולה שהוכפלה ביום השבת.

79: תהלים יז, ח. ובמקום "נצור" יש לקרוא: נצור—לצורך המשקל. עי' שלשה ספרים נפתחים, עמ' 52.

82: מנתה אפים — לחם משנה. ובמקום "מנתה" יש לתקן: מְנָתָה לצורך המשקל.

83–84: הליכחה אלפים אמה. כלומר: תחום שבת.

85: מך — ישראל.

93: מרועי — ממשה רבינו.

94: דגן שמים — הוא המן.

95–96: שמות טז, כט.

עיין: אגרות שד"ל, חלק ששי, עמ' 828, ששד"ל כתב לרייפמאן: "בפיוט מה יפית ומה נעמת יפה דקדקת שהטור הראשון בכל בית הוא בעל ט' תנועות, ואחריו ב' טורים בעלי ו' תנועות, ואח"כ טור אחד בן ד' תנועות, אך לא בכל הגהותיך צדקת... במקרא חד היום שלש [טור 55], אין ראוי למחוק מלת חד, שאם היתה תוספת הסופר, לא היה בוחר במלה זרה, והיה אומר במקרא אחד: על כן נכונה יותר הגהתך יום שלש בלא ה"א, או יש לומר כי המשורר לישנא דתלמודא נקט, וכתב: בחד קרא, והסופרים הגיהו במקרא חד. אם באת לשלוח יד באות דגל [טור 25] ולומר ואוב, על שם בעל אוב יוכיח, אל תאמר ואוב בגל, כי גל הוא בפתח וכאן החרוז הוא בצירי או בסגול, אבל אמור ואוב דגל, על מ"ש שם (ברכות נט) אובא סמיא כדיב הוא ומליה כדיבן, ושרש דגל הוא תרגום של כוב".

יום שבת

(עמ' לא-לב)

הסימן: יהונתן חזק. תשע מחרוזות. כל אחת בת ששה טורים. הטור הששי הוא תמיד בן שלוש צלעות: הראשונה חורזת עם השניה והשלישית עם שני הטורים הקודמים. נדפס כאן לפי "עבודת ישראל". אגדה גאה מסופרת על שיר זה ועל משוררו: כיוון שהגיע המשורר לסופה של המחרוזת השמינית נסתלקה ממנו השכינה ולא היה בידו להמשיך. יש אומרים שאבד השיר והגיע לידים לא נאמנות. לאחר זמן שמע ר' יהונתן שמשורר בא לעירו ומתפאר בשיר. ראה ר' יהונתן כיצד אותו "משורר" מתלבש באצטלה שאינה שלו והתריע על כך. הדבר גרם כמובן ל"קולי קולות". לאחר מאורע זה כתב ר' יהונתן את המחרוזת התשיעית והתכוון בה למשורר שהשיג את גבולו והתקשט בנוצות זרות.

יש שמתחילים את השיר ב"חנו שבח ושירה" (טור 25) משום שאינם רוצים להזכיר בשבת "מלאך רע" (טור 17). עיין לקוטי מהרי"ח, חלק שני, דף מ, ב.

- 1: על פי שמות לא, יד: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם.
- 3: ועל היין זוכרהו. עיין למעלה, עמ' כו, בשיר "מה יפית", טור 13-14: ראה וקדש ביום קודש, על-יין זכרהו.
- 6: ואם לווה הצור יפרע את חובו. עיין ביצה טו, ב: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בְּנִי, לֹוּ עָלִי וקדשו קדושת היום והאמינו בי - ואני סורע. ועיין מגילה כו, ב: "שאלו תלמידיו את ר' זכאי כמה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא... ביטלתי קידוש-היום. אמא זקינה היתה לי. פעם אחת מכרה כסה שבראשה והביאה לי קידוש היום. תנא. כשמתה הניחה לו ג' מאות גרבי יין". כן מסופר שם על רב הונא, ששימש אחר כך ראש ישיבת סורא, שמישכן את חגורתו ואזר חבל על מתניו, כדי לקנות יין לקידוש. ועיין להלן, ש' 12.

9: ואם שלש אלה לפניו צנים. כלומר: בשר, יין ודגים. 'ואם שלש אלה' על פי שמות כא, יא.

12: מרגליות בבשרו — יש לתקן: מרגלית. עיין שבת קיט, א: יוסף מוקיר-שבי — הוה ההוא עובד כוכבים בשבבותיה דהוה נפיש ניכסיה טובא. אמרי ליה כלדאי: כולו נכסי יוסף מוקיר שבי אכיל לה. אול זכניגו לכולו נכסי, זכן בהו מרגניתא, אותבא בסייגיה. בהדי דקא עבר מברא, אפרחיה זיקא שדייה במיא. בלעיה כוורא. אסקוה אייתוה אפניא דמעלי שבחא. אמרי: מאן זבין כי השתא? אמרי להו: זילו אמטיוהו לגבי יוסף מוקיר שבי דרגיל דזבין. אמטיוה ניהליה זכניה. קרעיה אשכח ביה מרגניתא. זכניה בתליסר עיליתא דדיגרי דהבא. פגע ביה ההוא סבא, אמר: מאן דיוף שבתא — פרעיה שבתא. בעברית:

יוסף מוקיר שבת — היה לו בשכונתו נכרי אחד שנכסיו מרובים ביותר. אמרו לו כלדיים: כל הנכסים שיש לך — יוסף מוקיר שבת יאכלם. הלך ומכר את כל נכסיו ולקח בהם מרגלית וקבעה בכובעו. כשהיה עובר גשר, הפריחה רוח את כובעו והטילתו לים. בלעו דג. ניצוד הדג והביאוהו לשוק בערב שבת בין השמשות. אמרו: מי יהא לוקחו בשעה זו? אמרו להם: לכו והביאוהו אצל יוסף מוקיר שבת, שרגיל ליקח. הביאוהו אצלו ולקחו. קרעו ומצאו בו מרגלית. מכרה בשלוש עשרה עליות דיגרי זהב. פגע בו זקן אחד. אמר: מי שמלווה לשבת — השבת פורעת לו.

13-18: עיין למעלה, עמ' קט-קי, בבאורים והערות לישלום עליכם.
19-24: על פי משנה שבת לא, ב: על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן: על שאינן זהירות בנדה, בחלה ובהדלקת הנר. וחק נדות — יש לתקן: נדות. כך גם אצל הראב"ע, שחרו נדות עם נדות. עיין: דוד כהנא, רבי אברהם אבן עזרא, ווארשה תרנ"ד, כך שני, עמ' 22. — תסקנה — תשרפנה. — ואם לא עברו על שלשה דברים אלה ונזהרו בהם אז קרובה לידתן, כלומר: לא יהיה להן צער לידה,

27: ולנו בו נתן תורה. עיין שבת פו, ב: דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל.

28 – 29: קרא למשה מתנה / בכית גנזי היא סמונה. עיין שבת י, ב: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם.

30: תנה לעדת מי מנה – תן אותה לעדת ישראל, שנאמר בה ימי מנה עפר יעקב (כמדובר כג, י).

34: ברכו וקדשו במן. עיין בראשית רבא יא, ב: ר' ישמעאל אומר: ברכו במן וקדשו במן. ברכו במן. שכל ימות השבת היה יורד עומר ובערב שבת שני עומרים. וקדשו במן. שלא ירד בו כל עיקר.

35: עם לא אלמן – ישראל. ירמיה נא, ה: כי לא-אלמן ישראל.

36: פסח-בר = שפע תבואה. על פי תהלים עב, טז. וכאן הכוונה למן שטמן בערב שבת לשבת.

37: עיין שבת פז, ב, וסנהדרין נו, ב.

39 – 40: כהררים בשערה תלויים הלכותיה. עיין משנה חגיגה, דף י, א: הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות.

42: ליום שכולו שבת – עולם הבא.

48: חשיב למין הנמהר. אם ישאלך מין פתי: מנין לנו שיום השביעי שבת הוא? תוכיח לו בסמבטיון הנהר, שבכל ימות השבוע הוא מתגלגל וביום השביעי נח. בער מביא נוסח שמצא: יוכיח בו מנוח האבנים והנהר. בישראל ספרים נפתחים וביאוצר התפלות ועוד בכמה מקורות: חשיב למין אשר שואל.

49 – 54: הפסיקו לשיר בשעה שאני פותח בשיר ואל תשיגו גבולי. חלקי בחיים לשיר שירים ואחם התקשטו בקישוט אחר ואל תשתמשו בכתיב-השיר שנפל בחלקי. – כטל הם יזלזן. על פי דברים לב, ב. התקוששו. צטניה ב, א. נפל חבלי... שפירא לי. על פי תהלים טז, ו: חבלים נפל-לי בנעימים אף-נחלת שפירא עלי.

יום זה לישראל

(עמ' לד—לו)

הסימן: יצחק לוריא חזק. זהו אחד הסיוטים המעטים של האר"י הקדוש (רצ"ד—שלי"ב) שנכתבו עברית.

הסיוט נדפס כאן לפי 'אוצר התפלות'. בי"עבודת ישראל' ובי"שלושה ספרים נפתחים ובמקורות אחרים חסרות המחרוזות המתחילות בסימנים: וריא זק. כלומר: המחרוזות 5—8, 10—11 ואיני יודע מה ראוי להשמיט. תרגום גרמני של שיר זה בספרו של ד"ר עקיבא פוזנר: Die Freitagabendgebete, Bratislava 1929, S. 71—72 וכן בספרו של ד"ר מ. צובל: Der Sabbat, Berlin 1935, S. 187—188. (תרגום מיכאל זק"ש).

2: פקודים. עיין תהלים יט. ט: פקודי ה'. בי"שלושה ספרים נפתחים: הר סיני.

4: משאת—מנה. על פי בראשית מג, לד: אסתר ב, יח.

7: נשמה יתירה ניתנה לאדם בשבת. בביצה טז. א: נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו. עיין גם: תענית כז. ב: מט' סופרים יז. ה. על דעתו המיוחדת של האר"י הקדוש בנוגע לנשמה היתירה בשבת עיין: ש: א. הורודזקי, תורת הקבלה של ר' יצחק אשכנזי — אר"י ורבי חיים ויסאל — רח"ו, תל-אביב תש"ז, עמ' 68.

15: אזכה הוד מלוכה / אם שבת אשמורה. בירושלמי תעניות, סדק א, הלכה א (דף סד, א): אמר ר' לוי: אילו היו ישראל משמריני שבת אחת כתיקנה מיד היה בן-דוד בא. וכן במדרש רבה ויקרא כה, טז: איך לוי אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא למה שהיא שקולה כנגד כל המצוות. ועיין: מנורת המאור לר' ישראל אלנקאווה, מהר" ענאלאו, חלק ג, ניו-יורק תרצ"א, עמ' 568:

ושקולה שבת כנגד כל המצות שבתורה, שעל עשיית כל המצות
הביה גואל את ישראל ובונה בית המקדש... וגיכ אם ישראל משמרין
את השבת כהלכתה, הביה גואל אותם, ושולח להם את אליהו הנביא
עם מלך המשיח, שיגלה במהרה בימנו, ובונה את ירושלם עיר
קדשו ומקבץ נדחי ישראל לתוכה. וכן בספר המנהיג לר' אברהם ביר
נתן הירחי, הלכות שבת, סימן עא: וזה שמשוררין בכל גבול ישראל
מאליהו הנביא לפי שהוא הוא המבשר שיבא במהרה לפני המשיח...
ויכא לנו המבשר במוצאי שבתות, שכזכות השבת הציר יואל / ובא
לציון גואל. ועוד רבים מאמרי חכמינו שקשרו את שמירת השבת
עם גאולת ישראל (עיינ, למשל, שבת קיח) ולא הבאתי כאן אלא
דברים הקשורים עם הוד מלוכה. – שי למורא. תהלים עו, יב.

22: קרבן נחשון. במדבר ז, יב-יז.

26: יש לתקן: קזינו.

30: הביטה ענינו, ביאוצר התפלות בסעות: עננו.

31: חננו ועננו. שם: חננו חננו.

39: דיר פוונר מציע לקרוא כאן 'אדום' במקום 'איום' – על פי שיר
השירים ה, י, אולם איום הכרחי לצורך החרוז.

יה רבון

(עמ')

הסימן: ישראל – והוא רבי ישראל נאג'ארה. מגדולי המשוררים
בארץ ישראל בתקופה המאוחרת. נולד בדמשק בתחילת המאה הרביעית
לאלף הששי לאביו החכם רבי משה, נצר של משפחה ספרדית. לאחר
נדודים בערים שונות בטורקיה חזר רבי ישראל לדמשק עירו ומשם
עלה לעיר מולדתו של אביו – צפת. כאן הוציא לראשונה את ספרו
'זמירות ישראל' (צפת שמ"ז), שממנו לקוח השיר 'יה רבון' המושר
כמעט בכל בתי ישראל בארץ ובתפוצות הגולה. ר' יהודה אריה די-

מדינה המליך על ר' ישראל: לא קם בישראל כישראל. לרגל מגיפה שפרצה בצפת הוכרח לצאת לעזה. כאן נתמנה רב ונפטר בשנת שצ"ט. עיין: מ. ד. גאון, ר' ישראל גי'ארה ז"ל וזמירותיו — מזרח ומערב, ה(תר"ץ), עמ' 145–163. תרגום גרמני בספרו של ד"ר ע. פוזנר שנזכר למעלה.

השיר נדפס כאן לפי: זמירות ישראל, הכין לדפוס והוסיף מלון והערות יהודה פריס-חורב. נקד: א. אברונין, תל-אביב תש"ו, עמ' 9.

1–4: יה אדון כל העולמים, אתה הוא מלך מלכי המלכים, מעשה גבורתך ונפלאותיך, גאה לי להביע. — בספרים אחרים הנוסח: קדמך. 5–8: שבחים אערוך בוקר וערב, לך אל קדוש בורא כל נפש, מלאכי-מרום ובני-אדם, חיתו שדי ועוף שמים.

9–12: גדולים מעשיך ואדירים, משפיל רמים וזקף כסופים, אלמלי יחיה אדם שנים אלפים, לא יספיק לספר גבורותיך.

13–16: האלהים שלו יקר וגדולה, פדה את צאנך מפי אריות והוצא את עמך מתוך הגלות, עמך שבחרת מכל העמים. — ויש לחקן כאן בפנים: אֱמִיָּא.

17–20: למקדשך שוב ולקודש הקדשים, מקום שבו ישמחו כל רוח ונפש ויזמרו לך שירים ושבחים בירושלים עיר כלילת יופי. — על פי איכה ב, טו.

צור משלו אכלנו

(עמ' לח)

נדפס כאן לפי יעבודת ישראל. אין יודע מיהו בעל השיר, אבל אין ספק שהשיר קדום והוא נועד לומר קודם ברכת המזון בלילי שבתות. עיין: רב שטוק, צור משלו אכלנו — גרות שבת ג, עמ' יד (וקדם לו בעצם הרעיון ר' שלמה אהרן ווערטהיימער בספרו "שיר ציון",

בארדיוב תרפ"ו, עמ' 38)¹. ויש בו בשיר יסודות שלשלוש הברכות שהן מן התורה (ברכת הזן, ברכת הארץ וברכת בונה ירושלים) ושל ברכת הכוס. בעל "שלשה ספרים נפתחים" אומר: "אמנם נגד ברכת הטוב והמטיב לא נתיכד חרוז ואפשר שאותו חרוז נאבד ממנו גם אפשר שאחד מהתנאים הראשונים יסד הזמר הזה אשר בימיהם עדיין לא נתקן הטוב והמטיב".

יסוד השיר בבראשית רבא מט, יט (מהדורת סהעאדאר, עמ' 502): אברהם היה מקבל את העוכרים ואת השבים, משהיו אוכלין ושותים אמר להון: בריכו, אמ' ליה: מה נאמ' ? אמר: ברוך אל עולם שאכלנו משלו. אין מקבל עלוי לברך – הוה אכיל ושתי ואזיל ליה, ואין לא מקביל – הוה אמר ליה: הב מה דעלך. והוה אמר ליה: מה אית עליי ? הוה אמר ליה: חד קסיט דחמרא בעשרה פולרי וחד ליטר דקופד בעשרה פולרי וחד איגול דפיתא בעשרה פולרי, מן יהב לך חמר במדברא ? מאן יהב לך קופד במדברא ? מן יהב לך סיתה במדברא ? מן דהוה חמי עקתיה עקא הוה אמר: ברוך אל עולם שאכלנו משלו.

בעברית: אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, משהיו אוכלים ושותים אמר להם: בָּרְכוּ. אמרו לו: מה נאמר ? אמר: "ברוך אל עולם שאכלנו משלו". אם מקבל עליו לברך – היה אוכל ושותה והולך לו ואם לא מקבל – היה אומר לו: תן מה שעליך. והיה אומר לו: כמה יש לך עלי ? היה אומר לו: כד אחד יין בעשרה פולרי וליטרא

---

1. כל זה נגד דברי ר' יעקב רייפמאן ב"הערות על פיוטים שונים" (ציון, א, תר"מ, עמ' 166): "פיוט צור משלו לא נוסד כלל ליום השבת, כי לא נזכר בו מאומה מענין השבת והוא אך ברכת המזון בקצרה על דרך פיוט, והוא על דרך ברכת המזון הקצרה המובאה בכל בו". זוהי גם דעתו של א. מ. הברמן ב"ברכות מעין שלוש ומעין ארבע" – ידיעות המכון לחקר השירה העברית בירושלים, כרך חמישי, תרצ"ט, עמ' מח.

אחד בשר בעשרה סולרי וככר-לחם אחד בעשרה סולרי. מי נותן לך
יין במדבר ? מי נותן לך בשר במדבר ? מי נותן לך לחם במדבר ?
מי שראה צרה זו היה אומר: ברוך אל עולם שאכלנו משלו.

- 1: אמוני — ישראל. עיין שמואל-ב כ, יט (שלומי אמוני ישראל).
- 2: נהגנו כדרך שנהגו אבותינו במדבר. שאכלו את המן, שבעו והותירו בליל-שבת ליום השבת. עיין שמות טז. כך פירש ר"ד שטוק בינרות שבת' שם. יכדבר אדניי, שצווה לברך ברכת המזון לאחר שאכלו ושבעו. 'ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלהיך. דברים ח, י. ועיין גם מלכים-ב ד, מג-מד.
- 3: נגד ברכת הזן (יהזן את העולם כולו).
- 5: בסדור מברכה כמנהג קהלות הקדש איטאליאני יצוי, פירארה תניג, עמ' לח: נהללו בסינו אמרנו והודינו.
- 6: אמרנו וענינו. עבר במקום עתיד. 'אין קדוש כאדניי' — שמואל-א ב, ב. כל מחרוזת מסתיימת בכתוב.
- 7: נגד ברכת הארץ ('נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה'). 'נברך אלהינו. יש גורסים בטעות: לאלהינו. עיין אורח חיים, סימן קצב.
- 8: ארץ חמדה. ירמיה ג, יט.
- 10: תהלים קיז, ב. ויש לתקן כאן: ואמת-אדני.
- 11: נגד ברכת כונה ירושלים (רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך וכו').
- 14: איכה ד, כ.
- 15: עיר ציון תמלא. על פי ישעיה לג, ה: מלא ציון משפט וצדקה.
- 16: שיר חדש. תהלים צו, א: שירו לה' שיר חדש. ביסדור מברכה': ומלוכה תתחדש ברננה שם נעלה... על כוס יין מלא ברכת ה'.
- 18: כברכת אדני. דברים טז, יז.
- הערה: בסדור מברכה בא 'רחם' (מחרוזת ד) לפני 'בשיר' (מחרוזת ג).

צמאה נפשי

(עמ' לט—מא)

הסימן: אברהם בן עזרה. ממשוררי ספרד החשובים ביותר. נולד בשנת ד' תתמ"ט או תת"ן (1089—1090) בטודילה שבמדינת סאראגוסה המוסלמית ונפטר בשנת תתקכ"ד (1164) — לאחר שנות נדודים רבות בארצות שונות — במקום לא ידוע לנו עד היום בבירור ורבו ההשערות על כך. ראביע ידוע כמפרש המקרא וכאחד ממניחי היסוד של תורת הלשון העברית.

השיר 'צמאה נפשי' נתקבל לחוך זמירות של שבת בהשפעתו של הגאון רבי משה סופר, בעל 'חתים סופר' (תקכ"ב—ת"ר), שנהג לשיר אותו בליל־שבת לאחר 'אשת חיל'. עיין: ר' שלמה סופר, חוט המשולש, דראהאביטש תרס"ח, דף נא, א — בכתבו על מנהגי ר"מ סופר: 'בליל ש"ק בכואו לביתו שר קאפיטל אשת חיל ושיר צמאה נפשי אשר כתב אבן עזרא ולא זולת והפליג מאוד בשבח השיר מהאביע שהוא עמוק בקבלה ושבלים (= ושכלי ספק) רוח הקודש שרה עליו כאשר חיברו'. רשות לנשמת. השיר מסתיים במלים: אקד על אפי / ואפרש לך כפי / עת כי אפתח פי / בנשמת כל חי. בספר 'שבחי אלהים', והראן תרמ"ה, דף קח — רשות לסוכות.

המבנה: לאחר המדריך באות שתיים־עשרה מחרוזות של ארבעה טורים כל אחת ובכל טור חמש תנועות. לשלושת הטורים הראשונים של כל מחרוזת חריזה מיוחדת, אולם הטור הרביעי חורז בחיבה 'חיי, שבו חורז המדריך. שיר איזור.

השיר נדפס כאן על פי: David Rosin, Reime und Gedichte des Abraham Ibn Esra, II, Breslau 1894, S. 4-6.

פירוש מפורט על השיר נדפס בחוברת מיוחדת: חומת אש ובו שיר מאת החכם גדל שבענקים הרב ר' אברהם בן עזרא ראשי חרוזיו אותיות אברהם בן עזרא (i), עם פירוש מגדנות אלעזר והמזכיר...

חברתיו אני הצעיר אלעזר במהוריר שלמה זלמן זללהיה בע"מ מגדנות אלעזר והמזכיר על המליץ "בחינת עולם" נדפס פה ברעסלוי בשנת תקכ"ט לפ"ק. מהדורה שניה יצאה בווארשא, על ידי הרבני מוהר"ר אהרן ארלאווסקי נ"י מ"ס, בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י, בשנת תרל"א לפ"ק (1871).

1: תהלים מב, ג.

2: שם סד, ג. ברוב המקורות: לאל חי – לשם המשקל: תשע חנועות. כך גם בכתב-יד הגניזה (אוסף אדלר 2865) שבבית-המדרש לרבנים בניו-יורק, שהעתק ממנו קיבלתי מדיר יוסף מרקוס. בקונטרס הפיוטים הנלווה אל מחזור ויטרי, עמ' 45: לבי ובשרי ירננו אל [אל] חי / צמאה נפשי לאלהים לאל חי.

3: בכל המקורות: אל אחד. על פי מלאכי ב, י. והתיקון הוא תיקון רוזין לשם המשקל. בכתב-יד הגניזה "אחד בראני". כך גם בקונטרס הפיוטים (להלן: ק"ס). התיקונים – הן של רוזין והן של בראדי – הם, איפוא, שלא לצורך.

4: בק"ס: אומר חי אני.

5 – 6: שמות לג, כ.

7: על פי משלי ג, כ.

8–10: בק"ס: בעוצם ומזמה, מאד נעלמה. בכתב-יד הגניזה: בעצה ומזמה ונעלמה. ונעלמה מעיני כל חי – איוב כח, כא.

12: בכתב-יד הגניזה: בכל פה ייחודו; בק"ס: בכל פה מייחודו ובראדי תיקן שם על פי רוזין (עיין בק"ס עמ' 80). מקורות אחרים: כל פה יחווה; וכל פה.

13 – 14: איוב יב, י.

15: גיני תם – יעקב. על פי בראשית כה, כז. בכתב-יד הגניזה: הגיד לגיני חם.

16: חקים. יש גורסים: בחוקים.

- 17 – 18 : ויקרא יח. ה.
- 19 : בקים : מה זה.
- 20 : לאבק. בכתב־יד הגניזה ובקים : כאבק. ויש גורסים "לעפר" במקום "לאבק".
- 21 – 22 : תהלים קמג. ב. בכתב־יד הגניזה חסרה "אמת".
- 23 : על פי בראשית ו, ה : וכל־יצר מחשבות לבו.
- 24 : חמת עכשוב. תהלים קמ, ד. ועיין שם בפירוש ראבי"ע : עכשוב, שם חיה רעה נושכת.
- 25 – 26 : על פי ויקרא יג, טו.
- 28 : יש גורסים : ומדרכם שובו (כך גם בקים) ; ומדרכם שבו.
- 29 : בראשית יט, ד.
- 30 : איוב ל, כג.
- 31 – 32 : במקורות : על־לל אהודך / קל־פה תִּנְחַדְךָ. עיין רוזין שם. בקים : על כל חסידך / תחדש עידיך. בכתב־יד הגניזה : תִּקְשֹׁב בְּחֶסֶדְךָ / מִנְחָלִים חֲסִדֶיךָ. תחדש עדיך – איוב י, יז.
- 33 – 34 : תהלים קמה, טו.
- 36 : בכתב־יד הגניזה : מחיה נרדמים.
- 37 : שם : ויקרבו הימים. בקים : קרבו הימים.
- 38 : שמואל־א כ, לא.
- 41 – 42 : מלכים־א ג, כג.
- 43 : מחרוזת זו – האחת עשרה – חסרה ברוב המקורות. ועיין ב"אוצר התפלות" שכתב : "בהרבה סדורים השמיטו את החרוז הזה, לפי שלא נמצא בכל שיריו שיחתום 'עזרה' בה"א", אולם לא ראינו אינו ראיה. המחפש מצא 'עזרה' בה"א ברבים מפיוסיו. עיין, למשל : K. Albrecht, Studien zu den Dichtungen Abrahams ben Ezra, Leipzig 1903, S. 22. חלקך. יש גורסים : חלק.
- 44 : בקים (עיין שם עמ' 80) : חלקי.
- 45 – 46 : ויקרא טז, כא. עיין רוזין שם שהביא מתוך כתב־יד נוסח אחר : נא כקש חבעיר אחי השעיר ואני הצעיר יעמד חי.

47: בכתב־יד הגניזה: אפרוש לך כסי / ואשקוד על אסי (התיבה האחרונה 'אסי' אינה ברורה) ואפתח את פי בנשמת כל חי. בקיפ: אפרוש לך כסי / ואקד על אסי / בעת כי אפתח פי... יש גורסים: עדי אפתח.

בר יוחאי

(עמ' מב—מד)

הסימן: שמעון לביא (בשורה 15—16 יש לתקן: ולשדה תפוחים עלית וכו'). מקובל. חיבר פירוש ידוע על זוהר בראשית: 'כתם סז' שני חלקים, ליוורנו חקניה. וביאר 'מלות זרות' בזוהר (נדפסו בסוף הספר ייד גאמין' לר' חיים אברהם מיראנדה, שא'וניקי תקס"ד). כתב גם מספר שירים ומהם ידוע בעיקר השיר 'בר יוחאי המושר הרבה בארץ־ישראל — בעיקר על קברו של רבי שמעון ברי־יוחאי במירון. ריש לביא נולד בספרד ויצא משם בשנת־הגירוש, רנ"ב (1492), לפאס ומכאן עבר לטריפולי, כדי ללמד את בניה תורה וחכמה. נסטר כאן בשנת שמי' זקן ושבע ימים.

'בר יוחאי נדפס בכל מחזורי תפלות שנוהגים לאומרו בכל המערב בליל שבת קודש על השולחן קודם הסעודה' — יוסף בן נאיים, מלכי רבנן, ירושלם תרצ"א, דף קכו. ב. ועיין בחכלאל, חלק א, ירושלם תרנ"ד, דף קא. ב: 'פזמון נאה מארץ ישראל שמסדרין בכל ע"ש (ערב שבת) וסדר קבלת שבת על קבר רשב"י ע"ה וזכותו יגן בעדינו ובעד כל ישראל כי לו נאה להודות בהלל ושבח לפני מי שנאמר בעבורו נעשה אדם שוכה וזיכה את הרבים, ושמעתי מחכמים גדולים שכל מי שהאיר ה' רוחו עליו אף בחו"ל והוא ממארי קבלה יגן פזמון זה וזהו סגולה נפלאה להארת הנשמה האותיות מחכימות והוא מסודר ומיוסד דרך המעלות סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה

מלמטה למעלה עד לראש כל הכתרים. ור' יעקב ספיר הלוי מספר ב"אבן ספיר", חלק ראשון, ליק 1866, דף סא, א (=ספר מסע חימן, הביאו מחדש לדפוס בגוסס מתוקן והוסיף עליו מבוא והערות אברהם יערי, ירושלים תש"ה, עמ' 50): "וזה מקרוב באו הגה סדור נוסח ספרד החדשים ושם השירה החדשה בר יוחאי... השיר הזה כליל התקדש שבת קדוש קדוש יאמר לו עד כי נקל להם למצוא בו תילי תילים רמזים וסודות תעלומות חכמה. ולכן זקן חכמת הקבלה יקום ויעמוד מעוסף בשחרות טליתו ברגש קדש ובמורא איומה והתלהבות עצומה ומזמר זה השיר בגודל שלהבתיה וכל הקהל עונים: בר יוחאי! אחר כל חרוז בנעימה רבה¹. והרב המקובל ר' ישעיה אשר זעליג מרגליות כותב בספרו 'הילולא דרשב"י, ירושלים תשי"ב, דף כב, ב, על מנהג ארץ-ישראל: 'זפה בארצנו הקדושה הספרדים נוהגים לשירו בכל לילי שביק אחר קבלת שבת. ובצפתו ובמירון נוהגים לשירו גם אצל האשכנזים בכל בתי כנסיות בכל לילי שביק קודם אמירת כגוונא לפני ברכו, ובשאר ערי אה"ק נוהגים האשכנזים החסידים לשירו כליל שביק קודם ליג לעומר קודם כגוונא, וכיש בליג לעומר שמזמרים אותו בכל תפוצות ישראל החוגגים שמחת ההילולא דרשב"י. ומה גם במירון אשר אין לתאר גודל השמחה והחדוה והדבקות אשר מרגישים שם אז בעת שפותחים בשירה ובזמרה לשיר בשיר הקדוש הזה, אשר ממש שנפתחו כל שערי שמים משמחה וחדוה וקדושה יותר מכל השירים ששוררים שם. והספרדים עוד מזמרים אותו בניגון הידוע אשר עוד נגן בו הרה"ק המחבר השיר הקדוש הזה ואצל האשכנזים נשתנה מעט הניגון השיר. ויש שמנגנים אותו כנגונים שונים, ואלו ואלו בשירה משוררים וברנן מרננים ובקול מקדישים ובקושט השיר מקשיטים קישוטי קידושי מעלות דרבי שמעון".

---

1. לעומת זה כתב ר' יוסף יוזפא האן נויירלינגן ראש לדיינים ולבני הישיבה דק"ק פראנקפורט ע"נ"מ: "השיר שמוזכר בו בן (1) יוחאי אינני אומר לרוב עומקו בקבלה" (יוסף אומץ, פראנקפורט ע"נ מאין תרפ"ח, עמ' 126).

סירוש מפורט על השיר חיבר רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות בירושלים עיה"ק ונדפס בתוך הספר: שני ספרים נפתחים כאחד. ספר הראשון: הילולא דרשב"י. ספר השני: שיר בר יוחאי עם מבוא ופירוש גדול וביאור השיר... ירושלים [תשי"ב]. והרי דבריו על תוכן השיר (שם כב, ב): 'תוכות השיר לא נוסד בפשטות רק על מליצת לשון של שיר לבד, אלא אותיותיו ותיבותיו וחרוזיו הם במספר במשקל כולם מנויים². ותוך תוכו יסודותיו ממקראי קודש ומדברי חז"ל ומדרשים ולישנא של זוהריית מוזה"ק והתיקונים ומסודות חכמת הקבלה דברים העומדים ברומו של עולם... סדר השיר, בו יאמר כל שבחי רשב"י המקודש בקדושת עשר ספירות הקדושות... ולכן נוסד בעשרה חרוזים, כנגד עשר ספירות מתתא לעילא ובתוך כל חרוז סידר סדר מעלת ובחי' אותה הספירה... במתיקות עצמות פלאיית מאד'.

בפעם הראשונה נדפס השיר בספר 'אמרי בינה', סראג שע"א, דף ד, ב. כן נדפס ביכתם סזי, חלק שני, דף תמח, ב. עלי להתנצל על שבשעת הדפסת השיר – בימים הקשים ביותר בירושלים הנצורה – לא הצלחתי להשיג שני ספרים אלה והוכרחתי להשתמש בדפוסים מאוחרים: סדר תפלה כמנהג ק"ק ספרדים י"ץ, תל אביב תשי"ב, ויסדור השלם, הוצאת יאשכולי, ירושלים.

- 1-2: שיעור הדברים: בר יוחאי, נמשחת – אשריך! – שמן ששון מחבריך. טור 2 על פי תהלים מה, ח.
- 5: ציץ גִּזְר־הקודש. על פי שמות לט, ל.
- 6: על פי יחזקאל כד, יו.
- 9: במערת. ב'אמרי בינה': במערות. כן גם ב'מדות רשב"י' וב'הילולא דרשב"י'. ועיין שם, דף לב, ב. על פי ישעיה ב, יט.

2. משקל השיר: תשע הנועיות.

- 10: לצורך המשקל יש להשמיט את התיבה "שם" ולנקד: וְהִדְרָה. על פי תהלים מה, ד.
- 11: על פי שמות כו, טו.
- 14: על פי איוב ה, י.
- 15–17: יש לתקן כאן: בר יוחאי ולשדה תפוחים עלית... כציצים ופרחים. עי' שבת קמה, ב: "שעושין ציצין ופרחים לתורה".
- 18: נעשה אדם. בראשית א, כו.
- 19: נאזרת. יש לתקן: נְאֻזְרָת. על פי תהלים סה, ז.
- 20: הַשְׁעָרָה (כך יש לנקד!). ב"אמרי בינה": הסערה.
- 21: יחזקאל כא, ח. וכוונת המחרוזת כולה (שורוח 19–22) למלחמתו, מלחמת-דברים, של רשב"י עם מלכות רומי הרשעה.
- 23: אבני שיש. עי' חגיגה יד, ב.
- 24: ופני. ב"כתם סז": לפני. וכן גם ב"מדות רשב"י".
- 26: תשורי. בתכלאל: תשור—והמשקל לקוי. מרגליות מתקן: תשורו.
- 32: לכבודו. במקורות: לכבודה.
- 34: על פי יחזקאל כח, יד. — אורך. במקורות: דורך. בתקוני שבת, ויניזא נח"ת: הדרך.
- 37: לשם המשקל יש לתקן: וְאִין.
- 39: יולדתך. בתכלאל: יולִדְךָ. ועיין אבות ב, יא על רבי יהושע בן חנניא: "אשרי יולדתו".
- 40–41: אשרי. ברוב המקורות "ואשרי".
- 42: לבושי. ב"אמרי בינה": לובשי. על פי דברים לג, ח: תומיך ואוריך לאיש חסידך.

להלן פירוש קצר על השיר מתוך התכלאל. הדברים שבאו בתוך סוגריים מרובעים הם שלי [אגב עלי להעיר, שהפירוש שנוצר על ידי פריעדבערג בבית עקד ספרים, עמ' 256, סי' 103, לא היה ולא נברא].

[2:] ש מ ן ש ש ן מ ח ב ר י ך . ר י ל י ו ת ר מ ח ב ר י ך ש ה מ י ם ה י א מ י ם

היתרון והענין כי רשביי ע"ה מעצמו היה דורש סתרי תורה כי דבר ה' ונבואתו בפיו משאיכ [= מה שאין כן] חביריו שלא היו רשאים לומר כי אם מה ששמעו מפיו או לדרוש מעצמם על פי הקדמות שלימדם. ונראה שזהו שאמר בראש המקרא [תהלים מה, ח] על כן משחך אלהים אלהיך הכוונה הוא בעצמו ובכבודו לא עיי אמצעי ויעויין בס' נר מצוה דף נו ע"א.

[6:] חבוש. החיית בקמץ כי הוא שבח לא צווי כענין סארך חבוש עליך [יחזקאל כד, יז] וענין המלה קישור וחישוק.

[8:] יום נסת יום אשר ברחת. היג וכפל הענין במלות שונות והכוונה שמשם זכה לכל הכבוד הזה כענין ארזיל [שבת לג, ב] שראהו ר' סנחס בן יאיר לגופו מלא חלודה ואיל אוי לי שראיתך בכך איל אשריך שראיתני בכך שאלמלא זה לא זכיתי לתורה.

[9:] במערת צורים. שנשמך במערה י"ג שנים כדאי' בגמ' [שבת לג, ב]. ועיין פסיקתא דרב כהנא, מהד' שלמה באבער, ליק 1868, דף סח, ב].

[23–24:] למקום אבני שיש הגעת. תיבת הגעת מחברת שני בתי הפיוט כאלו אומר למקום אבני שיש וסני אריה ליש הגעת. וליש הוא האריה הגדול.

[25:] גולת כותרת. ל' כתר עגול. על עיש, הוא כוכב גדול שבכימה והרבה כוכבים קבועים בו וניטלו ב' כוכבים ממנו לסתוח ארובות המבול ונקבעו במזל סלה ועתיד הב"ה להחזירן לה (רש"י באיוב [לת, לב] ב[שם] תנחומא) ³.

---

3. ולא מצאתי מאמר זה בתנחומא: לא בישן ולא בחדש. עיין ברכות נט, א. ועיין במעין גנים לר' שמואל מסנות, מהד' שלמה באבער, ברלין תרמ"ט, עמ' 125: כשבא מכול לעולם גנבה כימה שני כוכבים מעיש, והיא רצח אחריה, כלומר תן לי בני, והב"ה עתיד להחזירן לה ולנחמה.

[26:] ת ש ו ר. ל' ראייה מן אשורנו ולא קרוב [במדבר כד, יז].
[32:] ל כ ב ו ד ה ס נ י מ ה. ה'ג כענין כל כבודה בת מלך פנימה
[תהלים מה, יד].

[34:] א ת כ ר ו ב. נקרא המלך כרוב ע"ד ההשאלה בגדולה וכ"כ
המפרש בהרמב"ם ס"ב מה' יסודי התורה. מ מ ש ח. ענין גדולה כמו
אל תגעו במשיחי [תהלים קה, טו] ואשתעוויי משתעי בשבח האדון רשב"י.
[35:] ר ו ס. בחולם ולא בשורק וסי' רום יִדְהוּ נָשָא [חבקוק ג, י].
והגורם בשורק הורם הכוונה.

[37:] ת ע ל ו מ ה. ה ה'א ר פ ה ל' העלם והה"א נוספת לא כינוי
ושיעור הפיוט כי רב לה תעלומה. ק ו ר א ל ה. הרי"ש בקמ"ץ כמו
וקורא לך גודר פרץ (ישעיה [נח, יב]).

[38:] נ מ ת. הטעם בנו"ן כי הוא לשון נאום כמו נאמת אך אם
יהיה מלרע יהיה ל' תנומה כגודע.

אסדר לסעודת א

(עמ' מז—מח)

הפתיחה: "אחיינו סעודתא". תרגומה:

הכינו את סעודת ההאמנה השלימה, חדרות המלך הקדוש: הכינו סעודת המלך: זוהי סעודת "עתיקא קדישא" — וחל חסותין קדישין וזעיר אנפין באים לסעוד בה.

עיין למעלה, עמ' קיח, ב"הערות ובאורים" ל"אומר בשבחין". אף "אסדר לסעודתא" נדפס כאן על פי "אוצר התפלות" בתיקונים מרובים בניקוד בהתאם למשקל: — — — — — / — — — — —. סימנו: אני יצחק לוריא.

והרי תרגום עברי של השיר:

אסדר הסעודה בקקרה שלשבת
ונאמן בה עקשו עתיק ימים הקדוש

אורו ישרה בה בקדוש הגדול
וביין הטוב שבו תשמח הנפש

ישלח לנו הודו ונראה ביקרו
ונראה לנו סודו שנאמר בלחש

יגלה לנו הטעם שבשנים עשר כפרות הלחם
שהם אות בשמו כפול וקלוש

הצור שמלמעלה שבו חיי הכל
וירבה הסיל ויצלה עד-הראש

שמחו קוצרי השדה בדבור ובקול
ודברו מלה במתיקות כדבש

לפני רבון העולמים במלים סתומות
תגלו דברים ותאמרו חדוש

לצטר השלחן בסוד יקר
צמק ונסתר ולא מלה רופשת

ואלה הדברים יהיו לרקיצים
ושם מי שרוי הלא השמש הזה

גדלה רבה ישנה למעלה מדרךנו
ויקח בת-זוגו שהיתה פרושה

ידי ארסץ אני לתוך כלי אחר
לצד האחר שאין בו ממש

אזמן בשלשה על-כוס שלברכה
לצלל העלות צתיק ימים הקדוש.

הערות וביאורים למקור הארמי :

- 1 : בינרות שבת, ד, עמ' כג : אסדר סעודתא לצפרא דשבתא.
- 2 : ואזמן. טעות דפוס ויש לתקן : ואזמן. כלומר : יומין עכשיו לסעודה את השכינה (על ידי דברי תורה ותפילה, שיאמרו בה). — עתיקא. לשם המשקל יש לנקד : צתיקא.
- 3 : קדושא רבא. כך נקרא קידוש של יום. עיין למעלה, עמ' קלב.
- 4 : תחדי — לשם המשקל. כך יש לנקד גם להלן : ונחזי (שורה 5) ונחזי (6), טעמי, נהמי (7).
- 6 : דאתאמר. לשם המשקל יש לנקד : דאתמר. יש גורסים : דאמר.
- 7 — 8 : יגלה לנו סוד שנים עשר הככרות של לחם הפנים, המרמזים לשמו הכסול בשנים עשר צירופי ההווה וליעקב אבינו הנקרא קטן (קלישא), שיצאו ממנו שנים עשר שבטי יה.
- 11 : יש לתקן : תצדי. חצדי חקלא — תלמידי חכמים.

12: במתיקא. לשם המשקל יש לתקן: מתיקא. כך גם ב"שלושה ספרים נפתחים". בתקוני שבת, ויניזיא נח"ת: ומללו מלה דחפיא בלבושא.

19 – 20: לעלא מן דרגה – למעלה ממדרגתו ביום חול. ויסב בת זוגה – ויקרב את בת זוגו, כנסת ישראל, שהיתה פרושה ממנו בימות החול. – דהות. לשם המשקל יש לנקד: דהות.

ח י י ו ב ר ו ך צ ו ר י

(עמ' מט)

סימנו: חיים יצחק. נדפס כאן על פי "אוצר התפלות". בחמש המחרוזות הראשונות הוא מדבר על חמשת הדברים שעל האדם להכין בערב שבת: גר, לחם משנה, שולחן ערוך, מיטה מוצעת, כוס שלקידוש ובזכות מצוות אלו יימלאו אסמיו שובע ויוכה ל"חדוות ימים ושנות עולמים" וכו'.

- 1: תהלים יח, מז: שם לד, ג.
- 2: על פי "כי-אתה תאיר גר". שם יח, כט: איוב כט, ג.
- 3: תהלים כג, א – ב.
- 4: שם קלו, כה: משלי ל, ח (הטריפני לחם חקי).
- 5: על פי תהלים יט, טו: חבקוק א, יב.
- 6: על פי תהלים כג, ה.
- 9: על פי בראשית כ"ז, ז.
- 10: על פי תהלים קטו, יג: שם טז, ה, וכג, ה.
- 11: על פי תהלים מב, ג: משלי ג, י. עיין שבת כג, ב: הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין.
- 12: על פי תהלים קכא, א. אשא עיני אל-ההרים. וההרים הם כאן

בית שמאי ובית הלל. עיין יבמות טו, ב: "מסני מה אחם מכניסין ראשי בין ב' הרים גדולים בין ב' מחלוקות גדולות בין בית שמאי ובין בית הלל". הם הורי ההוראה. עיין בראשית רבא סח, א. והכוונה למחלוקת בין בית שמאי ובית הלל: "בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום" (משניות ברכות ח, א; ספחים י, ב). ונקט כאן כבית הלל, שהלכה כמותם. ויש מפרש, שהפייטן בוטח בה', שזמין לו צרכי שבת בזמנם ולא יצטרך לחשוך מימות החול כמו שעשה שמאי, אלא כהלל שאמר ברוך ה' יום יום (ביצה טז). עיין: בית המדרש החדש, ב (תרצ"ב), עמ' 345.

14: על פי שמות כו, כד; משלי ו, כג. עיין שבת כג, ב: הרגיל בגר הוין ליה בנים תלמידי חכמים. תמים — תַּאֲמִים = מחוברים.

15: על פי תהלים קלב, ח.

16: על פי בראשית לג, יא. בעל "מטה יהודה" גורס: חוסיך במקום "חוזך" ואומר, שיש כאן השפעה של שני כתובים הבאים כאחד: החזק מגן (תהלים לה, ב) ו"מגן הוא לכל החוסים בו" (שם יח, לא). ועוד שם שם, ג: אלי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי. ודברי החוזה — הם לדעת רבים דברי ישעיהו נח, יג—יד, שאומרים סמוך לשיר זה:

אִם־תָּשִׁיב מִשְׁכַּת רִגְלִי
צִשׁוֹת חֶסֶדָּה בְּיוֹם קִדְשִׁי
וְקִרְאתָ לִשְׁכַּת עֲנִי
לְקִדּוֹשׁ יְהוָה מִקְבֵּד
וְכִבְדָּתוֹ מִצִּשׁוֹת דְּרָכֶיךָ
מִמִּצּוֹא חֶפְצֶךָ וְדָבָר דְּבָר.
אֲנִי תַתְּעֲנֵג עַל־יְהוָה
וְהִרְבַּבְתִּיהָ עַל־בְּמִתִּי אֶרֶץ
וְהִצַּלְתִּיהָ נִחְלַת יַעֲקֹב אֲבִיהָ
כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר.

ברוך יי יום יום

(עמ' נא — נג)

הסימן: שמעון בר יצחק. מקדמוני הפייסנים באשכנז. נולד. כנראה, במגנצא בשנת ד תש"י (950), בערך, ונפטר שם. פיוטיו יצאו לאור על ידי א. מ. הברמן: פיוטי רבי שמעון ב"ר יצחק... שנת תרח"ץ, הוצאת שוקן, ברלין-ירושלים — ועל פיו גרסס כאן הפיוט. עיין שם עמ' קסא. בהערותי לא הבאתי אלא שינויי נוסח חשובים מתוך "מחזור ויטרי", עמ' 177, שבו גרסס הפיוט.

המכנה: 12 מחרוזות של חמש שורות כל אחת. בכמה מקורות עתיקים באות המחרוזות 10—11 לאחר מחרוזת 1. מחרוזת 12 חסרה בכתב יד מינכן 339. שמהדיר פיוטי ר' שמעון ב"ר יצחק השתמש בו, וכן במחזור ויטרי.

במחזור ויטרי נכנס פיוט זה בין הזמירות האומרים בשבת "על השלחן קודם קינוח סעודה", אולם ר' יעקב רייפמאן כותב (ציון א, תר"א, עמ' 166). שהפיוט "לא נוסד כלל ליום השבת, כי גם בו לא נזכר מאומה מענין השבת ויותר נראה לומר, כי נוסד לחג הפסח, יען ידבר מן ארבע גלויות ומהגאולה העתידה. והוא ע"ד הרבה קרובות הנמצאות במחזור לחג ההוא".

יסוד הפיוט בדברי חז"ל, ירושלמי תענית א, א (דף סד, א): בכל מקום שגלו ישראל גלת השכינה עמהן. גלו למצרים וגלת השכינה עמהן. מה טעמא? "הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה" (שמואל-א ב, כז). גלו לבבל וגלת השכינה עמהן. מה טעמא? "למענכם שולחתי בבלה" (ישעיה מג, יד). גלו למדי וגלת השכינה עמהן. מה טעמא? "ושמתי כסאי בעילים" (ירמיה מט, לח). ואין עילם אלא מדי כמה דאת אמ': "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה" (דניאל ח, ב). גלו ליון וגלת השכינה עמהן. מה טעמא? "ועוררתי בניך ציון על-בניך יון" (זכריה ט, יג). גלו לרומי וגלת השכינה

עמהן. מה טעמא ? "אלי קורא משעיר שומר מה-מלילה" (ישעיה כא, יא).

ובמגילה כט, א : בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. גלו למצרים שכינה עמהן... גלו לבבל שכינה עמהם... [גלו לעילים שכינה עמהם, שנאמר : "ושמתי כסאי בעילים". גלו לאדום שכינה עמהם, שנאמר : "מי-זה בא מאדום חמוץ בגדים" (ישעיה סג, א)]¹. ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר : "ושב ה' אליהך את שבותך" (דברים ל, ג). והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהן מבין הגלויות בבבל².

1: תהלים סח, כ.

2: יעמס לנו ישע וסדיום — יתן לנו עומס מלא ישועה ופדות. ועיין ויקרא רבה כה, יג.

5: על פי ישעיה כה, ד : כי-היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר-לו, מחסה מזרם צל מחורב.

6: תהלים קכב, ד.

7 — 8: ישעיה סג, ט. עיין רש"י שמות כד, י : היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים. בזמן השיעבוד במצרים ("בסבלות ובעבדות") נגלה לפניו ה' "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר". במחזור ויטרי : ובלבנת הספיר הראם בעוז ידידות. השווה לכאן פיוטי ר' שמעון ב"ר יצחק, עמ' סב, בפיוט "חסדי ה' אזכיר" : חסדי יי כי לא-תמנו / ולא-כלו

---

1. המוקף בסוגריים מרובעים הובא מילקוט שמעוני שמואל-א רמז צב. ועיין גם ב"עין יעקב", מגילה.

2. עיין : ר' ישעיה אשר זעליג מרגליות, מדות רשב"י, ירושלים חרצ"ז, דף ל, ב.

רחמיו ממנו / יום יום יעמס-לנו האל ישועתנו / במצרים נגלה
עבור לגאלנו / ובכל-צרה עמנו להושיענו / ...בגלות שנער שלח
למעננו / ובעילם שת כסאו לרחמנו / ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו /
ויט-עלינו חסד לפני שובינו.

10: תהלים קל, ז.

11: על פי תהלים לו, ח. בצלו לגוננמו – לחגן עליהם בצל כנפיו.

12–13: ישעיה מג, יד: למענכם שלחתי בכלה והורדתי בריחים כולם.

14: על פי תהלים קו, מו.

15: שמואל-א יב, כב.

16: ירמיה מט, לח: ושמתי כסאי בעילם. במחזור ויטרי: להציל
לידידיו ולהאביר.

17: מעוזני מורדיו. מבצרי אויביו. עיין ישעיה כג, יא: לשמד
מעוזניה. כשבני ישראל היו בפרס ומדי הצילים ה' מגזירת המן.

18: מעבור בשלח. על פי איוב לג, יח. כלומר: הציל אותם מפי
החרב (= שֶׁלַח). עיין גם איוב לו, יב.

19: על פי תהלים קמח, יד. לאחר מפלת המן הורם כבוד ישראל.
20: איכה ג, לב.

21: על פי דניאל ח, ח. צפיר העזים – מלכות יון. עיין שם ח, כא.

22: חזות ארבע (עיין דניאל שם, שם) – רמז לארבע מלכויות.
במחזור ויטרי: גם חזות ארבע עלו ממקוממיו. ובכתב יד מינכן
שמוכא בפיוטי ר' שמעון ב"ר יצחק: לקוממיו.

23: רחומיו – אהוביו: ישראל.

24: כהניו – החשמונאים. על ידי החשמונאים השמיד (מיגר) את
המתקוממים על ישראל. במחזור ויטרי: ועל יד כהניו.

25: איכה ג, כב.

26: רעי מדני – הם האחים הורקנוס ואריסטובולוס שבשל מריבתם
הכניסו את טומפיוס לארץ-ישראל. ויש מפרשים רעי מדני – רעי,
בעלי מריבי (רעי – משום: הלוא אח עשו ליעקב. מלאכי א, ב).
במחזור ויטרי חסד "לאדום".

- 27: על פי ירמיה נא, לד: ממלאים כרשם מעדני—מממונם של ישראל.
- 28: אדני — יסודותי.
- 29: עדני — זמני.
- 30: איכה ג, ל.
- 31: ישעיה סג, א.
- 33: שם סג, ג.
- 34: בכוחו הגדול יכרית את רוח הנגידים שלשרי האומות. עיין תהלים עו, יג. במחזור ויטרי חסר "הגדול".
- 35: ישעיה כז, ח.
- 36 – 39: אדומי העוצר — שר שלאדום המושל. ויש אומרים "העוצר" — העוצר את ישראל בגולה. ויסוד המחרוזת במכות יב, א: שלש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות, דכתיב: "מי זה בא מאדום? חמוץ בגדים מבצרה?" (ישעיה סג, א). טועה שאינה קולטת אלא גֶּזֶר — והוא גולה לבצרה; טועה שאינה קולטת אלא שוגג — והוא מזיד היה; טועה שאינה קולטת אלא אדם — והוא מלאך הוא. כלומר: משראה שרו שלאדום שבאה עליו הצרה יחשוב לו, שבצרה, שבה מושל אדומי, תקלוט אותו כבצר, אף על פי שהוא מלאך ולא אדם, מזיד ולא שוגג. ועיין: בית המדרש החדש, ב(תרצ"ב), עמ' 347.
- א. מ. פיורקא מציע שם לתקן: כי בן אדומי — ואין כל צורך בתיקון זה.
- 40: תהלים לא, כד. אמונים נוצר — שומר מאמיניו.
- 41: במחזור ויטרי: יצוה יי חסדו קהילותיו לקבץ ומארבע...
- 42: על פי ישעיה יא, יב.
- 43: מרום-הרים — הר המוריה.
- 45: עיין למעלה במאמר חז"ל שהבאנו ממגילה כט, א. במחזור ויטרי: וישיב לא נאמר כי אם ושב וקיבץ ככת' [דברים ל, ג] ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה.

- 47: כנגד ברכת הטוב והמטיב. במחזור ויטרי: אשר גמלנו. וכן בכתב יד מינכן.
- 49: שם: כאלה וכאלה.
- 51: לקוח מתפילת "ובא לציון גואל".
- 53: תהלים קיז, ב.
- 54: על פי דברים ו, ה.
- 55: תהלים ק, ה.
- 56: עיין שבועות לה, ב: שיר למי שהשלום שלו.
- 58: על פי תהלים כט, יא.
- 60: ישעיה ט, ה.

ברוך אל עליון

(עמ' נד — נה)

הסימן: ברוך חזק. הוא רכי ברוך ב"ר שמואל ממגנצא. נסטר שם בשנת תתקפ"א (1221). מגדולי המוסקים ומחשובי הפייטנים באשכנז. שימש במשך שנים רבות דיין ואפשר גם שליח ציבור במגנצא. שמו נזכר בין שמותיהם של חכמים אחרים בתקנות שתוקנו בדורו באשכנז. חיבר תוספות לכמה מסכתות ומיחסים לו התוספות למסכת סוטה. "ספר החכמה" שלו, שהכיל פסקים ופירושים, לא הגיע אלינו. שלושים ושלושה מפיוטיו ידועים לנו ושלושים ושנים מהם נאספו על ידי א. מ. הברמן במאמרו "פיוטי רבינו ברוך ב"ר שמואל ממגנצא" (ידיעות המכון לחקר השירה העברית, כ"ך ששי, ירושלים תש"ו, עמ' מז—קס) ועל פיו נדפס כאן "ברוך אל עליון".

- 1: בראשית יד, כז מלכים-א ח, נו.
- 2: המנוחה, כלומר השבת, פודה את נפשנו משאת ואנחה. שאת כמו באיכה ג, מז: השאת והשבר.

4: איוב יט, ב. עד אימתי תשרו בחוגה ועד אימתי הנפש תאנח?
 5: ישעיה גו, ב; ויקרא ז, ט.
 6: תהלים סח, ה; שם קמה, יג. בערבות – בשמים.
 7: און – השמיע. כלומר: און את עמו לקיים את השבת בנעימים.
 8 – 9: עיין דברים רבה ג, א: את מקדש את השבת במאכל
 ובמשתה ובכסות נקייה ומהנה את נפשך ואני נותן לך שכר. – זבח
 משפחה. שמואל-א כ, כט. יש גורסים: במאכלי ערבות / במיני
 מנעמים.

11: אשרי האדם המחכה, שהשם ישלם לו כפליים ממה שהוציא
 על תענוגות שבת. עיין ישעיה ל, יח; תרומות ו, ד. ועיין בילקוט
 שמעוני תהלים צב: א"ר יצחק כל עסקה של שבת כפול, עומרה
 כפול, שנאמר (שמות טז, כב) שני העומר לאחד; קרבנה כפול,
 שנאמר (במדבר כח, ט) וביום השבת שני-כבשים בני-שנה תמימים
 וגו'; ענשה כפול שנאמר (שמות לא, יד) מחלליה מות יומת; מתן
 שכרה כפול, שנאמר (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת עונג לקדוש ה'
 מכובד; אזהרותיה כפולות שנאמר (שמות כ, ח; דברים ה, יב):
 זכור את-יום השבת לקדשו, שמור את-יום השבת לקדשו; מזמורה
 כפול "מזמור שיר ליום השבת" 1. והשווה: מדרש תהלים, מהדורת
 ר' שלמה באבער, דף רא, א; ילקוט שמעוני שמות, רמז רסא.

---

1. ועיין בשער הכוונות לר' חיים וויטאל (שאלוניקי תרי"ב, דף צו, ב =
 ירושלים תרל"ג, דף סז, א), שמקובלי צפת נוהגים להכפיל "מזמור שיר ליום
 השבת" בליל שבת. ועיין גם ב"ארץ החיים" לר' חיים סתהון מעיה"ק צפת
 תובב"א ("כולל ערבים הנוגעים לארץ ישראל בדינים ומנהגים ותקנות והסכמות
 של הראשונים והאחרונים רבנן תקיפי וחסידים דארעא דישראל"), ירושלים
 תרס"ח, דף כה, א: וכתב הרב מהר"ר שמחה ב"ר יהושע... (שהיה פה עיה"ק
 צפת בשנת תקס"ה) בספרו אהבת ציון דף לב, שנהגו פה צפת ת"ו בעת קבלת
 שבת לומר מזמור לדוד הבו וכו' ופיוט לכה דודי ואח"כ מזמור שיר ליוה"ש

12: כל סוכה — הרוואה הכל. שוכן בערמל: מלכים־א ח, יב.
13: עי' שבת קיח, ב: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים.

14: נחלה ומנוחה / כשמש לו זרחה. כלומר: יעקב. שנאמר עליו: ויזרח־לו השמש (בראשית לב, לב) או: אס־חשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבודו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר — אז תתענג על־ה' והרכבתיך על־במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך.
16: ישעיה נז, ב.

17: תמש לשון חולין לג, א: חבת הקדש מכשרתן. כלומר: שומר שבת מוכשר לחיבת הקדוש.

19: בראשית לב, יט. מחוללו—יוצרו.

21: חמדת הימים קראו אלי צור. ב"ישמח משה" שבתפילת שבת, חמדת הימים אותו קראת. והיכן קרא לו חמדת הימים? עיין בספר הפרדס לרש"י ז"ל. מהדורת ר' חיים יהודה עהרענרייך [הי"ד], בודאפעשט תרס"ד, עמ' שח: "חמדת ימים אותו קראת. והיכן נקראת השבת חמדת ימים, שנאמר [בראשית ב, ב] ויכל אלהים ביום השביעי ואין ויכל אלא לשון חמדת". ובמחזור

וקדיש יתום ואח"כ פרק במה מדליקין וקדיש דרבנן ואח"כ חזורים ואומרים מזמור שיר ליוה"ש ואח"כ חצי קדיש וברכו וכו'. וכך הוא המנהג עד היום לומר מזמור הבו ולכה דודי ומזמור שיר ליוה"ש בעזרת ביהכ"נ ואח"כ נכנסין לביהכ"נ ואומרים במה מדליקין ומזמור שיר ליוה"ש פעם שנית. ונראה שנהגו כן עפ"י האריז"ל, שהיה נוהג לקבל שבת שתי פעמים: פעם ראשונה בשדה ופעם שנית בבית בהקפת השולחן". ובמקום הקפת השולחן בבית נהגו מקובלי ירושלים בקהל חסידים "בית אל" שבירושלים העתיקה בזמננו להקיף את התיבה בבית הכנסת. ועיין: הרב י"ל הכהן פישמן, שרי המאה, חלק שלישי, ירושלים תש"ד, עמ' 144; גרות שבת ג, עמ' קצה, קפ"קסז.

ויטרי, עמ' 82: חמדת ימים אותו קראת. שנאמר ויכל אלהים. ומתרגם בירושלמי וחמיד. או משום דאין ויכל אלא לשון חימוד... ויש אומ' לא נקראת חמדת ימים בשום מקום, אלא מילתא בעלמא קאמר' שנחמד הוא לישר' מכל הימים, שאותו קריאת קודש, שנאמר ויקדש אותו... לכך קידש את יום שביעי לעשותו חמדה לישר' מכל הימ'. עיין גם סדור רש"י, ברלין תרע"ב, עמ' 241; מדרש עשרת הדברות, — בית המדרש, חדר א, עמ' 74. באחרונה כתבו על כך: יוסף הרשברג — הצופה לחכמת ישראל, שנה יא (תרפ"ז), עמ' 183–184 (מציע לקרוא: חמדת הימים אות קראת); הרב י"ל הכהן פישמן, חגים ומועדים, מהדורה שלישית, ירושלים תש"ח, עמ' ח-ט; הרב זאב אריה רבינר, השבת העם והארץ, תל אביב תש"ח, עמ' עח.

- 22: אם יהיה נצור — אם יום השבת יישמר כהלכה.
- 23: כתר הלומים על ראשם יצור — יענוד את ראשם בכתר הולם. ועיין סנהדרין כא, ב, ורש"י שם על "שביקש להולמו ולא הולמתו".
- 24: ישעיה כו, ד.
- 26: שמות כ, ח.
- 27: קרנו הגבוהה של השבת היא גזר על ראשו של האדם הזוכר את יום השבת לקדשו.
- 29: המשקל לקוי כאן והברמן מציע לקרוא: אל נמשו. למשחה — להתגדל. עיין שמות כט, כט, ורש"י שם.
- 31: שמות לא, יד.
- 32: יחזקאל מד, ל.
- 33: ויקרא כג, ג.
- 34: שמות כ, י; דברים ה, יד.

יום זה מכובד

(עמ' נו — נח)

הסימן: ישראל. אפשר גם שהסימן הוא: ישראל הגר (לפי זה יש לנסח בסור 20: גם הארץ). ואין אנו יודעים עדיין ישראל זה מיהו. המשקל: ח תגועות. הפיוט גרמס גם ב"שירים וזמירות ותשבחות", סימן קנו, ונדמס כאן לפי "עבודת ישראל".

3: עשה מלאכתך. כך גם ב"שירים וזמירות". ב"אוצר התפלות" ובמקורות אחרים בטעות: תעשה.

4: על מי שמות לא, סו: ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה'. ושם שם, יו: כי ששת ימים עשה ה' את-השמים ואת-הארץ וביום השביעי שבת וינפש. וכן שם כ, ט—יא. 7: עיין ויקרא כג. שבת היא ראשונה לימים טובים הנקראים "מקראי קדש".

8: ב"אוצר התפלות" וב"זמירות ישראל" (ירושלים וויטומיר): יום שבתון יום שבת קדש — נגד המשקל.

11: נחמיה ה, י. ב"שירים וזמירות" וב"זמירות ישראל": ושתה.

13: ב"שירים וזמירות": ולחם.

15: דברים ח, ט. נראה שחסרה כאן חיבה. שם: לא תחסר כל-בה ואכלת / שתה ושבעת וברכת.

18: ב"אוצר התפלות" וב"זמירות ישראל" (ירושלים וויטומיר): מכל העמים — נגד המשקל.

19: תהלים יט, ב.

20: שם לג, ה. ב"שירים וזמירות": גם-הארץ. ועיין למעלה.

21: ישעיה סו, כ. שם: כי כל אלה. כן גם ב"אוצר התפלות" וב"זמירות ישראל" (ירוש' וז') — נגד המשקל.

22: דברים לב, ד.

יום שבתון

(עמ' נח — נט, ס — סא)

הסימן: יהודה — והוא רבי יהודה הלוי, גדול משוררי ישראל בספרד ובעל ה"כוזרי". נולד בשנת ד' תתל"ה (1075) בערך בטולידה שבקאשטיליה. מאס בחיי הגלות ואמר לעלות לארץ-ישראל משאת נפשו. קרוב לשנת תת"ק (1140) יצא מספרד לארץ-ישראל. בשיריו היפים נשחמרו רשמים נפלאים מנסיעתו בים ומפגישותיו עם חכמי ישראל בדרכו לארץ. עקבותיו נעלמים בפוסטאט שעל יד קהיר ואין לדעת אם הגיע לארץ-ישראל או לא. אגדת העם לא השלימה עם סיום זה ורקמה את הסיפור, שבכניסתו לשערי ירושלים וראה את העיר בחורבנה נרמס בפרסות סוסו של פרש ערבי — בשעה שהשתח על הקרקע וקונן את קינתו הנפלאה "ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך". משקל השיר: שמונה תנועות. נדפס כאן על פי "עבודת ישראל". המחרוזות 3—4 נוספו כנראה בזמן מאוחר "מפני דרך שלום" (עיין בהערותיו של בער ל"עבודת ישראל") ואינן של ריה"ל. השיר המקורי של ריה"ל נדפס בעמ' ס—סא — על פי: דיואן, הוא ספר כולל כל שירי אביר המשוררים יהודה בן שמואל הלוי, ספר רביעי: שירי קדש (חלק א: שירים), מהדורת חיים בראדי, ברלין תר"ץ, עמ' 5—6. ב"זמירות ישראל", ירושלים תרע"ט, דף ח, א לא הוחלפה אלא מחרוזת 4. נוסח א כבר תוקן ב"שירים וזמירות ותשבחות".

- 3: יונה — ישראל. כנסת ישראל נמשלה כידוע ליונה. ועיין אגרות שד"ל, חלק ששי, עמ' 817: "אין ספק כי יונה מצאה בו מנוח הוא כנוי לאומה הישראלית". והלשון על פי בראשית ח, ט. ב"זמירות ישראל", ירושלים תרע"ט, ז, ב: מצאה לה מנוח.
- 4: יגיעי כח. איוב ג, יז.
- 5: בני-אמונים — ישראל. ועיין למעלה, עמ' לח, ב"צור משלו אכלנו": ברכו אמוני.

7 - 8: שמירת השבת חקוקה בידי אלהים שהוא רב-אונים ואמץ-כוח (ישעיה מ, כד).

11: על הר סיני באו כולם בברית יחד.

12: ישעיה מ, כט. ב"שירים וזמירות ותשבחות", ב"הגיון לב"י ובמקורות אחרים: הנותן. ועי' אגרות שד"ל, ו, 718.

13: ב"שירים וזמירות": דבר בקדשו מהר המור. כך גם ב"זמירות ישראל". ב"הגיון לב" וב"זמירות ישראל", זיסומיר: דבר בקדשו בהר המור.

15: ב"זמירות ישראל": כל מצוותיו וחוקיו לשמור.

16: נחום ב, ב. במקורות אחרים: ואמץ כח.

17: ב'הגיון לב': כצאן טעה. ב"שירים וזמירות": כצאן.

18 – 19 : ביזמירות ישראל : לסקרו יזכור ברית ושבועה, לכל יעבר במ. ביזמירות וזמירות, ביזמירות לב וביזמירות ישראל, זיטומיר : לכל יעבר במ.

20: ישעיה נד, ט. בכמה מקורות : נשבעת.

לשורות 9-12 שבנוסח ב (עמ' ס) :

10: יושבי שפלה. ב"זמירות ישראל": יושבי אסלה.

11: אראה נוסל. שם: ארצה.

כִּי אֲשַׁמְרֶה שְׁבֹת

(צמ' סב — סג)

הסימן: אברהם — והוא רבי אברהם אבן־עזרא. עיין עליו למעלה.
עמ' קמט.

המשקל

גדמס כאן לפי "עבודת ישראל". תרגום גרמני (מאת א. זולצבאך)

בספרו של ד"ר מ. צובל : Der Sabbat, S. 188—183

קעב

2: על פי שמות לא, יז.

3 - 4: ישעיה נח, יג: וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חספך ודבר דבר. ועיין למעלה, עמ' קלד, לסורים 16-18. בכתב יד קמברידג' Or. 5557 סימן רכב (להלן כ"ק): ועשות דרכים וגם לדבר בו. במחזור ויטרי: לעשות דרכים (כן גם ב"זמירות ישראל") גם בו לדבר בו. ב"שירים וזמירות ותשבחות": לעשות דרכים גם לדבר בו דברי מלכים, דברי סחורה, אף דברי צרכים. ב"חקוני שבת", פיסא תקמ"ו, ב"אוצר התפלות" ובמקורות אחרים: עשות דרכים. בכתב יד סארמה (= כ"ם) 353: לעשות דרכים בו גם לדבר בו דברי מלכים דברי סחורה או דברי צרכים.

5: דברי מלכים. ספרי מלחמות המלכים. עיין אורח חיים, הלכות שבת, סימן שז, טז: מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק כגון ספר עמנואל [הרומי] וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת. ועיין שם בהגהת הרמ"א: "ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחת חולין וסיפורי מלחמות היינו דווקא אם כתובים בלשון לעי, אבל בלשון הקודש שרי... וכן נהגו להקל בזה". ועיין למעלה, עמ' כד-כה. בכ"ק, במחזור ויטרי וב"זמירות ישראל": או דברי מלכים.

6: רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא: לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה. ירושלמי שבת טו, ג (דף טו, א).

7: נוסח לנפשי. כ"ק, כ"ם, מחזור ויטרי ו"זמירות ישראל": נוח לנפשי. - אמצאה. בכמה מקורות: אמצא.

8: דור ראשון - הוא דור המדבר.

9 - 10: כ"ק גורס: בחת לחם משנה יום ששי ככה בכל שבת יכפיל מזוני.

11: עי' ויקרא כד, ח. סגניו - כהניו. כ"ק, כ"ם, שירים וזמירות ותשבחות, מחזור ויטרי: בדת היום.

12: כ"ק: לערוך תמיד לחם לפניו. ב"שירים וזמירות ותשבחות"

ובמחזור ויטרי: בו לערוך לחם תמיד לפניו. ב"תקוני שבת", פיסא,
וב"אוצר התפלות": בסניו.

13: גבוניו — חכמיו.

14: לבד מיום כיפור עווני, שחל בשבת, שהוא מן התורה ומותר
לצום בו — אסור לצום בשבת. כ"ק. כ"פ. מחזור ויטרי, שירים
וזמירות ותשבחות. וזמירות ישראל: על כן להתענות. ב"תקוני שבת",
פיסא, וב"אוצר התפלות": על כן להתענות בו. וזמירות ישראל,
זיטומיר: גם להתענות בו על סי...

15: כ"ק: הוא יום מנוחה הוא יום תענוגים. כ"פ: יום מכובד
הוא. שירים וזמירות ותשבחות: יום זה מכובד הוא. מחזור ויטרי:
הן יום מכובד הוא. וזמירות ישראל: היום מכובד הוא.

17 — 18: כ"ק: מתאבלים בו אחר נסוגים. שירים וזמירות
ותשבחות: המתאבלים בו, הם אחר נסוגים. כך גם ב"זמירות
ישראל" וב"אוצר התפלות". ב"הגיון לב" וב"זמירות ישראל", זיטומיר:
המתאבלים בו אחר נסוגים. כך גם בכ"פ. ועיין: הרב י"ל זלוטניק,
לומר "כי אשמרה שבת" — נרות שבת ג, עמ' לח, ג. שם כמה נוסחות
מתוך כתבי יד תימן: מתאבלים בו הם ארחות נסוגים (והכוונה כאן,
כנראה, לקראים); אויבי — אבליים בו, אחר נסוגים, לי יום שמחות
הוא וישמחני. ועוד נוסח: השמחים בו שמחה וששון משיגים, כי
יום שמחות הוא ותשמחני.

19: המחלל את השבת במלאכה חייב כרת. שמות לא, טו.

20: האגדה החסידית מספרת, שפעם כששר הצדיק רבי יצחק אייזיק
טויב מקאלוב (חקי"א — תקפ"א) "כי אשמרה שבת" והגיע אל הסור
"על כן אכבס בו לבי בבורית" הפטיק ואמר: הרי בורית אין מכבסים
אלא מכבסים בבורית! ומיד השיב בעצמו: אבל בקדושת השבת
יוכל לב האדם להיטהר ולזכות בכוח לכבס לבבות אחרים כמו
שמכבסים בבורית. אותו תלמיד שמסר דברים אלה — ואף הוא
שימש אחר כך צדיק — סיפר באוני חסידיו: יודעים אתם כיצד

נעשיתי יהודי? מורי ורבי הקדוש הוציא את נשמתו מתוך גופי וכיבסה כמו שהכובסת מכבסת לבנים בתוך הנהר, שיפשפה, הדיחה, ייבשה והחזירה בי כשהיא סהורה. עיין: ר' ישראל בערגער, עשר צחצחות, סיעטרקוב תר"ס, עמ' 73 (סי' כב) ועמ' 76 (סי' לג); מ. בובר, אור הגנוז, ירושלים תש"ז, עמ' 398; יצחק ורסל, ספר החסידות, תל אביב תש"ז, דף מט, א. — כייק: על כן אכבס בו כבורית. אתפללה לאל... כי יענני. "כי יענני" גם ב"שירים וזמירות ותשבחות".

ש מ ר ו ש ב ת ו ת י

(עמ' סד)

הסימן: שלמה חזק — ואין יודע מיהו שלמה זה. יש מיחסים את השיר לר' שלמה אבן-גבירול. עיין: דוידזון, אוצר השירה והפיוט ג, עמ' 495, סי' 1882. ביאליק-רבניצקי הכניסו אמנם את השיר לתוך "שירי שלמה בן יהודה אבן גבירול", ספר ששי, מלואים II, תל אביב תר"ץ, עמ' 82, אולם בהערות ובאורים (עמ' 54) אומרים הם: "אבל כנראה הוא שלמה אחר". השיר נדפס כאן על פי "עבודת ישראל".

- 1-2: למען תינקו ושבעתם מזיו (כך יש לחקן בסנים) ברכותי. לשון ישעיה טו, יא. אל המנוחה כי באתם. על פי דברים יב, ט. אל המנוחה — אל ארץ-ישראל.
- 3: ולו עלי. עיין ביצה טו, ב; אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי — ואני פורע. ועיין למעלה, עמ' לא, בשיר "יום שבת קודש הוא": ואם לזה הצור יסרע את חובו. עיין גם בהערות ובאורים, למעלה עמ' קמא. — שבת היום לה'. שמות טו, כה.

- 5: המשורר נקט בלשון ויקרא יח, יח. והפירוש: אחן את ברכתי בזו אחר זו לצרור הכסף, כדי לגלות ולהודיע את כבוד יום השבת.
- 6: שני — מלשון "לבוש שנים" (משלי לא, כא). והתכוונו מוקני — כלומר: עיינו בדברי החכמים שאמרו "שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חולי" (שבת קיג, א).
- 7: לשון אסתר ה, ה, אלא שהמשורר החליף את ה' מן באת-ה' מנה. והפירוש: אל תחוסו על כסמכם והכינו סעודת שבת כסעודת אסתר בשעתה.
- 8: על פי ויקרא כה, כז. והפירוש: הנדילו את חשבון הקנייה לכבוד שבת ושלמו עודף, כדי אכול והותר.
- 9: בטחו בי אמוני. אמוני — ישראל. ויש כאן השמעה של המאמר בביצה טו, ב, שהובא למעלה: האמינו בי.
- 10: בזכות שמירת שבת תבוא הגאולה. עיין למעלה, עמ' קלד, קמד.
- 11: והייתם לי סגולה. שמות יט, ה. — לינו ואחר תעבורו. בראשית יח, ה.
- 12: ותמלאו צמוני. על פי תהלים יז, יד.
- 15: ואז תתענג. ישעיה נח, יד. ישוררו שם. ביאליק-רבניצקי: ישוררו שם.

ד ר ו ר י ק ר א

(עמ' סה — סו)

הסימן: דונש-שלוש פעמים בשלוש המחרוזות הראשונות ופעם אחת במחרוזת האחרונה, הששית¹. והוא כנראה דונש בן לבראט. משורר

---

1. אהרן מירסקי סובר, שאף במחרוזות 4 — 5 אנו מוצאים חתימת שמו פעמיים: אלהים תן במדבר חר / חדס שיטה ברש תדהר // ולמזהיר

ומדקדק. נולד בכגדאד בשנת ד' תרי"ט בערך. מכאן עבר לפאס שבאפריקה הצפונית וחזר לאחר 20 שנה לעיר מולדתו לשמוע לקח מפי רב סעדיה גאון. נפטר בשנת ד' תש"ן (990) בערך. דונש עמד ביחסים עם גדולי דורו: ר' חסדאי אבן שפרוט, רב שמריה בן אלחנן. מנחם בן סרוק וידועות יתשובות דונש בן לברטי (לונדון 1855) נגד ר' מנחם בן סרוק ויספר תשובות דונש הלוי בן לברט על רבי סעדיה גאון (ברסלוי 1866). שיריו נאספו על ידי נחמיה אלוני ויצאו ביספרית מקורותי (ט) של מוסד הרב קוק: דונש בן לבראט. שירים. יוצאים לאור בצירוף מבוא והערות על ידי נחמיה אלוני. ירושלים תש"ז – ועל סיו גרסס כאן ידרור יקרא'.

משקל השיר: — — — — —. תרגום גרמני מאת א. זולצבאך בספרו של דיר מ. צובל: Der Sabbat, S. 189-190.

- 1: ויקרא כה, י.
- 2: דברים לב, י. בבת. בבת עינו. זכריה ב, יב.
- 3: נעים שמכם. אם תנוחו בשבת לא ייפסק שמכם הנעים.
- 4: במחזור ויטרי: ונוחו – נגד המשקל.
- 5: נוי ואולמי – בית המקדש. עי' יואל ב, יז.
- 7: נטע שורק. נטע של גמון משובחת – ישראל. על פי ישעיה ה, ב.
- 8: במחזור ויטרי: שועת בת עמי.
- 9: ישעיה סג, א"ג. בצרה = אדום, ארצות הנוצרים.
- 10: וגם בכל – ארצות ערב. יש גורסים כאן: וגת באדום. עי' ישעיה שם, שם.

ולגזור / שלומים תן כמי נחר, הדף קמי אל קנא / במוג לבב ובמגנה // ונרחיב סח ונמלאנה / לשוננו לך רנה. עיין קרית ספר, שנה כד (תש"ז), עמ' 19.

11: צרי. ביעבודת ישראל: צרים. במחזור ויטרי: צריי באף ועברה.

13: תהלים עה. ז. במחזור ויטרי: אלהי תן למדבר הר.

14: ישעיה מא, יט. שם: הדס ושיטה ברוש ותדהר.

15: יחזקאל ג, כא. כלומר: המזהירים על מצוות שבת והנוהרים בה.

16: ישעיה מח, יח. במחזור ויטרי: נטה שלומים.

17: הדוף. במחזור ויטרי, תקוני שבת (פיסא), אוצר התפלות, שלשה

ספרים נפתחים: הדוף — רמוס. על פי איוב מ, יב. בתקוני שבת, פיסא:

בְּאֵל קֵנָא — לתיקון המשקל.

17-18: בעבודת ישראל: הַדּוּף רִשְׁעָה בָּאֵשׁ קִנְאָה

בָּלֹם פִּיָּה בְּכָל-פִּנָּה.

18: במוג לבב. יחזקאל כא, כ.

19: תהלים סא, יא. ביעבודת ישראל: לְמִלְאָנָה.

20: שם קכו, ב.

21: משלי כד, יד.

24: קדשך. ביעבודת ישראל: לְקַדְּשֶׁךָ — כדי להתאים למשקל.

במחזור ויטרי חסרות השורות 21 — 24 ובמקומן בא שיר זה 2:

אָדוֹם עָקַר אֲשֶׁר עָקַר

צִי אֹבֵד נָטַע בְּנָה³

וְגַם הִקְצַר פְּנֵי קֶדֶר

אֲשֶׁר אֲתִי מָאֵד עָנָה.

וְתַצְמִיחַ צִדְקָנוּ

וְיִשְׁעֵנוּ כְּמוֹ גִּנָּה

וְתִבְנֶה צִיר מְשׁוֹשֵׁנוּ

---

2. עיין: דונש בן לבראט, שירים, עמ' נט. אוהן ארבע השורות באות

במחזור ויטרי שם בסוף השיר "דלה שובב". עיין שם.

3. בנה — ישראל.

ומדמנה וסנסנה.⁴
 ואכן קאסו בונים
 תשימנה לראש פנה⁵
 ופדוני יי' ישובון
 וקאו ציון ברנה.⁶

שבת היום ליי

(עמ' סז — סח)

הסימן: שמואל — ואין יודע מיהו.
 נדפס על פי יעבודת ישראל.

1: שמות טז, כה.

8: תהלים — בשמחה. עי' שופטים ט, כז.

9: תהלים קיח, כד.

11: עי' גם למעלה, עמ' סח: וינצרכם כמו בבת.

12: שמות כ, י.

13-14: ישעיה נח, יג-יד.

15: נחמיה ח, י.

18: לשון המשנה ערלה ג, ז. אגוזי פרך, שהקליפה רכה ונמרכים

מאליהם. ועי' בפירוש רמ"ע מברטנורה.

19: דברים ח, י.

21: דניאל י, ג.

23: ביאור התפלות: את השם.

24: עזרא ח, כט. לשון זריזות.

---

4. ערים בנחלת יהודה. עי' יהושע טו, לא. 5. תהלים קיח, כא. 6. ישעיה לח, יי.

רצו מאד באַססע זי בתוך מלאכים וכל־קנסיס
 שמחו עבשו בשעה זו שבה רצון ואין כעס
 קרבו אלי ראו חילי שאין דינים חזקים
 בחוץ נתונים ולא עולים אלה הכלבים החצופים
 והנה אנשין צדיק הניחם למנחה צד־יהיו עקרים
 רצון שלו שגלה לו לבשל כל־קלפות
 ישים אותן בנקרותיהן וינגזו בתוך סלעים
 הרי עבשו בעת המנחה בשמחה שלנצח העולם.

פירושים למקור הארמי :

- 1 : בני היכלא — הם תלמידי החכמים המשתוקקים לראות את זיו השכינה. — דועיר אנשין. ברוב המקורות : זעיר אנשין. עיין, למשל, תקוני שבת, פיסא, וינעם זמירות ישראל.
  - 4 : שעת מנחה שבכל ימות השבוע היא שעת דין. אבל שעת מנחה שלשבת היא שעת רצון ורחמים.
- פירוש נאה על "בני היכלא" נמצא ב"סידורו של שבת", פאריצק תקע"ח, חלק שני, דרוש הראשון. עיין שם. תרגום גרמני בספרו של ד"ר מ. צובל, עמ' 194—195.

מזמור לדוד

(עמ' ג, עב)

תהלים כג. נכנס לתוך זמירות של שבת בהשפעתו של הארי הקדוש. עיין : הורודצקי, חורת הקבלה, עמ' 16 : לקח שתי אגודות־הדס וחברן בשתי ידיו בירך עליהן והריח בהן והקיף את השלחן ואמר : זכור ושמור בדבור אחד נאמרו והניח את ההדסים ואמר : מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר וכו'. עיין גם "ענג חיים לשבתי", דף גב.

הסימן: יהוה. מקובל שהשיר הוא של רבי אליעזר אזכרי¹, בעל ספר חרדים, מחכמי צפת במאה הרביעית של האלף הששי (נפטר בצפת בשנת ש"ס (1600)). היה תלמידו של ר' יוסף סאגיס ועמד במשא ומתן של הלכה עם ר' משה די טראני (המבי"ט) ובנו ר' יוסף (מהרי"ט). יעיר וקדיש קראו לו לריא אזכרי ושמו נתפרסם בארץ-ישראל ומחוצה לה. תורתו הושפעה הרבה מתורת האריי. אחד היסודות שעליו בנה ריא אזכרי את תורתו הוא — אהבה עזה. "דרך החושק לקרוא לתשוקתו — לבבי, לומר כי כל מחשבות לבו לעשות כל שלכה חפץ ולבבו ולבבה באהבה נקשרו. וכן קורא ליוצרו אוהבו הנאמן לו, שנאמר (תהלים עג, כו): צור לבבי וחלקי אלהים לעולם... וכן דרך החושק לקרוא לתשוקתו: נפשי, לומר כי קשה לפרוש ממנה כפרישת נפשו מגופו, כי מיד ימות, וכן האוהב הנאמן ליוצרו קורא לו נפשי" (ספר חרדים, סדילקאב 1836, עמ' 34). "דרך החושק לשורר וכיון שאהבת יוצרנו נפלאה מאהבת נשים, האוהב אותו בלב שלם ישיר לפניו ית' כאשר שרו משה ובני ישראל, מרים ודבורה ויהושע ובני קרח ודוד ושלמה ברוח הקדש" (שם, עמ' 33).

וכשם שעל כל אדם מישראל לאהוב את עם ישראל כך עליו לאהוב גם את ארץ ישראל "ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, כי חחלת עונינו שנקבעה לנו בכיה לדורות יען מאסנו בה" (שם, עמ' 82).

לאור הדברים שלמעלה יובן גם השיר הנפלא "ידיד נפשי. ועיין: אוצר השירה והפיוט ב, עמ' 277, סי' 407.

---

1. שמעתי מפי המרום' גרשם שלום, שכך יש לקרוא את השם (ולא אזכרי או אזכרי).

ע"ן אנרות שד"ל, חלק חשיעי, קראקא תרנ"ד, עמ' 1287: ידיד נפש
 אב הרחמן הוא שקול במשקל ח' קולות בכל טור, והשואים נחשבים
 כתנועות, יש טור שיש בו שוא אחד (כמו זה: ידיד נפש וכו') ויש
 טור שיש בו שני שואים (כמו גילה וְנִשְׁמָחָה בך), ויש טור שאין בו
 שום שוא (כמו הדור נאה זיו העולם, מהר אהוב כי בא מועד), והדרך
 הנה נוהג במשוררי איי בדורות אחרונים... וקודם לכן היה נוהג
 באיטליאה... והוא חדוש שנתחדש באיטליאה זה כארבע מאות שנה².
 דומה שחוק משד"ל איש לא שם לב למשקל השיר והילכך נוקד תמיד
 שלא כהלכה ואף נוסח השיר נסתרס בכמה מקומות. והרי כמה תיקונים
 בשיר לשם המשקל: טור 14 יש לגרוס: חוסה (במקום יחוסה).
 טור 15 יש לגרוס: נִכְסָף נִכְסָף (במקום יִנְכַסְסִיתִי). כך גם בישערי
 ציון, ליוורנו תרכ"א, דף יח, א. טור 17: במקום יאלה חמדה לבי
 הנוסח בישערי ציון: אָנָּה אֵלֵי חֲמַדָּה לִגִּי – ונוסח זה מתאים למשקל.
 טור 18: אף כאן יש לומר: חוסה־נא (במקום יחוסה). טור 19:
 במקום יחביבי גורס ישערי ציון: חביב – וזה מתאים למשקל. לפי
 זה יש לנסח את המחרוזות השלישית ותחילת המחרוזות הרביעית כך:

---

2. ע"ן: חיים שירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, ברלין תר"ץ, עמ'
 27; וע"ן: רמח"ל, לשון למודים, מהד' א. מ. הברמן, ירושלים תש"ח
 (חוצ' מוסד הרב קוק), עמ' נב: "וכבר מצאנו אל המאור הגדול האלקי.
 עטרת צבי המשוררים, הרמ"ז וצוק"ל, אשר בשיר משיריו שמר חק התנועות,
 ואת חיתור לא זכר וישכח... ובעל נעים ומירות ישראל אשר גדלו במאד
 מאד מאור עינינו האר"י וצוק"ל, שמר בשיריו חק התנועות ומספרם ולא
 הביט אל חיתור כלל, כי לא יועיל מכל וכל אל תפארת המאמר ונועמו;
 לא כן מספר התנועות, כי תארח לחברה עם מנעימי השיר ומסארייו". ע"ן
 גם: א. מירסקי, קרית ספר, כה (תש"ט), עמ' 39–40. – למעלה (עמ'
 יז–כ, מז–מח, עא) בשיריו הארמיים של האר"י הקדוש ראינו ששם לב
 גם אל היתדות כמנהג משוררי ספרד.

וְתִיק יְהוּ-נָא בְחֻמֵּי
 חוּסָה-נָא עַל-בֶּן אֶהוּבָךְ
 כִּי זֶה כְּמָה נִכְסֵךְ נִכְסֵךְ
 לָרֵאת בְּתַפְאֶרֶת עֲוֹן
 אָנָּא אֵלֵי חֲמֹדָת לְבִי
 חוּסָה-נָא וְאַל-תִּתְּעַלֵּם

הַגְלָה-נָא וּפְרֹשׁ חֲבִיב — — —

א ל מ ס ת ת ר

(עמ' עה — עו)

הסימן : אברהם מימין חזק. מתלמידיו של רבי משה קורדובירו
 (רפיב — שיל) בצפת. עיין : לאנדסהוטה, עמודי העבודה, עמ' 9.
 נדפס כאן על פי שערי ציון, ליוורנו תרכ"א, דף יח.
 השיר מיוסד על עשר הספירות (כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה,
 תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות).

7 : איוב כח, יב.

8 : תהלים קיא, י.

12 : שם לא, כד.

14 : שם קה, ה.

16 : ישעיה סג, ז.

24 : תהלים סט, לד.

29 : יניקת הנביאים. משה ואהרן.

31 : יכין ובוועז — נגד שתי המידות נצח והוד. עיין מדרש תלפיות,
 ענף כנויי המדות, אומיר תציו, דף רז, א.

- 32: ישעיה נד, יג.
- 35: משלי י, כה. ועיין: מדרש תלפיות, ענף ברכת נשואין וסודו (דף עא, ג): מקום הדעות ושמחה והאחזה הוא יסודו של עול' ולמי כל חמדת ישראל וצדיק וצדיק שני רעים הא[ה]ובים זה דודי וזה רעי שני עופרים תאומי צביה הרועה בשושנים.
- 36: ירמיה יב, א.
- 38: שיר השירים ג, יא.
- 40: ישעיה סב, ג.
- 42: ומפריד אלוף. משלי טז, כח: שם יז, ט. ויש גורסים: ומיחד אלוף. ועי' תקוני הזהר, מהד' הרב ראובן מרגליות, הוצ' מוסד הרב קוק, תל אביב תשיח, דף יז, א (תפילת יפתח אליהו'): ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון ובגין דאנת מלגאו, כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר, אתחשב ליה כאלו אפריש בך.
- 43: ססיר גורתם. איכה ד, ז.
- 44: תהלים קיט, קסט.

המבדיל בין-קודש לחול

(עמ' טא — טב)

הסימן: יצחק הקטן ואין אנו יודעים מיהו. נדפס כאן לפי עבודת ישראל.
במחזור ויטרי ובסדור מברכה' בא הפיוט בסדר אחר: המבדיל, יום
פנה, צדקתך, חלפה, קראתי (קראתיך), העתר, קולי, סהר, נחנו. ויש
בו בפיוט זה סימנים שהוא מיועד לתפילת נעילה ביום הכיפורים:
חסאתינו ימחול: יום פנה כצל תמר / אקרא לאל עלי גמר: פתח לי
שער המנוטל, ועוד. ועיין מה שכתב על כך רבי משה סופר ביחתיים
סופרי (אורח חיים, סימן סז): "מה שנאמר לו שמקמקתי על אמירת
סומון המבדיל בין קודש לחול אמנם אני בעצמי אומר בכל מושק
כאשר שמעתי וראיתי אך מקסוקי שלעיד דמיש בהמרדכי סוף יומא
שנתקן אותו הסומון לאומרו במויה"כ וכן הוא מנהג אשכנז לאמור
ראשית הסומון בנעילת יה"כ שחל בשבת בכלל שארי ראשי הסומוני
ונראה שלא ניתקן כלל למיש דעלמא אלא ליה"כ כנראה מכל ענינים
וחרוזים מתפלל על כפרת עונות ואמרו יום פנה כצל תומר ואמרו
חלפה עונת מנחתי ואמרו פתח לי שער המנוטל כל אלו ענינים
מורים שניתקן על יה"כ שעומדים כל היום להתפלל ומתפללים בעת
נעילת שער וכדומה וביחוד אמרו אקרא לאל עלי גומר שייך איה"כ
דביד מקדשין ל"י והקביה מסכים על ידם שע"ז נדרש בירושלמי הך
לאל גומר עלי אבל בשבת בראשית דקביעא וקיימא לא שייך האי.
עיי' גם: ר' יעקב רייפמאן, הערות על פיוטים שונים — ציון א
(תרא), עמ' 165. — תרגום גרמני מאת הפרופ' גרשם שלום — בספרו
של ד"ר מ. צובל.

2: ביאור התפלות: הוא ימחול. ויש גורסים: חסאתינו מחול ימחול
(סדר תפלה, תל אביב תשי"ב).

3-4: זרענו וכספנו ירבה כחול. יש מוחקים את התיבה 'וכספנו' משום שאומרים שהטור נוסד על בראשית כב, יז: כי ברך אברכך והרבה ארבה את-זרעך ככוכבי השמים וכחול על-שפת הים. בזמן האחרון הראה דב סדן (שטוק), שיש כאן גם השמעה מישעיה מח, יט: ירבה כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו (עיין נרות שבת ז (תשי"ט), עמ' סג). אנב: גם בישירים וזמירות ותשבחות' הנוסח: זרענו ירבה כחול. במחזור ויטרי וביסדור מברכה': וזרעינו ירבה כחול. עיין: י"ל זלוטניק, נרות שבת ג (תש"ו), עמ' קלח. ויש גורסים על פי הגר"א: זרענו ושלומנו.

ועיין מה שכתב רבי משה סופר, בעל 'חתים סופר' (חלק אורח חיים, סי' סז): 'והנה במחזור אשכנז בנעילת יהיכ נדפס כספינו וזרעינו ובסידורים בזמירות למ"ש הסכו והדפיסו זרעינו בתחילה ואח"כ כספינו ונימוקם עמם שיש להקדים זרעו לכספו כדקפיד מרע"ה על בני גד ובני ראובן שהקדימו גדרות צאן לספם אבל כד מעיינת שפיר בכיוון הקדים כספינו לזרעינו מפני שסוגר על הפיוט הזה מסיים בתיבת 'לילה' וחרוזו הראשון הוא 'חולי' וע"כ אמר ירבה כחול וככוכבים בלילה וע"כ אם מקדים כספינו לזרעינו שניהם ירבו זה כחול וזה ככוכבים בלילה וירבה הכסף כחול כדכתיב בשלמה המלך ע"ה אם הכסף כאבנים וזרעינו ככוכבים כברכת אאע"ה אך אם נקדים זרעינו לכספינו יהיו הבנים כחול ולא יתכן כי אחז"ל כשיהי' יורדים יורדים עד לעפר וכשהם עולים עולים עד הככבים והכסף ככוכבים גם זה אין לו ענין כי עיקור ריבוי ככבים הוא בגדולה ובמעלה ולא בריבוי וזה לא שייך בכסף ע"כ נוסחא ישינה היא אמתית וממילא אין קפידא בהקדים כספינו לזרעינו כיוון שיש טעם לדבר לא דמי לבני גד ובני ראובן ואין לומר יקדים גם ככוכבים בלילה ליראה כחול זה לא היה אפשר לבצל הפייטן מפני סוגר חרוזותי' כמובן'. ועיין עוד: ר' שלמה אהרן ווערטהיימער, באור שמות הגרדפים שבתניכ, חלק שלישי, ירושלם תרצ"ב, עמ' קי-קיב.

- 5: יום סנה כצל תומר. יום השבת סנה כצל הדקל. עיין: רבי משה אבן-עזרא, שירי החול, מהרי' חיים בראדי, ברלין תרצ"ה, עמ' קנח: וכן-יונה בראש אָמיר קָקֶנֶן / קָקֶנֶן-בָּשָׁם עָלֵי מַה־זֶּה יְקוֹנֶן אָסִיקִיו לֹא יִכְבְּזוּ לְמָלוֹ / וְצֵל תִּקְרַר עָלֵי רֹאשׁוֹ מְגוֹנֶן
- 6: על פי תהלים נז, ג. כלומר: משלים חסדו עלי.
- 7-8: על פי ישעיה כא, יב. כך גם ביסירים וזמירות ותשבחות וביחקוני שבת, פיסא תקמיו. במחזור ויטרי ובמקורות אחרים: אמר שומר אתא בקר וגם לילה.
- 9: צדקתך כהר תבור. כלומר: צדקתך גדולה כהר תבור שהוא גבוה בין ההרים. ויש כאן השפעה של תהלים לו, ז: צדקתך כהררי אל.
- 10: על חטאי עבור תעבור. ביסירים וזמירות ותשבחות: עלי פשעי. במחזור ויטרי: חטאי עבור תעבור – וחסר יעלי. ב"חקוני שבת, פיסא תקמיו: יעבור תעבור.
- 11-12: תהלים צ, ד.
- 13-16: חלפה עונת המנחה, היא עונת המנוחה, יום השבת, שחכמינו קראו לה "מחנה" (אמר הקדוש ברוך הוא: מחנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני רוצה ליתנה לישראל. שבת י, ב). יגעתי באנחתי. תהלים ו, ז. ועיין: דוד ילין, תורת השירה הספרדית, ירושלם התייש, עמ' 215.
- 17: ביסירים וזמירות ותשבחות: קולי שמעה בל יונטל. וכך גם בחקוני שבת, פיסא תקמיו (רק במקום יונטל – יוטל). במחזור ויטרי: קולי בל אבטל. ביאוצר התפלות ובמקורות אחרים: קולי בל יונטל. והפירוש: שמע קולי, שלא יושלך.
- 18: במחזור ויטרי: מנוטל. המנוטל – המנושא. כלומר: שערי השמים. עי' ישעיה סג, ט: וינטלם וינשאם.
- 19-20: על פי שיר השירים ה, ב. כלומר: שערות ראשי רטובים מרוב אנחות כאילו נרטבו בטל לילה.
- 22: בסדור מברכה: לשועתנו תנה פדיום.

23-24 : משלי ז, ט.

25 : במחזור ויטרי : קראתי.

26 : תהלים טז, יא.

27 : מדלה תבצעני. מן העניות תצילני. במחזור ויטרי ובסדור מברכה :
יבצעני. על פי ישעיה לח, יב. ב'אוצר התפלות' : מדלות תבצעני.
ועי' מטיב נגן, עמ' 10.

28 : ב'שירים וזמירות וחשבחות' : ועד לילה.

31-32 : איוב לה, י. הנותן בישועת פתאום שירי תודה ותרועה בפי
הקוראים אליו בעת צרה.

33 : ירמיה יח, ז.

34 : על קל וחומר. על עבירות קלות וחמורות. ובעל יעבודת ישראל
מפרש : אחרי כי איננו בידך אלא כחומר ורגב עפר, עיכ קל וחומר
שתסלח לנו כי יצירי עפר אנחנו ובזה לי קל וחומר בסעמו הנהוג
בלי חז"ל.

35-36 : תהלים יט, ג.

במחזור ויטרי נוסף בסוף :

חן-נא מנשליך
זכם לנפסי סלליך
קום פי עליך
שמר מה-מלילה¹

יצוה יי חסדו²
זרע ישראל עבדו³
יהודה חלקו יגחלו⁴
וירצנו ירבה כחול

---

1. ישעיה כא, יא. 2. תהלים מב, ט.

3. דברי הימים-א טז, יג. 4. על פי זכריה ב, טז.

צדק ושלום נשקו⁵
 לצם אשר נשקו
 ועשקיהם יגחל⁶
 וזרענו ירבה כחול

שובו לכם לאֱהֲלִיכֶם⁷
 ובִּרְכוּ שֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
 יִהְיֶה שְׁמוֹ בְּמַחֲוֹל⁸
 וזרענו ירבה כחול⁹

קדוש ישׁרָאֵל מוֹשִׁיעֵנו
 נִשָּׂא יֵשָׁא לְפָשְׁעֵנו
 לֹא נִירָא וְלֹא נִדְחַל¹⁰
 וזרענו ירבה כחול¹¹.

בכמה מקורות אחרים נוספו לאחר המחרוזות התשיעית שלוש מחרוזות
 שסימנן א מ ח¹²:

אל פֹּדֶה מִקַּלְצָר
 קְרָאנוּהָ מִן־הַמַּצָּר

5. תהלים סח, יא. 6. יגחל, ישרוף. מלשון גחלים.

7. דברים ה, כז.

8. תהלים קמט, ג.

9. נראה שהתחלחה של מחרוזת זו מסורסת. המחרוזת המקורית התחילה
 בנראה בחי'ת של הסימן יצחק—וזהו פיוט בסגנון עשמו. עיין אוצר השירה
 והפיוט, ב, עמ' 148, סי' 742. המחרוזת הראשונה (חון נא) מקומה, כנראה, בסוף.

10. נדחול, נסחד. 11. ישעיה מג, ג.

12. ועיין דברי דב סדן ב"גרות שבת" שם.

יִדֶּה לֹא תִקְעֶר
לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה

מִיכָאֵל שֶׁר יִשְׁרָאֵל
אֵלֵיהוּ וְגַבְרִיאֵל
יְבֹאוּ-נָא עִם-הַגּוֹאֵל
קוֹמוּ רְנֹו פִּתְחֵי הַלַּיְלָה¹³

תִּתֵּן לָנוּ שְׁבוּעַ טוֹב
רָצֹנָן קָגֶן רָטֹב
גַּם יְיָ יִתֵּן הַטּוֹב
כָּל-הַיּוֹם וְכָל-הַלַּיְלָה.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה

(עמ' סג—סה)

הסימן: יעקב מגוי חזק. במחזור ויטרי, שבו שינויים בסדר הפיוט והוספות, הסימן: יעקב מן יריחו. ויריחו היא העיר לוניל בדרום צרפת. ר' אלעזר לאנדסהוט ב"הגיון לב" עמ' 398 סובר, ש"במוצאי

---

13. עיין דברי ר' אברהם הלוי ב"הוראה על שאלת המלאכים" (כרם חמד, מחברת חשיעית (תרס"ז), עמ' 144): "כמו שרגילין קצת בני אדם לומר בסוף בקשת המבדיל חרוז ג' שאומר כן: מיכאל וגבריאל אליהו ודניאל, בואו נא עם הגואל, קומו בחצי הלילה. ודודי החכם השלם ר' אברהם ׳ן נחמייאש ז"ל היה גוער באומרים כן, והנהיג לומר: יבואו נא עם הגואל יקומו בחצי הלילה, דחשתא הוי תפלה להקב"ה". ב"סדור מברכה" באמת הנוסח: בואו נא עם הגואל קומו בחצי הלילה. המחרוזת האחרונה ("תנה לנו") חסרה כאן בכלל.

קצא

יום גילה" (ש' 41) היא התחלה של פיוט חדש שנוסד למוצאי חג הסוכות שרק הוא הוא "יום גילה ויום שמחה". וכן נראה מן הסיום בפסוקי הלל "אך בעבור ששניהם נוסדו למוצאי יום טוב (ז!) ועל משקל אחד נחקרבו ברבות הימים זה לזה ונעשו לפיוט אחד". ר' יעקב רייפמאן (ציון א, עמ' 166) סובר, שהפיוט נוסד למוצאי יום השבת, שבו מקדשים את הלבנה. זה מוכח מן הדברים : יהי החודש הזה וכו'.

המשקל : שש תנועות.

2: במחזור ויטרי ובסדור מברכה : המציא ... הנחה. גם בער גורס : המציא.

3: שלח תשבי לְנֶאֱנָחָה (כך יש לנקד לשם המשקל) – שלח את אליהו הנביא (עי' מלכים-א יז, א). מבשר הגאולה, לבית ישראל הנאנח בגולה.

4: וגם יגון וְאֶנְחָה. על פי ישעיה לה, י.

5 – 8: יאה הוא לך צורי. במחזור ויטרי ובמקורות אחרים (שירים וזמירות ותשבחות : סדור מברכה, תקוני שבת, פיסא חקמיו, הגיון לב, זמירות ישראל, זיטומיר, ועוד): יאתה לך צורי. והפירוש: ראוי לך אלהי. – כרה לי שוחה. על פי ירמיה יח, כ. בכמה מקורות : אשר כרו לי.

9 – 12: עת דודים תעורר אל – עורה נא אל עת-דודים, היא שעת רצון, אהבה, כדי להציל עם המבקש לראות טובך עם ביאת הגואל לשה סזורה נדחה (על פי ירמיה ג, יז). – במחזור ויטרי : מלט ... ונדחה.

13: גרבה – ישראל.

14: דגול מרובה. שיר השירים ה, י.

15: במחזור ויטרי : שבוע הבא – וכך באמת יש לגרוס לשם המשקל.

18: געולה. בזויה.

קצב

- 19: ישעיה סב, ד. במחזור ויטרי ובסדור מברכה: עתה תהיה בעולה.
- 20: תהלים קיג, ט. במקורות רבים: באם הבנים.
- 21: מעינות — מעיני הישועה. עי' ישעיה יב, ג.
- 22: בסדור מברכה: ופדויים עת ישובון. בשירים וזמירות ותשבחות ובתקוני שבת, פיסא תקמ"ו: ופדויי עוד ישובון. כך גם ב"שלשה ספרים נפתחים". ב"הגיון לב" וב"אוצר התפלות": ופדויי יי עוד ישובון. ב"עולת שבת": ופדויי עוד ישובון. — על פי ישעיה לה, י.
- 23: ישעיה יב, ג.
- 25: רחמן. כך יש לנקד לשם המשקל.
- 26: יצמצמו עם לא אלמן — יבקש ישראל שאינו אלמן מאלהים. לא אלמן ישראל. ירמיה נא, ח.
- 27: גאמן. — לשם המשקל.
- 28: גִּתְּקִיטָךְ הבטחה (כך יש לנקד) — כשחקיים מה שהבטחתנו. כך גם בשירים וזמירות ותשבחות.
- 29: פלטי חרץ. פליטי הגזירות. במחזור ויטרי: ידידים. וכך נכון לשם המשקל.
- 30: שם: נגינות יהגו כמרץ. כך גם בסדור מברכה. ונראה שזה הנוסח הנכון.
- 31 — 32: תהלים קמד, יד. בסדור מברכה וב"שלשה ספרים נפתחים": בלי צעקה ובלי פרץ אין יוצאת ...
- 34: ירמיה לג, יא.
- 35 — 36: בסדור מברכה: ויצאו נא קהלי זה בקול ששון וקול שמחה.
- 38 — 40: שם ובשלשה ספרים נפתחים:
- וְאֵמִיץ יַעֲשֶׂה בְּקִשְׁתִּנוּ
וַיִּשְׁלַח בְּקֶל־מַעֲשֶׂה יְדֵינוּ
בְּרֶכֶה רְוָחָה וְהַצִּלָּהּ.
- גם בתקוני שבת, פיסא תקמ"ו: ...בקשתינו... ברכה רוחה והצלחה.
- כל המחרוזת הזאת (ש' 37 — 40) לקויה במשקל. ועי' בשלשה ספרים

נפתחים, ב'הגהה' שם. שניסה לתקן את הדבר: חזק ומלא שאלנו / ואמץ ועשה בקשנו / והוא ישלח במעשינו / ברכה וגם הצלחה. — שינויים נוספים: בשירים וזמירות ותשבחות: יעשה כבקשתנו והוא ישלח במעשי ידינו.

41: יום גילה — יום השבת, שהוא יום גיל.

44: המשקל לקוי ונראה שיש לתקן: הַנְּחָה. עיין נרות שבת ג, ע' לב. בהגיון לב: רוח ששון וצהלה. כך גם בשירים וזמירות ותשבחות.

45: בשלשה סמרים נפתחים: קול צְהֵלָה וקול רנה. כך גם בסדור מברכה. וכך נכון לשם המשקל.

46: תְּבַנְנָה. לשם המשקל יש לנקד: תְּבַנְנָה.

47: תהלים קיח, כה.

במקום שלוש המחרוזות האחרונות (ש' 37 — 48) באו במחזור ויטרי שלוש מחרוזות אחרות:

סי ימלא משאלותינו

למיחלים בבקשתנו

ישלח בקרבה ותצלחה בקל-מעשה יְדִינו

נגילה ונשמחה

וראה עניי ואל-קשיי

סלח מריי ועוויי

קשור-נא כאבי בבית אווי 1

בקול תודה לך אֶנְבְּחָה

בְּנֵה חומות אֶרְמוֹנֵי

וישירו שם כְּהֵנִי

וקול הודו אֶת-אֲדֹנֵי

בקול ששון וקול שמחה.

---

1. בית המקדש, שאווה ה' למרשב לו. תהלים קלב, יג.

כן יש להעיר על שינוי סדר המחרוזות הקודמות במחזור ויטרי :
לאחר המחרוזות השביעית (נחה עמך כאב רחמן) באה כאן המחרוזות
התשיעית (יהי החדש הזה) ואחריה מחרוזות נוספת שאינה בנוסח שלנו:

רָפָא-נָא יְהִי כְאָבִי
וְרַב שְׁשָׁעִי וְרַב חֻבִּי
לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה-נָא אָבִי
הוֹשִׁיעָה-נָא וְהַצְלִיחָה

לאחר מחרוזת זו באה המחרוזת השמינית (וידידים פליטי חרץ). בסדור
מברכה שינויים נוספים : גם כאן באה המחרוזת התשיעית לאחר
המחרוזת השביעית ואחריה המחרוזת השמינית (וידידים פליטי חרץ).
ואחר כך : 'ראה עניי ואל קשיי / סלח מריי מחול עוני. / קשור
עדיי בבית אוי. / בקול תודה לך אזבחה. // חזק ימלא משאלותינו /
ואמץ יעשה בקשתנו / וישלח בכל מעשה ידנו / ברכה רוחה והצלחה. //זה אלהינו קוינו גבורתו / למיחליו יקרב גאולתו / ובגבורת עזו
ישועתו / נגילה ונשמחה. // קול צהלה וקול רנה / שפתינו אז
תרננה / אנה יי הושיעה נא / אנה יי הצליחה נא'. והדברים מסורסים
ובלתי מובנים.

ח ד ש ש ו נ י

(עמ' סו — סז)

הסימן : אורי (אמץ וחזק רסיון ידי), א"ב. כך שיערו הרב אברהם
יצחק הכהן קוק ז"ל ורבי זאב וואלף חיות (עיין גרות שבת ג,
עמ' לב) ותומך בה ש"ח קוק (שם, עמ' לט). עד עכשיו סברו,
שהסימן הוא ח שאן (חדש ששוני אל נא). השערה זו שיער
ר' יעקב רייפמאן ושד"ל אמר עליה ש"היא קרובה ומתקבלת" (אגרות
שד"ל, חלק ששי, עמ' 817). כן שיערו, שהסימן הוא שילא (חדש

ששוני אל נא). עיין אוצר השירה והפיוט, כרך ב, עמ' 225, סי' 60,
וכרך ד, עמ' 305, סי' 60.
נרמס כאן על פי "אוצר התפלות".

3: על מי ישעיה לה, ג.

4: מעבדי. מעשי.

5: איכה ג, יט.

6: קיים את דברך הטוב לעורדני.

10: בשירים וזמירות ותשבחות: לחם חקי. כך גם בכתב יד אוקספורד:

Opp. Add. 58 - P 3411.

11: טובו של חיל הגוים מהר להניק לי. עי' ישעיה ס, טז: וינקת
חלב גוים. ושם סא, ו: חיל גוים תאכלו. לשם המשקל יש לנקד:
לְהִנְיָקִי. בכתב יד אוקספורד: חלב וכל טוב חיש להניקי. וודאי שיש
כאן שינוי מתוך חשש. כך גם להבא.

15: חכין רפואה (צרי) לחבוש סצעי ישראל. — לְחַבּוּשׁ. כך יש
לנקד לשם המשקל. כך גם להלן: לְאָכַל (16), יִחְזָה (17), נִצְלָה (24).
בשירים וזמירות ותשבחות: לעם זו צורי צור לחבוש. בכתב יד
אוקספורד: עם זו צורי ציר לחבוש.

18: עי' עובדיה א, כא: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר
עשו. בכתב יד אוקספורד: נוה הר ציון. עי' למעלה.

21: ב"שירים וזמירות ותשבחות": עמון ומואב אדום חכלה.
בכתב יד אוקספורד: אותם תכלה.

23: מעם אלה. עי' ישעיה מט, כא: מי ילד-לי את-אלה...
ואלה מי גדל... אלה אימה הם.

24: תהלים מח, ג. קרית מלך רב — ציון.

25: עם צבי — ישראל. על פי שמואל-ב א, יט: הצבי ישראל.
בכתב יד אוקספורד: תוך עם צבי.

אגיל ואשמח

(עמ' סח — סט)

הסימן: אלעזר — ואין יודע מיהו.

מבנה השיר: חמש מחרוזות, כל אחת בת ששה טורים: בטורים 1, 2, 4, 5 של כל מחרוזת — שבע תנועות (פעמים גם שוא נע תנועה היא). בטור 3 — ארבע תנועות: הטור הששי הוא תמיד "אליהו הנביא ומלך המשיח".

השיר נדפס תחילה ב"שירים וזמירות ותשבחות" ונדפס כאן לפי "אוצר התפלות".

2 — 3: דוידזון (אוצר השירה והפיוט א, עמ' 22, סי' 437) מביא נוסח: בראותי כי כלביא תריב.

5: איש צמח — משיח. על פי זכריה ג, ח: עבדי צמח, שם ו, יב: איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה'.

7: בשירים וזמירות ותשבחות: לכן בגוים.

10: יעלה גוי אחד — ישראל. על פי שמואל-ב ז, כג: ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. — יַעֲלֶה. כך יש לגקד לשם המשקל. כך יש לגקד גם להלן: לַמַּעֲרָב (ש' 13), לַעֲשׂוֹת (ש' 14), קָאָדוּם וַעֲרָב (15), לַעֲרֹב (16), רַעֲנָן (25).

15: באדום וערב. ב"אוצר התפלות" וב"עת הזמיר": בארם וערב. ועיין אגרות שד"ל, חלק ששי, עמ' 817: "בומר אגיל ואשמח בלבבי בדפוס ויניצאה כתוב באדום וערב, ומלת בארם אינה אלא תקון שתקנו האחרונים מפני היראה ואין להחליט שהיה המחבר תחת ממשלת הישמעאלים".

17: לפני הפייטן רחף הפסוק: ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף-י-צ-ר-י-ח על-אויביו יתגבר.
20 — 21: בראשית כה, יד — טו.

26: רענן אורח — ישראל. על פי תהלים לו, לה. והפירוש הוא: כל עובדי אורח ירגנו משראו את ישראל סבא רענן ואורו זורח כאור המנורה שהיו בה קנה, כפתור ופרח (עי' שמות כה) ועל הר ציון יפריח ה' את אליהו הנביא ומלך המשיח. יש מפרשים ש'רענן אורח' הוא משיח.

אלהים יסעדנו

(עמ' ז — צא)

הסימן: אברהם. המשקל: שבע תנועות בכל טור. פעמים אף שוא נא תנועה היא ופעמים אינו גמנה כלל. לפי זה יש לנקד, לשם המשקל: צַחֲמִישִׁי (18), וְרִצְנָה, צִדְנִי (23—24). גִּדְמַס כֹּאן לִפִּי יֹאצֵר הַתַּמְלוֹת.

- 1: על פי תהלים צד, יח: חסדך ה' יסעדני.
- 2: במאדנו — ברכושנו, בכספנו.
- 3: על פי בראשית ל, כ.
- 4: על פי דברים טו, י.
- 7: על פי דברים כח, ח.
- 9: על פי תהלים נה, טו. המשקל לקוי.
- 11: צבאי — ישעי: צבאות ישועה. על פי שופטים ט, כט.
- 13 — 14: אך לא בעי ישלח את סודנו. על פי איוב ל, כד, כלומר: לא בגוף מת, חרב, ישלח ה' את סודנו. ט' 14 — המשקל לקוי.
- 16: על פי בראשית מג, טו.
- 22: ביום קדשנו. שבת.
- 23: שיר השירים א, טז. כלומר: הצעתי מיסתי לכבוד שבת.
- 24: תהלים קלט, יא.

אלי חיש גואלי

(עמ' צב — צג)

הסימן : נחמן [בן משה]. עי' אוצר השירה והפיוט א, עמ' 228, סי' 4948. נדפס כאן על פי "אוצר התפלות".

- 1 : עי' באוצר השירה והפיוט שם, שהביא נוסח : אלי אלי חיש גואלי.
- 2 : על פי ישעיה נב, יג; הנה ישכיל עבדי. ישכילי — יצליחני.
- 5 — 7 : עי' ישעיה נב, ו; מה גאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב.
- 8 : באמור שובי שובי. ירמיה לא, כ; שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה.
- 9 : ישעיה כו, כ.
- 10 : מלכים-א ח, לו.
- 12 : ישעיה סג, ד.
- 13 : זכריה ט, ט.
- 14 — 15 : על פי שיר השירים ד, ו.
- 17 : שם שם, יא.
- 18 : בני יונה — בני ישראל, שנמשלו ליונה.
- 19 : תהלים קב, יד.
- 20 : ירמיה ג, יט; ארץ חמדה נחלת צבי.

אדיר איום ונורא

(עמ' צד — צה)

הסימן : א"ב. בעל הפיוט אינו ידוע לנו. כל שורה שלישית (סיומה של מחרוזת) היא פסוק הסותח בשם. נדפס כאן על פי "עבודת ישראל".

- 1: חבקוק א, ז.
- 2: תהלים יח, ז.
- 3: שם קיח, ו.
- 4: על פי עמוס ט, יא.
- 5: דנול – דגול מרובה. שיר השירים ה, יד. מהר חכלילי, מהר להביא את מלך המשיח, שנקרא חכלילי. עי' תרגום ירושלמי בראשית מט, יב. במחזור ויטרי: מהר לגאלי.
- 6: תהלים ל, יא.
- 7: שם עח, ה.
- 8: בראשית מט, יח.
- 9: תהלים קמ, ח.
- 10: וך ונשוא כמים. מרומם על העננים. כמים – עננים. עי' איוב לו, לב. יש גורסים: וגקי כמים.
- 11: יש גורסים: פורשי כנפים. ישראל הנושאים את ידיהם בכנפיהם בתפילה. במחזור ויטרי: ונשואי כנפיים.
- 12: במדבר יד, יח.
- 14: כנאומך. כלומר: כשם שאמרת, הבטחת, לנו. במחזור ויטרי: יהי עלינו גועמך.
- 15: ירמיה יד, ז.
- 16: מכוונך – בית המקדש.
- 18: תהלים פט, טז.
- 20: לגורלי – לארצי. במחזור ויטרי באו במקום השורות 20–21: נוה ציון קודש היכלי / אלהים יי חילי.
- 21: שם קל, ב.
- 22: נמהרים – ישראל. עי' ישעיה לה, ד: אמרו לנמהרי לב חזקו אל-תיראו.
- 23: במחזור ויטרי: עזור את הנשואים.
- 24: עמוס ד, יג.

- 26: מיד גוזזים — מיד אויבי חמס. במחזור ויטרי: צאן גינת אגוזים.
 27: זכריה י, א. חזיונים — ברקים.
 28: במחזור ויטרי: אום אני חומה. כינוי לישראל. — על פי שיר
 השירים ח, י.
 29: אום לא רוחמה — ישראל שנקראו בגלות "לא רוחמה". עי'
 הושע א, ו.
 30: שמות סו, ג.
 33: ישעיה לג, כב. — הסיום במחזור ויטרי: שכון כמאז באהלינו /
 חמיד מחמד עינינו / יי מלכינו. // מלכינו מחוקקנו / הוא
 יושיענו // ליי הישועה על עמך ברכתך סלה // יי צבאות עמנו
 משגב לנו אלהי יעקב סלה.

אִישׁ חֲסִיד הִיא

(עמ' צו — צז)

הסימן: א"ב, ישי בר מרדכי חזק.
 גרמס גם במחזור ויטרי בשינויים מועטים. גרמס כאן על פי
 "עבודת ישראל".
 יסוד השיר — בשלושה מקורות קדומים: א. חיבור יפה מהישועה
 להחכם רבינו נסים ב"ר יעקב נ"ע ממעשים לדונש חתנו, אמסטרדם
 תק"ו, דף כד, א — כה, א; ב. מעשיות — בית המדרש, חדר חמישי,
 עמ' 140—141 (סי' ו); ג. ספר מעיל צדקה לר' אליהו הכהן האחמרי,
 אומיר חס"א, דף כט, א¹.
 הרי המקור ראשון (שני המקורות האחרים שווים אחד לשני ואין
 ביניהם למקור הראשון אלא שינויי סגנון):

---

1. עיין גם: אייזענשטיין, אוצר מדרשים, חלק שני, עמ' 324—325; בן-גוריון,
 ממקור ישראל, חלק ח, תל אביב תש"ה, עמ' קעו—קעז.

אמרו חז"ל, שהיה איש אחד עני ביותר והיו לו ה' בנים ואשתו. ויהי היום יום אחד ויצר נפשו מאד, שלא היה לו סרוטה ומחיה. ותאמר לו אשתו: קום ולך לשוק, אולי יזמין לך הקב"ה פרנסה ולא נמות ברעב. ויאמר לה: אנה אלך? כי אין לי קרוב ולא אח ולא אהוב להושיעני בצרה הזאת, אלא רחמי שמים. ותחרש האשה. וירעבו הילדים ויבכו ויועקו ללחם. ותוסף אשתו לדבר לו לאמר: צא לשוק ואל תראה במות הילדים. ויאמר לה: היאך אצא ערום ועריה? והיה לאשה לבוש-קרעים ותתן אותו לאישה להתכסות בו. ויצא לחוץ העיר. ויעמד משתאה ולא ידע אנה ואנה ילך: ויבכה וישא עיניו לשמים ויאמר: רבון העולמים! אתה יודע, שאין לי אדם שיראה בעניי ודלדולי. שירחם עלי. ולא אח ולא קרוב ולא אהוב ועוללי קסנים רעבים צועקים ברעב, יהי חסדך עלינו, או אסוף אותנו ברחמך ונגנוח מעצבוננו! ותעל שועתו אל האלהים השמימה. והנה אליהו זכור לטוב. ויאמר לו: מה לך כי תבכה? ויגד לו קורותיו ותלאותיו. ויאמר לו: אל תירא, החרש קח אותי ומכרני בשוק ותקח מחירי ותחיה בו. ויאמר לו: אדוני, ואיך אמכרך ובני אדם יודעין, שאין לי עבד, ואני מפחד, שמא יאמרו: כי אתה אדוני ואני העבד! ויאמר לו אליהו: עשה מצותי ומכרני; וכשתמכרני תתן לי מהם זוז אחד. ויעש כן ויוליכהו בשוק; והיה כל הרואה אותו חשבו, כי האיש העני היה עבד ואליהו היה אדוניו עד ששאלו את אליהו ויאמר: הוא אדוני ואני עבדו. ויעבר משם אחד משרי המלך ויראהו וייטב בעיניו לקנותו למלך. ויעמד ויכריזו עליו עד שמונים אלף דינרין. ויאמר לו אליהו: מכור אותי לשר הזה ואל תקח תוספת עלי. ויעש כן. ויקח מן השר שמונים אלף דינרין ויתן לאליהו דינר א'. ויחזירהו לידו ויאמר לו: קח ותחיה בו אתה ואנשי ביתך ואל ישיג אותך חוסר ועוני כל ימך! וילך

---

1. בשני המקורות האחרים: שמונים דינרים.

אליהו עם השר. וישב האיש אל ביתו וימצא את אשתו ואת בניו עסופים ברעב. וישם לפניהם לחם ויין ויאכלו וישתו ויוחירו וישבעו. וחשאלהו אשתו ויגד לה את כל אשר קרהו. ותאמר לו: עשית עשיתי והיה טוב לך; כי אם היית מתעצל, היינו מתים ברעב. והיה מהיום ההוא והלאה ויברך יי את האיש והיה עשיר גדול לאין חקר ולא ראה חוסר וצוקה כל ימיו ולא בניו אחריו. ויביא השר את אליהו לפני המלך. והיה בלב המלך לבנות ארמון גדול חוץ לעיר. וקנה עבדים רבים להסיע אבנים ולכרות עצים ולחקן צרכי הבנין. וישאל המלך את אליהו: מה מלאכתך? ויאמר לו: אני חרש בקי במלאכת בניין חשוב. וישמח המלך מאד ויאמר לו: אני רוצה שתבנה לי ארמון גדול חוץ לעיר וצורותיו ותכונותיו כך וכך. ויאמר לו: יהי כדברך. ויאמר לו המלך: אני רוצה שתמהר הבנין בששה חדשים ותהיה חפשי ואעשה עמך חסד. ויאמר לו אליהו: צוה את עבדיך ויתקנו כל צרכי הבנין. ויעש כן. [ויהי בלילה] 2 ויקם אליהו ויתפלל ליי וישאל ממנו לבנות הארמון כרצון המלך. וישמע אלהיו תפלתו וימלא שאלתו ויבנה הארמון ברגע קטון כרצון המלך. ותשלם המלאכה טרם עלות השחר. וילך אליהו לדרכו. ויוגד למלך וילך לראות הארמון וייטב בעיניו וישמח שמחה גדולה. ויתמה מאד על זה ויבוקש אליהו ולא נמצא. ויחשוב כי מלאך היה. וילך אליהו לדרכו. ויפגע בו האיש אשר מכרהו. וישאלהו האיש לאמר: מה עשית עם השר? ויאמר לו: עשיתי מה שהיה מבקש ממני ולא עברתי על דבריו ולא רציתי שיפסיד ממונו, כי בנית לי ארמון ששואלך פעמים ממה שנחן לי. ויברכהו האיש ויאמר לו: החייתנו אדוני! ויאמר לו אליהו: חן שבח לבורא שעשה עמך החסד הגדול הזה 3.

---

2. הוספתי מתוך שני המקורות האחרים.

3. על כמה פרטים—שינויים בין סיפור זה לסיפורו של פייטנו עמד בעל "אוצר התפלות". עיין שם ב"תקון תפלה".

- 2: בביתו עסק מלבוש / ואין בגד ללבוש. כלומר: כדי לא לבוא לידי בושה עסק בתורה בביתו (ולא בבית המדרש), כי לא היה לו בגד ללבוש. במחזור ויטרי: בביתו עוצר מליבוש / מבלי בגד ללבוש.
- 3: גונן – מוקף.
- 5: במחזור ויטרי: המבלי אין לחם לאכול – בעירום ובחוסר כל. דברים כח, מח.
- 6: הרי את התורה מצאת ביגיעה ואף להשגת הלחם יש ליגע.
- 7: בר-נשוק – אדם מזויין. במחזור ויטרי: נישוק.
- 10: שם: עצהך איך להסכימה.
- 12: שם: לא יש בירי. כך גם ביהגיון לבי.
- 14: והשליך יהבו. על פי תהלים נה, כג: השלך על ה' יהבך.
- 15: בסלולם – כתסילחם. – אל ישוב דך נכלם. תהלים עד, כא.
- 16: בשכרתו – בתקותו. במיו: עוברו בשוק לסכרתו.
- 17: המבשר. במחזור ויטרי: המתיישר.
- 24: שם: תכלית בניין פלסירים.
- 28: בקנין. עי' בראשית יד, יט: קנה שמים וארץ.
- 29: שם: כי גם לסוכה כוונתי.
- 31: במחזור ויטרי, אוצר התפלות, הגיון לב, ועוד: בני המלוכה. – ותשלם כל המלאכה. מלכים א ז, נא.
- 33: כלולת מגדלים נאים. במיו: כלילות, כלומר: שלימות.
- 34: אשר דברת: במיו: אשר אמרת. אלה הם דברי אליהו לסוחר.
- 35: שם: חוששיני בוודאי וברור. – חֲשָׁשְׁנִי – נקדתי כך לפי הצעתו של מר י. סופרובסקי. עיין פסיקתא רבתי, מהר" איש-שלום, ווינא חר"מ, כט, ב. כנמת – כמו שאמרת.
- 36: שם: זה קיימו באמת / ויבא אלינו איש האמת. – זה קיימו באמת – כלומר: הסוחר קיים באמת מה שהבטיח. ויש גורסים: וסר ע לו איש האמת.
- ועיין ב"מטיב נגן", עמ' 14, שכתב: "שמעתי שאחר המאורע המוזכר

בומר היה עוד לאיש חסיד הנ"ל נס ופלא והצלה ממלשינות שהיה עליו, והבטיח לי איש אחד לשלוח לי המעשה ואם תבא לידי בודאי הנני מוכן ברצות ה' לספחה לחיבור זה להוציאה לאור ג"כ. למען דעת כי יש אלהים שופטים בארץ יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו.

אמר יי ליעקב

(עמ' צח — צט)

הסימן: איב.

פיוט זה נחבר מפסוקי המקרא שנוכר בהם יעקב ומדברים על ישראל, מעמדו ותקוותיו. החלק השני של כל טור הוא יאל-תירא עברי יעקבי (ישעיה מד, ב). נדפס כאן על פי יעבודת ישראל.

- 1: על מי ישעיה כט, כב. 2: תהלים קלה, ד. 3: ישעיה מד, כג.
- 4: במדבר כד, יז. 5: ישעיה כז, ו. 6: במדבר כד, יט. 7: ישעיה מד, כא. כך גורס בצדק בעל ימטיב נגן. עיין שם. עמ' 14. נוסחות אחרים:
- זכר זאת ליעקב; זכר-אלה ליעקב. 8: נחמיה ח, י. ישעיה כה, ט.
- 9: במדבר כד, ה. 10: דברים לג, י. 11: במדבר כג, כג. 12: שם כג, כא. 13: במדבר כג, י. 14: עמוס ח, ז. 15: במדבר יד, יט.
- 16: יחזקאל לט, כה. 17: ירמיה לא, יא. 18: תהלים מד, ה.
- 19: בראשית כז, כב. 20: ירמיה לא, ו. יש גורסים: רני ושמחי ליעקב. 21: נחום ב, ג. יש גורסים: שב יי את-שבות יעקב. 22: מיכה ז, כ. 23: תהלים לב, ז. 24: ישעיה כז, ד. 25: תהלים כט, יא.

אליהו הנביא

(עמ' ק — קא)

הסימן א"ב. מחבר הפיוט אינו ידוע. נדפס כאן על פי "עבודת ישראל".
עיין באור זרוע, חלק שני, זיטאמיר תרכ"ב, סימן צה (דף כה, א);
ראיתי בתשובת הגאונים וכמדומה אני שהיתה תשובת רבי' יוסף
טוב עלם זצ"ל שנשאל על מה שאנו נוהגין במלכותינו בארץ כנען
לומר הבדלות ופיוטים שנתפייסו מאליהו ז"ל במוצאי שבת אם
המנהג כשר ואם לאו והשיב דודאי מנהג נכון וכשר הוא שמכבדין
את השבת ביציאתה ככני אדם המלוים את המלך, ושוב מצאתי
כתוב בשם ר"ת שהיה אומר שמצא בהגדה משל לכלה שמלוים אותה
בזמירות ושירות ושבת נקראת מלכה וכלה".

ובספר המנהיג לר' אברהם ב"ר נתן הירחי ז"ל, הלכות שבת, סימן
עא: "וזה שמשוררין בכל גבול ישראל מאליהו הנביא לפי שהוא
הוא המבשר שיבא במהרה לפני המשיח כדכתיב [מלאכי ג, כג] הנה
אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכבר מובטח להם שאין אליהו
בא בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מפני הטורח כדאיחא בעירובין
[מג, ב] ויבא לנו המבשר במוצאי שבתות, שבזכות השבת הצור
יואל ובא לציון גואל" (דפוס ווארשא חש"ד, עמ' 55). אולם ר"ד
אבודרהם סובר "כי מה שתקנו להזכיר אליהו במוצאי שבת שהוא
על שם דאמרינן בשבת בפרק כל כחבי הקדש [ק"ח]: "אמר רבי
יהודה אמר רב: אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם
אומה ולשון, שנא' [שמות טו, כו] ויהי ביום השביעי יצאו מן העם
ללקוט ולא מצאו וכתוב בתריה [יז, ח] ויבא עמלק וילחם עם ישראל
ברפידים. ועוד אמרי' החם: א"ר שמעון בן יוחאי: אלמלא משמרין
ישראל שתי שבתות כהלכה מיד נגאלין, שנא' [ישעיה נז, ד] כי כה
אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגומר וכתוב בתריה
והביאותים אל הר קדשי ועל כן אנו אומרי' להב"ה הרי שמרנו

את השבת כמו שצויתנו. מעתה שלח לנו את אליה הנביא. וגם הטעם שתקנו לומר אליהו הנביא בהבדלה למי שההבדלה היא סימן להבדיל בין קדש לחול וכמו כן אליהו כשיבא יבדיל בין כשרים שבישראל לפסולים שבהם שנאמר כי הוא כאש מצרף וכבורית מככסי' (אבודרהם, ויניציאה שכ"ו, דף סח, עמ' ד). ועיין גם בספר מהרי"ל, האנוואה ת"צ, דף ל, א: "מהר"ש (— ר' שלום מאושטרייך) אמר: "מה שנוהגין לומר פסוקי דאליהו וזמירות המיוסדים על שמו במ"ש היינו משום דאי' בתו' דבמ"ש יושב אליהו ו'ל תחת עץ החיים וכותב זכיות של שומרי שבת".

על הנוסחות השונים של הפיוט עיין: אוצר השירה והפיוט א, עמ' 146, סי' 3118, 3121, ועמ' 230.

פירוש מפורט על הפיוט נמצא באבודרהם שם וב"סדר היום" לר' משה ן' מכיר, צפת שמ"ו.
תרגום גרמני (לפי גוסטאב קארמלס) בספרו של ד"ר מ. צובל, שם, עמ' 197—198.

- 1: באבודרהם, שם: אליה הנביא אליהו הנביא אליהו הנביא. — והטעם שמזכיר אליהו שלוש פעמים לחזק הענין על שם והחוט המשולש לא במהר' ינחק.
- 3: איש אשר קנא לשם האל — הוא אליהו. על פי מלכים-א יט. י. קנא לשם האל — במעשה כזבי בת צור (במדבר כה, ז — ח). מנחם הוא לפי דברי המדרש (ילקוט שמעוני, במדבר, רמז תשעא, פרקי רבי אליעזר, פרק מד) אליהו.
- 4: יקותיאל — משה רבינו. עי' מגילה יג, א. דברי הימים-א ד, יח.
- 5: במדבר כה, יב. בתכלאל: על עדת בני ישראל.
- 6: דורות שנים עשר — הם: נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט ויהורם.
- 7 — 8: מלכים-ב א, ח.

- 9: חמנים – עובדי אלילים, עובדי החמה, שאמר להם אליהו : עד מתי אתם מוסחים על שתי הסעפים. מלכים-א יח, כא.
- 10: עי' מלכים-א יז, א : חי-ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם-יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם-לפי דברי. בתכלאל : וגשבע באלהי האלהים ואדוני האדונים.
- 11: שם יח, א : ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל-אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה את אחאב ואתנה מטר על-פני האדמה. בתכלאל : טל ומטר הוריד לאחר עוצר שלש שנים.
- 12: שנאמר שם יט, ג : וירא ויקם וילך אל-גמשו.
- 13: שם יז, ד : ואת-העורבים צויתי לכלכלך שם. בתכלאל : שלא ימות לשחת.
- 14: שם שם, יד : כד הקמח לא כלתה וצמחת השמן לא חסר.
- 15: כמהים – ישראל שכמהו לגשם. – בתכלאל : איש מזבח בשמים עשרה אבנים בנה / איש נגף את נביאי הבעל.
- 16: שם יח, לח : ותפל אש-ה' ותאכל את-העולה ואת-העצים וגו'.
- 17: שם שם, לט : וירא כל-העם ויפלו על-פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים.
- 18: מלאכי ג, כג : הגה אנכי שלח לכם את אליה הנביא.
- 19: ישעיה נב, ז : מה-נאוו על-ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה.
- 20: מלאכי ג, כד.
- 21: מלכים-א יט, י.
- 22: מלכים-ב ב, יא. במקרא : בְּסֻפָּרָה. עי' גם למעלה, עמ' קג, שי ג.
- 23: עיין באבודרהם (דף סח, ג) : איש שלא טעם טעם מיתה וקבורה שלא מת כמות כל האדם אלא שהעלתהו רוח סערה מן הארץ עד לגלגל האש ושם כלה בשרו ושם כל יסודו אל יסודו והרוח שבת אל האלהים אשר נתנה.
- 24: על שמו של אליהו נוסף השם "תשכ"י.

25: תיקיו - תשבי יחרץ קושיות ואבעיות.

26: ישעיה נב, ז.

32: מלאכי ג, כג-כד.

לאחר ש' 17 (איש שחו אחריו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים)
באו בתכלאל מחרוזות אלו:

איש ענה מלאו צרקה כדים מים
איש סך שנו נישנו שלשו נישלשו
איש צעק צנני יי צנני

איש קבץ את-ישקאל אל-הר-הפרקד
איש רסא את-מןבח יי הקרוס
איש שלא טעם טעם חטא

איש שלא טעם טעם מנת
איש תמה לו ברית סיים
איש תמה לו ברית שלום

זה השבוע יבא וישמח לבדי
סדש יסדש כנורי ועונכי
טרף יטרף אויבי קלביא

ישמיצני נחמות מכתבי
כנס יכנסני ממנחמי וממנחמי
להביאני אל-מכון מושבי

אשרי מי שלקח מידו מנה
אשרי מי ששנעו קדרה נכונה
אשרי מי שלמד ממנו מקרא ומשנה

אֲשֶׁרִי מִי שֶׁרָאָהוּ בַּהֲשֵׁבֶת כְּנָה
 אֲשֶׁרִי מִי שֶׁרָאָהוּ בָּשׁוּב יִי צִיּוֹנָה
 בְּכָתוּב: הִנֵּה אָנֹכִי שָׁלֵם לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנִּכְיָא לִפְנֵי
 בּוֹא יוֹם יִי הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא וְהַשִּׁיב לִב-אֲבוֹת עַל-בָּנִים
 וְלִב בָּנִים עַל-אֲבוֹתָם. בְּסִינּוּ וּבְסִי קֵל-עֲמוּ בֵּית
 יִשְׂרָאֵל אָמֵן.

אותותינו התמהמהו

(עמ' קב — קג)

הסימן א"ב (עד אות ח) — והוא פיוט להבדלה לר' יהודה הלוי
 (עיין עליו למעלה, עמ' קעא).
 המשקל: ח תנועות.
 גרסא כאן על פי: דיואן, ספר רביעי: שירי קדש (חלק א: שירים),
 עמ' 9.

- 2: מלכים-ב ב, יד: ויאמר איה ה' אלהי אליהו.
- 6: אלף שנים לא עגהו. כלומר: מחורבן הבית. והמספר "אלף"
 אינו מדויק.
- 7 — 8: עי' מלכים-א יז, א.
- 9: ועל פיו — כלומר: במצוות פיו.
- 11 — 12: עי' מלכים-א יז, יד-טז.
- 13: שם שם, כב.
- 15: הבעיר שרים וחמשיהם. מלכים-ב ב, י-יד.
- 16: אמשיהם — לילותיהם. צם ארבעים. עי' מלכים-א יט, ח.
- 17: גוסדו עורבים למבקשיהם — העורבים התאספו אצל אליהו כאילו
 ביקשו אותם אנשים שהיו שם.

19 - 22 : עי' מלכים-ב ב, יא-יב.

23 - 24 : מלכים-ב ב, ח; ויכה את-המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה. - התלכדו. כמו: ופני תהום יתלכדו. איוב לח, ל.

רבון העולמים

(עמ' קד - קו)

תפילה עתיקה שכבר נזכרה בירושלמי. עיין ירושלמי ברכות, סרק ה, א (דף ט, ג) : צריך לומר (במוצאי שבת בהבדלה) החל עלינו את הימים ששת ימי המעשה הבאים לקראתינו לשלום. רבי אבא מוסיף והשמיענו בהם ששון ושמחה. ר' חזקיה בשם ר' ירמיה והביננו ולמדינו. עיין בספר המנהיג הלכות שבת, סי' עכ : מנהג ספרד לומר אחרי הזמירות לסני ההבדלה • אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו וכו' ואין מנהג זה בשאר הארצות, ויש לו סמך למנהג ספרד בירושלמי. ועיין גם באבורהם, דף סח, ד : "ואחר כך אומר אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים וכו'. ויש מקומות שאין נוהגין לאמרו". עיין שם פירוש קצר על התפילה.

התפילה נדפסה כאן על פי יעבודת ישראל.

1 : בתקוני שבת, ויניזיא נחית : רבונו של עולם אדון כל העולמים אב הרחמים. כך גם בתקוני שבת, פיסא תקס"ב. בתקוני שבת, פיסא תקמ"ו. ובתקוני שבת, ליוורנו תקנ"ד : אלהינו ואלהי אבותינו בסימן טוב החל עלינו את ששת ימי המעשה.

• אולם בסדר רב עמרם גאון מקומה של התפילה לאחר ההבדלה. עיין : סדר רב עמרם השלם, מהד' פרומקין, חלק שני, ירושלם תרע"ב, עמ' 126.

5: וחננו. במקורות רבים: וחנונים דעה ובינה.

7: במקורות רבים חסר יהאב הרחמן. ב"תקוני שבת". ויניזיא נחית:
אב הרחמן, שים ברכה רוחה והצלחה בכל מעשי ידינו. במקורות
שונים הנוסח: מלכנו ואלהינו שים ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה
(או: מעשי) ידינו. וכל היועץ עלינו ועל עמך ישראל.

10: יתן לך. תהלים כ, ח. – ותגור אומר. איוב כב, כח.

11: במקורות רבים חסרה התיבה "כל".

12: תוסף. במקורות רבים: הסר.

13: ה' הסיר. תהלים לג, י.

14: עצו עצה. ישעיה ח, י. ע"י בסירושו של בער: יוסתח לנו, מכאן
עד וקים לנו ה' אלהינו מקרא [שורה 44] איננו בסדורי הספרדים וגם
בס' רב עמרם ובסור לא נמצא ממנו דבר, ובאמת אינו מגוף תפלה
זו אלא נוסף הוא בתוכה מפיוט אחר המתחיל "תענו ותעתרו [ברחמים]
מן השמים" [ע"י אוצר השירה והפיוט ג, עמ' 536, סי' 439] שאומרים
הספרדים בימים גוראים לסוף כל תפלותיהם. במקורות רבים הנוסח:
וסתח לנו ה' אלהינו בזה השבוע ובכל שבוע ושבוע שערי אורה.

15: ב"תענו ותעתרו" (מחזור ליום כפור, הוצאת סיני, עמ' 340)
ויסתח ה' אלהינו לנו ולכל ישראל אחינו בכל מקום שהם שערי אורה,
שערי אהבה ואחווה, שערי ברכה, שערי בית מקדשו, שערי גאולה,
שערי גילה, שערי דיצה, שערי דעה והשכל, שערי הוד והדר, שערי
הצלחה והרוחה, שערי ועד טוב, שערי ותיקות, שערי זכיות, שערי
זריות, שערי חדוה, שערי חכמה, שערי חן וחסד, שערי חיים טובים,
שערי טהרה, שערי טל ומטר לברכה, שערי ישועה, שערי כפרה,
שערי כלכלה, שערי כבוד, שערי למוד חורה לשמה, שערי לב טוב,
שערי מזון, שערי מחילה, שערי נחמה, שערי נעימות, שערי סודות
תורתו, שערי סליחה, שערי עזרה, שערי פדות, שערי פריה ורביה,
שערי פרנסה טובה, שערי צדקה, שערי צהלה, שערי קוממיות, שערי
קבול תפלות, שערי קבוץ גליות, שערי רפואה שלמה, שערי רחמים,

שערי רצון, שערי שלום, שערי שלוה, שערי תורה, שערי תפלה,
שערי תשובה, שערי תשובה.

בתקוני שבת, פיסא תקמיו, ליורנו תקניד : שערי אורה, שערי
ברכה, שערי גילה, שערי דיצה, שערי הוד, שערי ועד טוב, שערי
זמרה, שערי חדוה, שערי חמלה, שערי חיים טובים, שערי טובה,
שערי ישועה, שערי כפרה, שערי כלכלה, שערי לימוד, שערי מזון,
שערי מחילה, שערי נחמה, שערי סליחה, שערי עזרה, שערי סודות,
שערי פרנסה טובה, שערי צדקה, שערי צהלה, שערי קוממיות,
שערי רפואה שלמה, שערי שלום, שערי שלוה, שערי תורה, שערי
תפלה, שערי תשובה, שערי תשובה.

23: ברוב המקורות : שערי זהר דעה.

29: יש גורסים : שערי למוד תורה לשמה, שערי לב טוב (תקוני
שבת, פיסא תקמ"ב).

40: וחשועת צדיקים. תהלים לו, לט-מ.

41: חשף ה', ישעיה נב, י.

43: קול צפיר, שם נב, ח.

44: מה נאוו, שם נב, ז.

47: ראשון לציון, שם מא, כז.

ובתכלאל, ירושלים, גוסס אחר של התפילה :

אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים
לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע. מנוקים מכל עון ואשמה
ורשע. מדובקים ביראחק. אלהינו ואלהי אבותינו לא תעלה קנאתנו
על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו וכל היועץ עלינו ועל
עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה למען שמך תקנו קיימו
קיים עצתו ותקן מחשבתו וקיים עליו קרא דכתיב ויאמר אני אעביר
כל טובי על סניך וקראתי בשם ה' לסניך וחננתי את אשר אחון
ורחמתי את אשר ארחם וכתוב כי ה' דבר טוב על ישראל. וכל היועץ
עלינו ועל כל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה

טובה בין שהוא כן ברית ובין שאינו כן ברית למען שמך גדעו נתצו בלבלו טלטלו הכריתו החרימו השמידו הסר עצתו וקלקל מחשבתו וקיים עליו קרא דכתיב האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם ברוב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך וכתיב עוצו עצה ותוסר דברו ולא יקום כי עמנו אל. רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. ברוך מפר עצות הרעות ומחשבות הרעות ויסורין הרעים מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל.

והרי גם נוסח התפילה כפי שהובא בסור אורח חיים סי' רצט: אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את ששת ימי המעש הבאי לקראתינו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע ומנוקים מכל אשמה ועון ורשע ומדובקים בתלמוד תורתך וחנונו דעה ובינה והשכל מאת' והשמיענו בה' ששון ושמחה ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו וכל היועץ עלינו ועל עמך ישראל עצה רעה בטלה ובטל עצתו כדכתיב ה' הסיר עצת גוים עוצו עצה ותוסר וגומר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום כי ה' צבאות יעץ ומי יפר וכל היועץ עלינו עצה טובה קיימו וקיים עצתו כאמור וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם ברוך המפר עצות רעות מעלינו ומעל כל עמו ישראל ומקיים עלינו עצתו ועצתם של צדיקים לטובה ברוך שלא עזבנו כן ה' אלהינו אל יעזבנו ואל יטשנו ואל יכלימנו ואל יחפירנו לא בעיהז ולא בעיה ועם הצדיקים נסתר בשלום.

תיקונים והוספות

עמ' כה. ש' 3 תקן: להתענג.

עמ' מא, ש' 9—10: אקוד על-אפי / ואפרוש לך כפי. כאן סוד החרוז של ריה"ל: וְחִדְלָתִי הֵלֶךְ עַל-בֶּן וְעַל-אָף — בשירו "הציקתני תשוקתי לאל חיי" (עי' מבחר השירה העברית, עמ' קסד). כלומר: חדלתי ליפול על אפי ולפרוש כפי בתפילה לציון אלא נתתי בלב ימים ארחי. הערת י. סופרובסקי. ועיין דברי ש. אברמסון ביסיניי, כרך יב (תשי"ג), עמ' חנ"חב.

עמ' סג, ש' 1: אחר נסוגים. עי' ירמיה מו, ה. ואיני יודע מה ראה בער לקד: נסוגים.

עמ' קט: עם הדפסת הספר הגיע אלי סדר תקוני שבת, ויניזיא נחית, ונוכחתי, שגם כאן כבר נדפסו: שלום עליכם, רבון כל העולמים וכו'. עכשיו אפשר לשער, שכבר ב"תקוני שבת" הראשון, ויניזיא שגיו, נדפסו "שלום עליכם" ו"רבון כל העולמים".

עמ' קי, הערה: גם בתקוני שבת, ויניזיא נחית: בבואכם לשלום, בצאתכם לשלום.

עמ' קיב, שורה 2: עיין עוד: ר' ישראל חיים פרידמאן, לקוטי מהרי"ח, חלק שני, מ"סיגעט תרס"ג, דף כו, ב.

שם, בההבאה מזהר חדש יש לגרוס: כד אחי בר נש מבי כנישתא (יהוון) [ייתון] עמיה. ולהלן שם: ומיד [רוח רעה] שורה עליו.

עמ' קיב: יש שרבני ישראל גדולים נמנעו בכלל מלומר "שלום עליכם". עיין, למשל: ר' יוסף הכהן שווארסץ [היד], זכרון למשה, אראדעא תרצ"ח, עמ' 116, 121; וינגרטן, החתם-סופר ותלמידיו, ירושלים תשי"ה, עמ' 10, הערה 2; גרינוואלד, תולדות הריפורמאציאן הדתית בגרמניא ובאונגריא, ניו-יורק תשי"ח, עמ' 37. ויש שלא אמרו "בצאתכם לשלום". עיין: שפיטצער, תולדות קול אריה, קליינווארדיין ת"ש, עמ' סה.

עמ' קטו : עיין עכשיו על ירבון כל העולמים בספרו החדש של הרב
איי זסלנסקי ינפס דורי, [ירושלים תשי"ט]. עמ' כד.

עמ' קיז. חסר סימן ההערה בשורה 17 לאחר המלים יבזעיר הפנים.
ולהערה עצמה יש להוסיף. שכבר עמד על כך בעל לקוסי מהרי"ח.
חלק שני, דף כז. א, ומתוך ידוה"ק שם לא נקיס כפי סדר הסעודות
רק כפי הנרמז בסוסק אז תחננג ובאמת כפי זה נרמז סעודתא
דיממא ראשונה ואחיכ דלילה.

עיין גם : ראזענבערג. זהר תורה. חלק שני, מאנטריאל חרפ"ד.
עמ' קכא. ש' 9 : במקום 'ועטרות לה שבעים' קרא : ועטרות אשר לה ;
שם, ש' 10 : במקום 'בטישות' קרא : הבוטשים ; ש' 1 מלמטה קרא :
וְזָנִים (רבים של זן).

עמ' קכג, יש להוסיף : 27 : במלין יקירין. בתקוני שבת, ויניזא נחית :
במלין יחירין.

עמ' קכח. ש' ב : במקום 'עמ' יז' יש לתקן : עמ' כ.
עמ' קכז, ש' 4 : עיין גם : מיל וקיש, לקראת שבת, ירושלים תשי"ט,
עמ' ר"ז.

עמ' קכח, ש' 14 : עיין גם : במישור, שנה ז (תש"ו), גליון רפח, עמ'
ח (דברי דב שטוק).

עמ' קל, ש' 3 : עיין מכילתא, כי תשא, מהר" מאיר איש-שלום, ווינא
תר"ל, דף קד, א (ששת ימים תעשה מלאכה). והשווה גם רש"י על
שמות כ, ט.

שם, ש' 9 : עיין שבת קיט, ב.

עמ' קמד : לאחר שהשיר נדפס עמדתי גם על משקלו המיוחד, משקל
התנועות, שאינו שם לב ליחד (עיין למעלה, עמ' קפג). וזהו : השורות
א-ג של כל מחזות : עשר תנועות בכל אחת : השורות ב-ד : יח
תנועות בכל אחת. לפי זה יש לתקן בכמה מקומות את הניקוד :
ש' 4 : וְאֶרְוָהּ, ש' 18 : אֶעְרָךְ, ש' 19 : גדלך. ש' 28 : וְהִנְחָה,
ש' 31 : וְעֲנֵנוּ, ש' 35 : לְנֶעְצְבָה. בכמה מקומות המשקל לקוי.

עמ' קנב, ש' 15 : במקום "בשנת שמייה" יש לחקן : שמיח. עיין :
הילולא דרשב"י, דף כא, ב. — תרגום ערבי של "בר יוחאי" נמצא
ב"דרכי ערבות" לר' יוסף שבתי סרחי, ליורנו תקצ"ג (ע' : פריעדבערג,
בית עקד ספרים, עמ' 566, סי' 147).

עמ' קנח-קנט : במקום "וְאִזְמִן" יש לחקן : וְאִזְמִין : שם (ש' 6 מלמטה)
יש לומר : הסומים. — עמ' קנט, ש' 6 קרא : וְשֵׁם מִי שְׁרָרִי הֵלֵא
הַשָּׁמַשׁ. — ש' 7 : מדרגתו. ש' 11 : שְׁלֵצֶרְכָה, ובהערות וביאורים שם
יש לחקן : תחצי, דאָתמר, חצרי.

עמ' קנט, ש' 8 (מלמטה) : קדושא רבא. מר' י' טופרובסקי מעיר על
דברי ר' שמואל ארקוואלטי ב"ערוגת הבשם", ויניציאה שס"ב, פרק
כד : "ועוד בדברי רבותינו יקראו קדושא רבא לקדוש קטן של ברכת
בורא פרי הגפן". וזהו לדעתו לשון "סגי נהור".

עמ' קע, ש' 2 : במקום "עמ' נו-נח" יש לחקן : עמ' נו-נז.

עמ' קעג, ש' 9 : במקום 353 חקן : 352.

עמ' קעב-קעה, לשיר "כי אשמרה שבת". עיין : י"ל פליישער, רכנו
אברהם אבן עזרא ומלאכתו הספרותית בארץ אנגליה — אוצר החיים
ז (תרצ"א), עמ' 164 : השוואות של השיר "כי אשמרה שבת" עם
"אגרת השבת" שלראבי"ע.

עמ' קסג, ש' 11 יש לחקן : נכס'ך נכס'ך.

עמ' קכד, ש' 8 חקן : וכל זיגי חבושין.

מפתחות

רשימה של סידורי תפילה, תיקוני שבת, זמירות של שבת וכתבי יד שהשתמשתי בהם

א. סידורי תפילה

1. סדור אוצר החפלות, נוסח אשכנז, ווילנא תרפ"ח.
2. סדור אשי ישראל, ירושלם חשיד.
3. סדור הגיון לב... עם מקור ברכה... [מאת] אלי לאנדסהוט, קניגסברג 1845.
4. סידור ישועות ישראל, לובלין תרי"ט.
5. סדור מברכה כמנהג קהלות הקדש איטאליאני יצו עם סדר כל הכרכות ופירושן, פירארה תני"ג.
6. מפי עוללים, סדור תפלה, חול ושבת, נוסח ספרד, הוצאת "אמנות", תל-אביב תרי"ך.
- כאן בא חרגום-פירוש לשלושת הפיוטים הארמיים של הארי הקדוש.
7. סדור עבודת הלככות מסודר ומבואר ביד זאב יעבץ, ברלין תס"ב.
8. סדר עבודת ישראל מחובר ומסודר ומוגה על ידי ר' יצחק בן אריה יוסף דוב המכונה ד"ר זליגמן בער, הוצאת שוקן, תרצ"ז.
9. עולת שבת, סדר תפלות וזמירות, אמשטרדם תק"ב.
10. עמודי שמים, אלטונא תק"ה.
11. סדר רב עמרם השלם, חלק שני, עם נוספות הרבה ובאורים נסדרו ונתבארו על ידי ר' ארי' ליב פרומקין, ירושלם תרע"ב.
12. שער השמים, אמשטרדם תע"ז.
13. תכלאל כמנהג כל קהלות הקדש תימן יע"א עם ספר עץ חיים אשר פעל ועשה איש חי רב פעלים וכו' כקשית כמהר"ר יחיא ככהר"ר יוסף צאלח נע"ג שהיה ראב"ד ורי"מ ומ"צ בעיית צנעא ואגפיה וכל ערי התימן יע"א, ירושלם תרנ"ד-תרנ"ח.
14. סדר תפלה כמנהג ק"ק ספרדים י"ץ הוצאת "סיני", תל-אביב תשי"ב.

15. סדור תפילה שלמה לכל ימות השנה מזורש על ידי י. אמוראי — ז. בהרב, הוצאת יזרעאל (ש"מה שרכרק), תל אביב 1946.
- אף כאן בא חרגום־פירוש לשלוחת הפיוטים הארמיים של האריי הקדוש.
16. סדר תפלת החדש כמנהג ק"ק ספרדים, ווינה 1922.

ב. תיקוני שבת

1. תיקוני שבת, פראג ת"א.
2. סדר תיקוני שבת, ויניזיא נחית.
3. תיקוני שבת, ליורנו תכמיד (שנת נצר מטעי מעשה ידי לפיק).
4. תיקוני שבת, פיסא תקמיו (כמצות הגביר המרום כמיר גד בכיר שמואל פואה יציו... בשנת אל תעזבני ה' אלהי לפיק).
5. שפיר ספר תיקוני שבת מלכתא, ליורנו תקניד (שנת עז לנו ישועה לפיק).
6. שפיר ענג שבת, ליורנו חקסיה (שנת שיר השירים).
7. שער תיקוני שבת, פיסא חקסיב (עיי המדפיסים נתן מולכו וחכירו).
8. ספר מקרא קדש, ליורנו תרכיד (שנת רבי ושמחי לפיק).

ג. זמירות של שבת

1. זמירות ישראל, ירושלם תרע"ט.
2. זמירות ישראל לליל שבת, ליום שבת ולמוצאי שבת... סרדיטשט אין שירים אונ גוט דערקלערט... סון שיי אברמויץ [מנדלי מוכר ספרים], זיטומיר 1875.
3. סדר זמירות לבני ישראל לליל שבת, פראנקפורט א. מ. 1914.
4. סדר זמירות לליל שבת... Uebersetzt und mit Erklärungen... versehen von Dr. Salomon Bamberger, Frankfurt am Main 1922. כאן בא חרגום גרמני לזמירות אלו: כל מקדש; מנוחה ושמחה; מה ידידות; מה יפית; יום שבת קודש הוא; יום זה לישראל; יה רכון; צור משלו אכלנו; צמאה נפשי).

5. סידור זמירות לשכתות וימים טובים עם דינים הנחוצים לצורך הסעודות, חלק ראשון, ירושלם תשיז.
6. זמירות שבת : Die haeuslichen Sabbatgesaenge. Gesammelt und herausgegeben von Arno Nadel, 1937, Im Schocken Verlag, Berlin 1937. Buecherei des Schocken Verlags / 73.
7. לשבת מזמור (זמירות לשבת עם חוי נגינה) עיבדו וסידרו חיים לזובסקי ויוסף רמכים, חל אכיב תשיז.
- 8 ספר מטיב נגן... באור טוב ויפה על כל הזמירות של שבת... [מאת] אברהם הכהן, ווארשא חר"ט.
9. ספר נעים זמירות ישראל אשר חיבר אחד קדוש מחלמידי האריי זיל... מוה' ישראל סרוק זללהיה... והוא סי' נחמד על סי סוד על שלשה השירים של שבת... חמושיד. 8^ו. 20 דף (כלא פאגיאציה).
10. עינג חיים לשבת... יבאו בו דברי סדר שבת וזמירות לשבת וסכיב להם פירוש ינעים זמירות ישראל... [מאת] חיים געלערנסער אבדיק קוטב והגליל, מונקאטש חרס"ח.
11. עת הזמיר והוא כולל כל הזמירות של שבת בשלימות... עם באור ומקור המלות [מאת] יעקב דוב בערקאוויטש. הוצאה שניה, סעאיני תרפ"ה, [מהדורה שלישית, אונגוואר חר"ץ ; עי' קרית ספר. כד (חש"ח), עמ' 279, מס' 50 ; המהדורה הראשונה נדפסה במונקאטש חרע"ב].
12. ספר קהלת שלמה עם עברי טייטש... בו נכללו דינים ומנהגים המצויים בתדירות מראשית ועד אחרית השנה אשר לקס... מוהר"ר שלמה זלמן לונדן והציבם על צכיונס כשולחן ערוך לפני קהל עדתו בסדור נאה וקרא שכו בישראל קהלת שלמה והוסיף עליו איזה דינים הנאון הגדול הצדיק וכו' מוהר"ר שלמה זלמן שהי' רב בקי' ווארשא. ווארשא 1899.
13. ספר שיר ציון בו מזמורי שבת הנהוגים בישראל לזמרם על השולחן בשבת קודש וגם המזמורים למוצאי שבת וברכת המזון עם פירוש חדש [מאת]... שלמה אהרן ווערטהיימער, בארדיוב תרפ"ז.

14. שירים וזמירות ותשבחות, קושטא נטינה שיה.
15. שלשה ספרים נפתחים : מנחת יעקב, מטה יהודה, טרחי שושנים.
נדפס ע"י מנחם אליעזר מאהלער ג"י, קראקא חרניה. מהדורה חדשה :
בודאפעסט חשיב.
16. Die Freitagabendgebete uebersetzt, sowie sachlich und
sprachlich erleutert von Dr. A. Posner, Bratislava 1929.

ד. כתבי יד

1. אוקספורד : Opp. Add. 58.
2. ניו-יורק : אוסף אדלר 2865.
3. סארמה 352.
4. קמברידג' : Or. 5557 K.

מפתח הפיוטים

1. אניל ואשמח	סח — סט	19. חדש ששוני	סו — סז
2. אדיר איום ונורא	צה — צה	20. חי יי	מט
3. אותותינו התמהמהו	קב — קג	21. ידיד נפש	עג — עד
4. אומר בשבחין	יו — יט	22. יה רבון	לו
5. איש חסיד היה	צו — צז	23. יום זה לישראל	לד — לו
6. אל מסתתר	עה — עז	24. יום זה מכובד	נו — נז
7. אלהים יסעדנו	צ — צא	25. יום שבת	לא — לג
8. אלי חיש גואלי	צב — צג	26. יום שבתון	נח — סא
9. אליהו הנביא	ק — קא	27. כי אשמרה שבת	סב — סג
10. אמר יי ליעקב	צח — צט	28. כל מקדש שביעי	כא — כב
11. אסדר לסעודתא	מז — מח	29. כל מקדש	קכט—קלא
12. במוצאי יום מנוחה	סג — סח	30. מה ידידות מנוחתך	כד — כה
13. בני היכלא	עא	31. מה יפית	כו — ל
14. בר יוחאי	מב — מד	32. מנוחה ושמחה	כג
15. ברוך אל עליין	נד — נה	33. צור משלו אכלנו	לח
16. ברוך יי יום יום	נא — נג	34. צמאה נפשי	לט — מא
17. דרור יקרא	סה — סו	35. שבת היום ליי	סז — סח
18. המבדיל בין־קודש לחול	פא — פב	36. שמרו שבתותי	סד

רשימת הפייטנים ופיוטיהם

יהונתן

אברהם

לא-לג	יום שבת	צא-צא	אלהים יסעדנו
	יעקב מנוי		אברהם אבן-עזרא
סג-סה	במוצאי יום מנוחה	סב-סג	כי אשמרה שבת
	יצחק הקטן	לט-מא	צמאה נפשי
סא-סב	המבדיל		אברהם מימין
	יצחק לוריא	עז-עז	אל מסתתר
יז-יט	אומר בשבחין		אורי (?)
מז-מח	אסדר לסעודתא	סז-סז	חדש ששוני
עא	בני היכלא		אליעזר אזיכרי
לד-לו	יום זה לישראל	עג-עד	יריר נפש
	ישי בר מרדכי		אלעזר
צז-צז	איש חסיד היה	סח-סט	אגיל ואשמח
	ישראל		ברוך ב"ר שמואל ממגנצא
נו-נז	יום זה מכובד	גד-גה	ברוך אל עליון
	ישראל נאג'ארה		דונש [בן-לבראט?]
לז	יה רבון	סה-סו	דרור יקרא
	מנחם		חיים יצחק
	מה ידידות מנוחתך	מט	חי יי
כד-כה	מרדכי בר יצחק		יהודה הלוי
כו-ל	מה יפית	קב-קג	אותותינו התמהמהו
		נח-סא	יום שבתון

משה

כל מקדש שביעי כא-כב

שמעון ב"ר יצחק

ברוך יי יום יום נא-נג

משה

מנוחה ושמחה כג

שמעון לביא

בר יוחאי מב-מד

נחמן [בן-משה]

אלי חיש גואלי צב-צג

פייטנים עלומי שם

אדיר איום ונורא צד

שלמה [בן-גבירול ?]

שגרו שבתותי סד

אליהו הנביא ק-קא

אמר יי ליעקב צח-צט

כל מקדש קכט-קלא

צור משלו אכלנו לח

שלום עליכם ט

שמואל

שבת היום ליי סז-סח

ה ת ו כ ן

הערות וביאורים

עמוד

קט — קיב	ס	1. שלום עליכם
קיב — קסו	י — יא	2. רבון כל העולמים
קסו	יב — יג	3. אשת חיל
קסז — קיה	יד — טז	4. זכור את יום השבת
קיה — קכד	יז — יט	5. אומר בשבחין
קכה	כ	6. ויהא רעוא
קכה — קלא	כא — כב	7. כל מקדש שביעי
קלא — קלב	כג	8. מנוחה ושמחה
קלב — קלה	כד — כה	9. מה ידידות מנוחתך
קלה — קמ	כו — ל	10. מה יפית
קמא — קמג	לא — לג	11. יום שבת
קמד — קמה	לד — לו	12. יום זה לישראל
קמה — קמו	לז	13. יה רבון
קמו — קמח	לח	14. צור משלו אכלנו
קמט — קנב	לט — מא	15. צמאה נמשי
קנב — קנו	מב — מד	16. בר יוחאי
קנח — קס	מז — מח	17. אסדר לסעודתא
קס — קסא	מט	18. חי יי
קסא	נ	19. מזמור לדוד
קסב — קסו	נא — נג	20. ברוך יי יום יום
קסו — קסט	נד — נה	21. ברוך אל עליון
קע	נו — נז	22. יום זה מכובד
קעא — קעב	נח — סא	23. יום שבתון
קעב — קעה	סב — סג	24. כי אשמרה שבת
קעה — קעז	סד	25. שמרו שבתותי

הערות וביאורים	עמוד	
קעו — קעט	סה — סו	26. דרור יקרא
קעט	סז — סח	27. שבת היום ליי
קס — קפא	עא	28. בני היכלא
קפא	עב	29. מזמור לדוד
קסב — קסד	עג — עד	30. ידיד גמש
קסד — קסה	עה — עז	31. אל מסתתר
קסו — קצא	פא — פב	32. המבדיל בין-קודש לחול
קצא — קצה	פג — פה	33. במוצאי יום מנוחה
קצו — קצז	פו — פז	34. חדש ששוני
קצז — קצח	פח — פט	35. אניל ואשמח
קצח	צ — צא	36. אלהים יסעדנו
קצט	צב — צג	37. אלי חיש גואלי
קצט — רא	צד — צה	38. אדיר איום ונורא
רא — רה	צז — צז	39. איש חסיד היה
רה	צח — צט	40. אמר יי ליצקב
רו — רי	ק — קא	41. אליהו הנביא
רי — ריא	קב — קג	42. אותותינו התמהמהו
ריא — ריד	קד — קו	43. רבון העולמים
רטו — ריז		44. תיקונים והוספות
רכא — רכד		45. רשימה של סידורי תפלה וכו'
רכה		46. מטבח המיוטים
רכז — רכו		47. רשימת המייטנים וסיוסיהם
רכח — רכט		48. התוכן

ספרית השבת

פירסומי הועדה לתורה וספרות של המועצה למען השבת

(מקצתם נמסרו כבר לדפוס ויצאו לאור בשבועות הקרובים ומקצתם מוכנים לדפוס)

פרופ' מ. ד. קאסוטו:	השבת בתקופת המקרא
הרב ד"ר ד. קרליבך:	השבת באספקלריה של חז"ל
ד"ר אשר בן-ישראל:	השבת במסתורין (עיון ושירה)
יצחק רסאל:	בחצרות רביים
* הרב ש"ר הירשזיל:	מרגניחא דשבת
* הרב מי"ל זק"ש:	לקראת שבת (דינים ומנהגים לבית היהודי)
* נפתלי בן-מנחם:	זמירות של שבת
ש"י עגנון:	שבת ומועד (קובץ סיפורים)
סנחס פלאיו:	מבואה ועד צאתה (מנהגות)
* יצחק נחום לוי:	שבתות בירושלים
* ד"ר ש. ב. פלדמן:	חוק העבודה הקדום בעולם
ד"ר י. ליבוביץ:	השבת והטכניקה החדשה
ד"ר ז. ווארהפטיג:	חוקות יום המנוחה של אומות העולם
א. מ. חריזמן:	בצל עץ החיים
יהודה שחטר:	משמרות שבת בעשרים דור
געגועי שבת	קובץ מהרהורי אנשי ההתיישבות העובדת
קול ירושלים	קובץ הרצאות ברדיו ירושלים
ילקוט השבת	לקט מספרותנו הישנה והחדשה

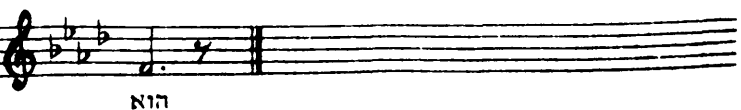
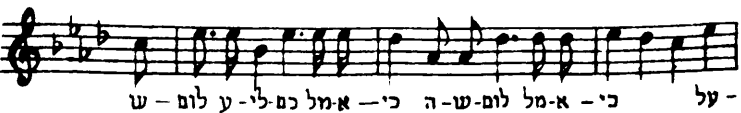
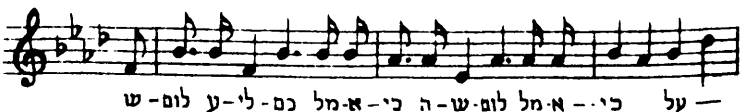
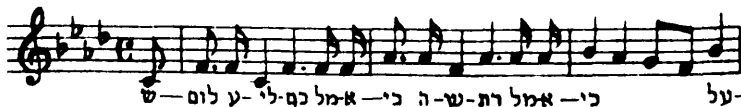
* הפירסומים המסומנים בכוכב כבר יצאו לאור.

ניגוני שבת
תוים

שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם

נְעִימָה יִשְׁנָה

Andante

שִׁלּוּם עֲלֵיכֶם

מוֹשֵׁר בְּפִי חֲסִידִים

Andante

1. מל-רַת - ש-ה - כִּי-א-מַל - כִּם-לִי - ע-לּוּם-ש.
 מל-לּוּם - ש-ה - כִּי-א-מַל - לּוּם-ש - ל - כִּם-טֹאֵת. 4.

לֶךְ-מ
 לֶךְ-מ

יֵן - - - - - עַל - כִּי-א-
 יֵן - - - - - עַל - כִּי-א-

רוֹךְ-בִּדּוּש-ק - ה-כִּים - ל-הֵם - כִּי - מַל
 רוֹךְ-בִּדּוּש-ק - ה-כִּים - ל-הֵם - כִּי - מַל

FINE *f*

לּוּם-ש-ה - כִּי-א-מַל לּוּם-ש-ל - כִּם-א - בּוּ הוּא
 לּוּם-ש-ה - כִּי-א-מַל לּוּם-ש-ל - גוּכּו-בֵר הוּא

לֶךְ-מ
 לֶךְ-מ

יֵן - - - - - עַל - כִּי-א-מַל
 יֵן - - - - - עַל - כִּי-א-מַל

רוֹךְ-בִּדּוּש-ק - ה-כִּים - ל-הֵם - כִּי - מַל

הוּא

יום זה מוכובד

Allegretto

מים - י כל — מ כל-מ בד-כו-ם זה יום זה יום

מים — — — ל-עו צור בת — ש בו כי

— הש ויום ך — ת-מלאכ שה-ע מים — י שת-ש

שה-תע לא בת-ש ך הי- לו — לא עי — בי-

מים — י שת-ש שה-ע כל כי מה-מלא בו

יה רבון

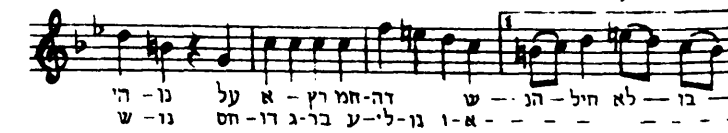
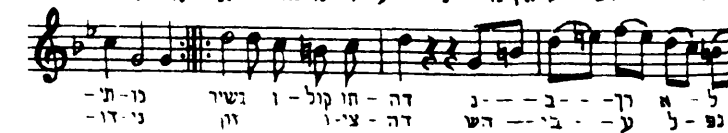
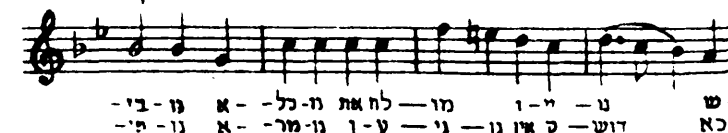
Moderato

נעימה ישנה

צור משלו אכלנו

נעימה ישנה *Con spirito*

אשת חיל

Andante

mf א - שת ח - חיל מי נים-גי-מפ-חוק-ור צא-ימ

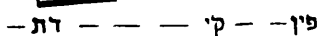
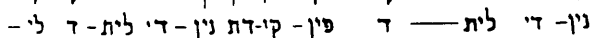
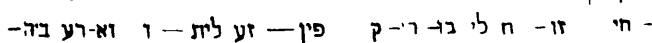
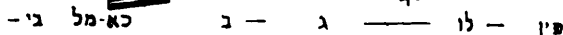
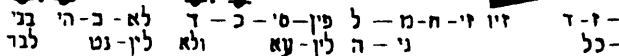
מב - - - רה - - - לב בה טח-ב לה-ע-ב

גמ - סר - יח - לא לל-וש סר - יח

גמ - ה - - - ח - מי - י כל רע לא-ו טוב הו - לת -

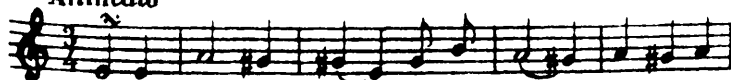
ה - - - ח - מי - י כל רע לא-ו טוב הו - לת -

Andante

המבדיל

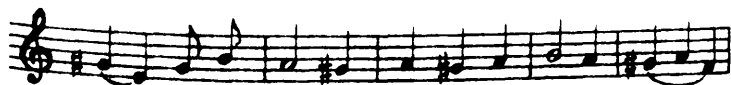
Animato

טא --- ח חול --- ל דש --- קו בין דיל --- מב-ה

נו --- פ --- כס-ו נו-ע --- זר חול --- ימ --- נו-ת' -

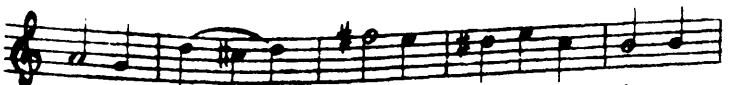
--- לי- ב ביס-כ-כו-כ --- ו חול-כ בה- יר

ל- רא-אק מר-חו צל-כ וה-פ יום לה-

תא-א מר-שו מר-א מר-גו לי-ע אל-

א-לה --- לי גם --- ו קר-בו

גם --- ו קר-בו תא-א מר-שו מר-

לי --- לה

dc al FINE